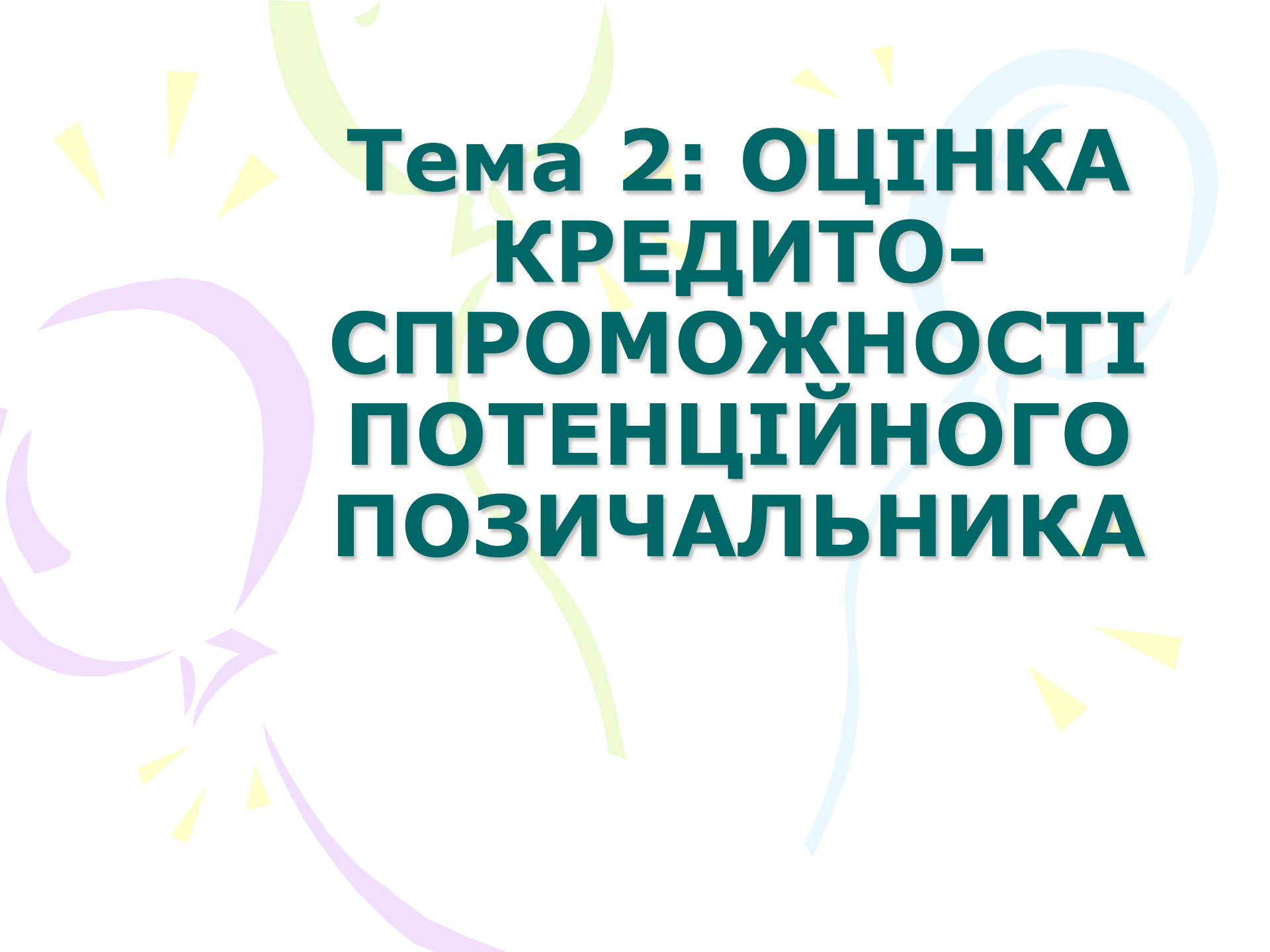
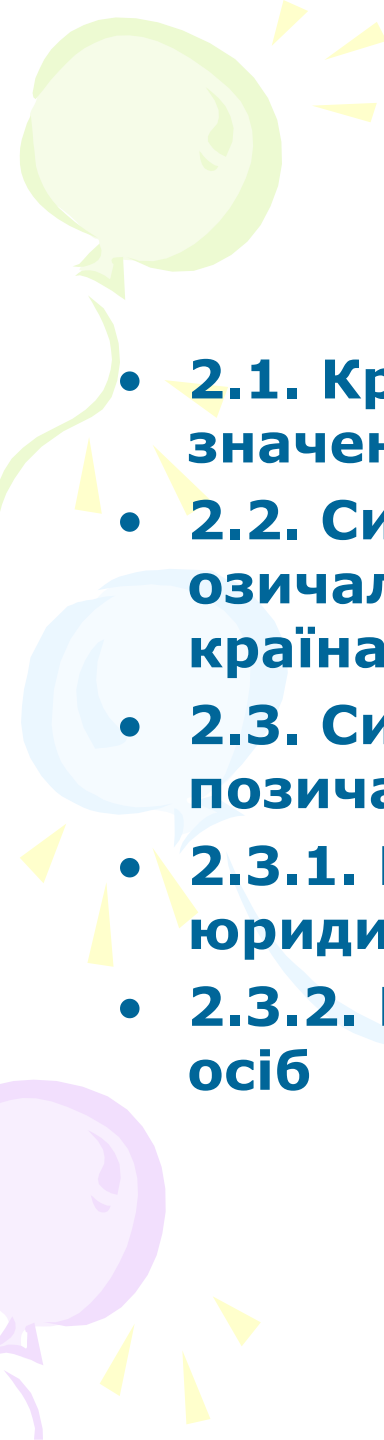

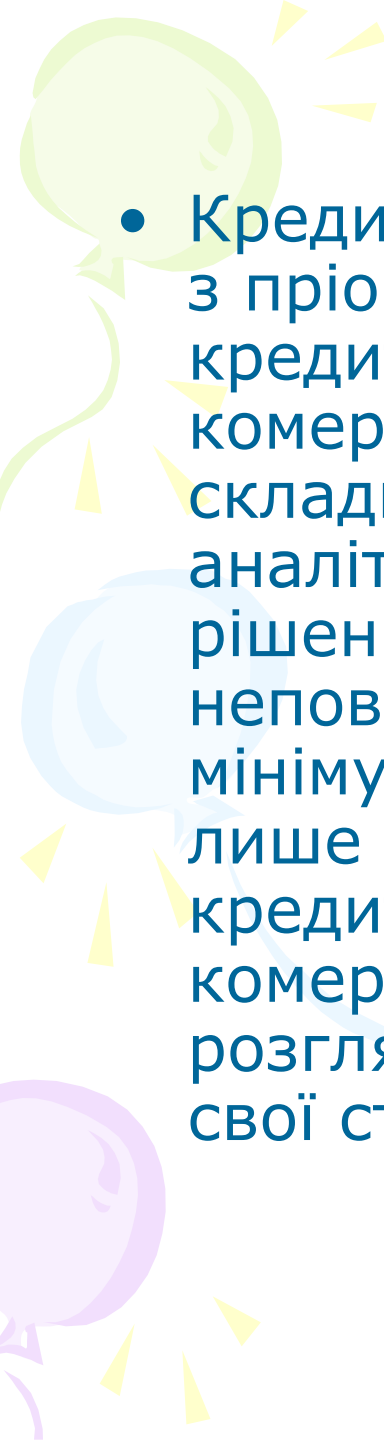
The background features several large, flowing, abstract shapes in light green, light blue, and light purple. Interspersed among these are numerous small, yellow, triangular shapes, some pointing upwards and others downwards, creating a festive or celebratory feel.

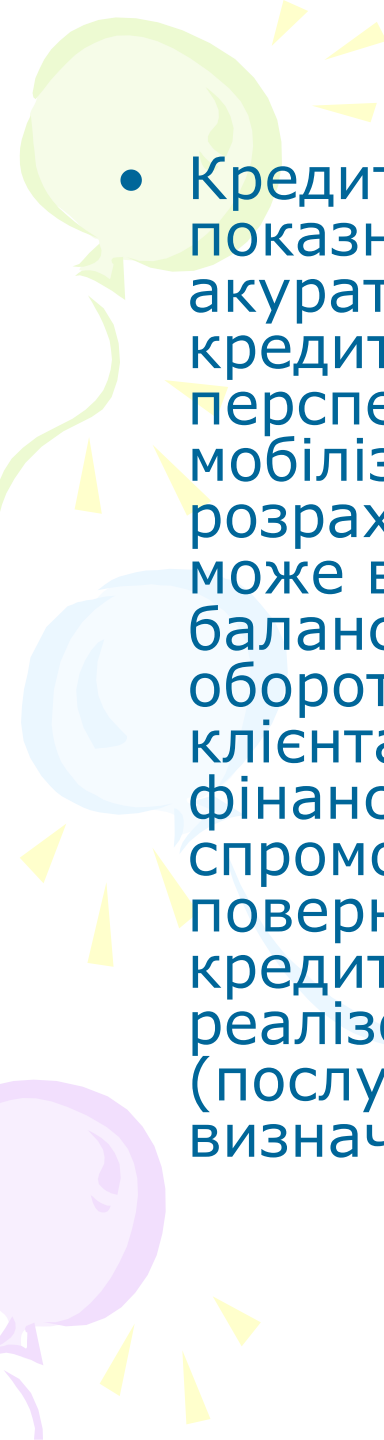
Тема 2: ОЦІНКА КРЕДИТО- СПРОМОЖНОСТІ ПОТЕНЦІЙНОГО ПОЗИЧАЛЬНИКА

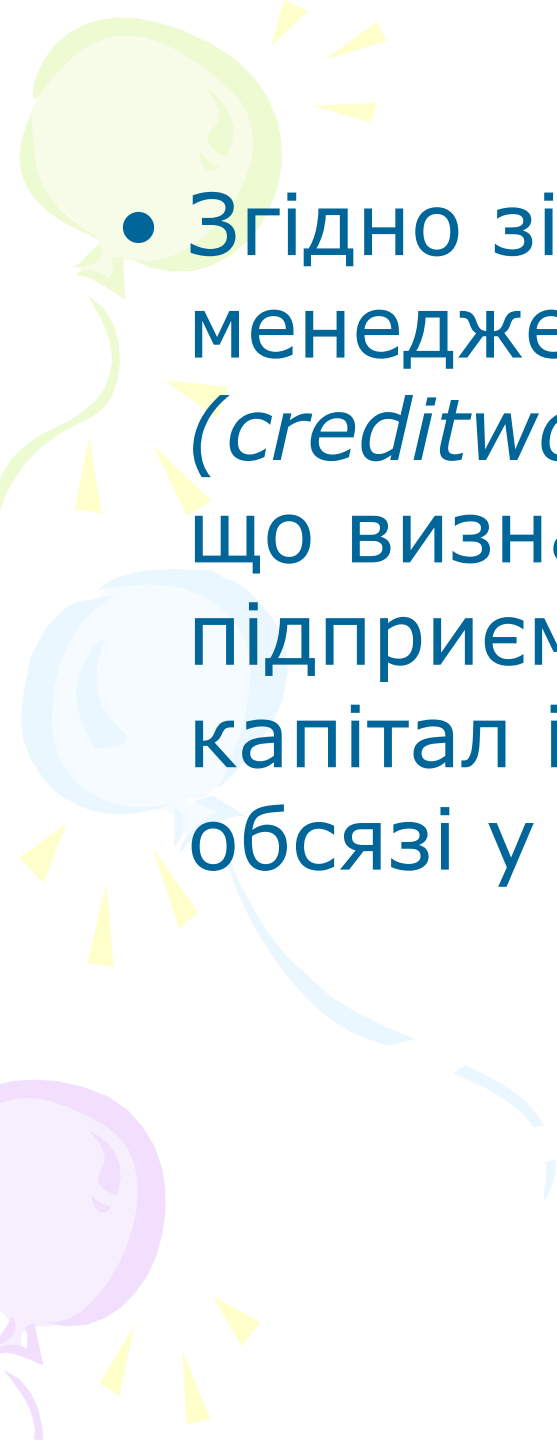

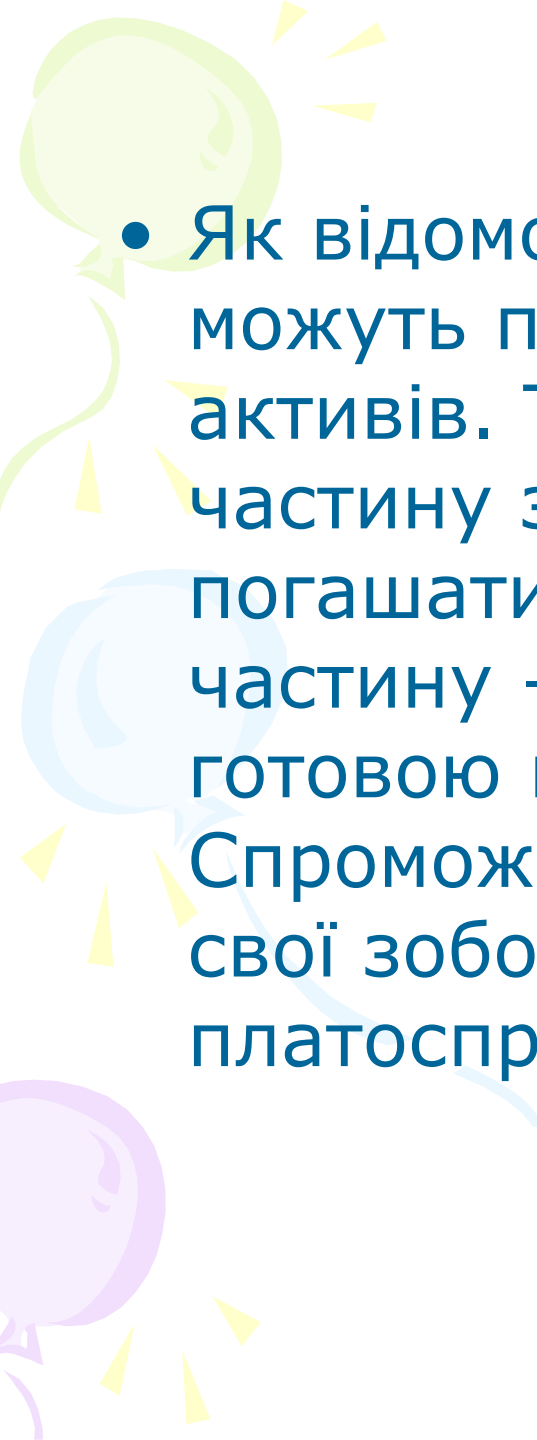
Питання:

- **2.1. Кредитоспроможність позичальника: поняття і значення**
- **2.2. Системи аналізу кредитоспроможності позичальника, які використовуються в зарубіжних країнах**
- **2.3. Система оцінювання кредитоспроможності позичальника в Україні**
 - **2.3.1. Визначення кредитоспроможності юридичних осіб**
 - **2.3.2. Визначення кредитоспроможності фізичних осіб**

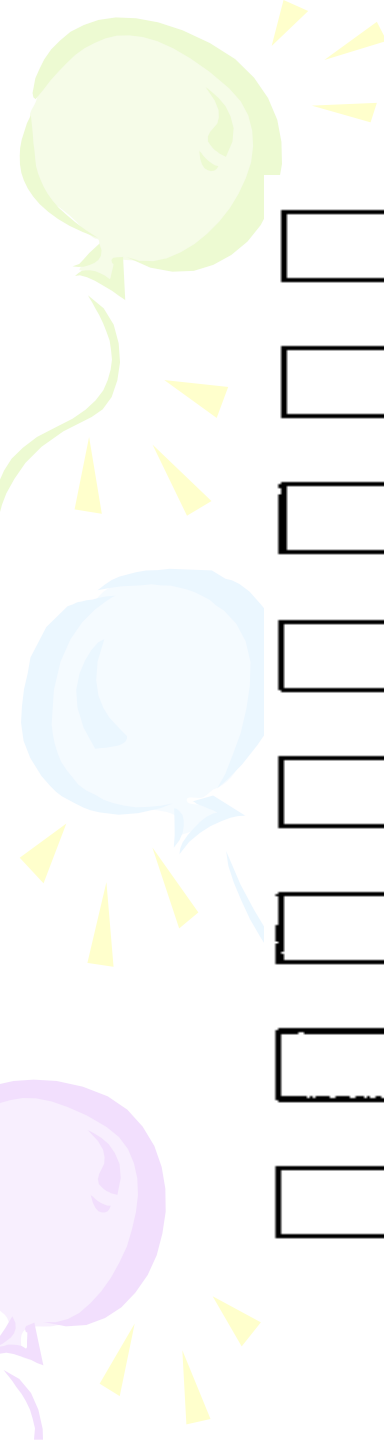
-
- Кредитна діяльність комерційних банків — один з пріоритетних напрямів їхньої діяльності, а кредитні ризики — головна проблема комерційних банків. Процес кредитування складний і багатогранний. Він потребує значної аналітичної роботи, виваженості у прийнятті рішень. З метою зведення ризику неповернення кредиту та сплати відсотків до мінімуму видача кредитів має здійснюватися лише за умови повноцінного аналізу кредитоспроможності позичальника, його комерційного та інвестиційного потенціалу, розгляду здатності позичальника реалізувати свої стратегічні цілі в заплановані терміни.

-
- Кредитоспроможність позичальника визначається показниками, котрі характеризують його акуратність у розрахунках за раніше отримані кредити, його поточний фінансовий стан і перспективи змін, спроможність за потреби мобілізувати грошові кошти з різних джерел. Вона розраховується банками для кожного клієнта й може вимірюватись показниками ліквідності його балансу, фінансової стійкості, рентабельності та оборотності. Під час аналізу кредитоспроможності клієнта банком проводиться ретельне вивчення фінансових можливостей позичальника, його спроможність своєчасно і в повному обсязі повернути кредит і відсотки, якість забезпечення кредиту, здатність позичальника виробляти та реалізовувати конкурентоспроможну продукцію (послуги) та ін. Економічна література містить різні визначення кредитоспроможності.

-
- Згідно зі словником фінансового менеджера, кредитоспроможність (*creditworthiness*) — система умов, що визначають спроможність підприємства залучати позиковий капітал і повертати його в повному обсязі у передбачені терміни.

-
- Як відомо, зобов'язання підприємства можуть погашатися різними видами активів. Тобто в ході своєї діяльності частину зобов'язань підприємство може погашати грошовими коштами, а частину — іншими активами, наприклад, готовою продукцією, товарами та ін. Спроможність підприємства виконувати свої зобов'язання характеризується його платоспроможністю.

-
- Виникає питання: чим кредитоспроможність підприємства відрізняється від його платоспроможності, і взагалі, який сенс використання поняття кредитоспроможності, якщо існує поняття платоспроможності?

Довіра банку

+

Наявність передумов отримання кредиту

+

Результати оцінки підприємства-позичальника

+

Репутація фірми та керівництва

+

Гарантії

+

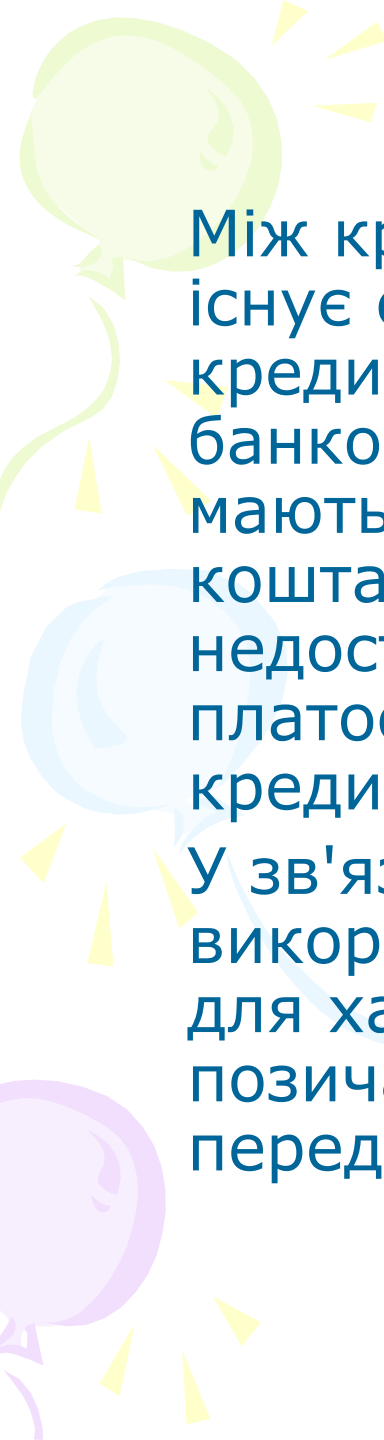
Здатність виконати зобов'язання

+

Підтримка фінансової стійкості підприємства

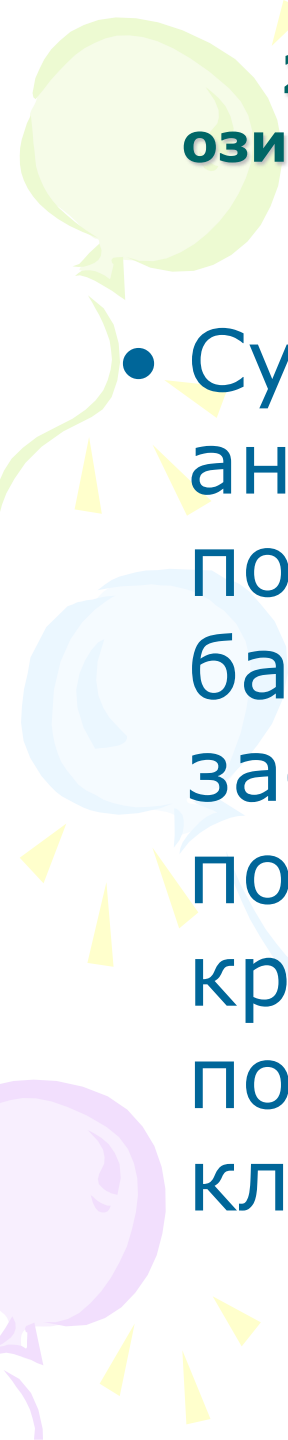
=

КРЕДИТОСПРОМОЖНІСТЬ

The background features a stylized sun in the top left corner, composed of a light green circle with yellow triangular rays. Below the sun, there are three balloons: a light green one at the top left, a light blue one in the middle left, and a light purple one at the bottom left. All balloons have yellow triangular rays emanating from them. The text is written in a dark blue, sans-serif font and is positioned to the right of these decorative elements.

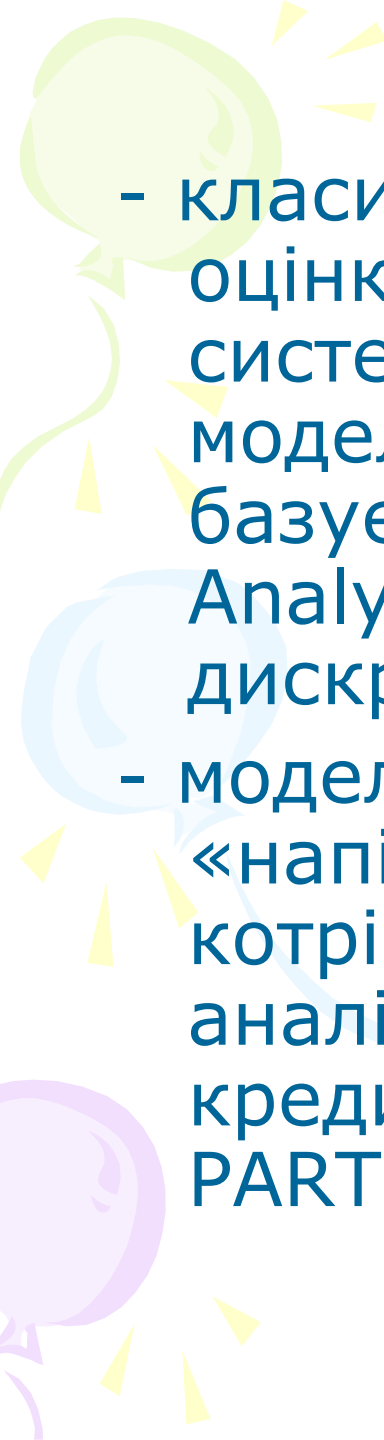
Між кредитоспроможністю і платоспроможністю існує суттєва відмінність. Справа в тому, що кредитні зобов'язання позичальника перед банком, на відміну від інших зобов'язань, мають бути погашені виключно грошовими коштами. Тому для банку, що надає кредит, недостатньо, щоб позичальник був платоспроможним, він повинен бути кредитоспроможним.

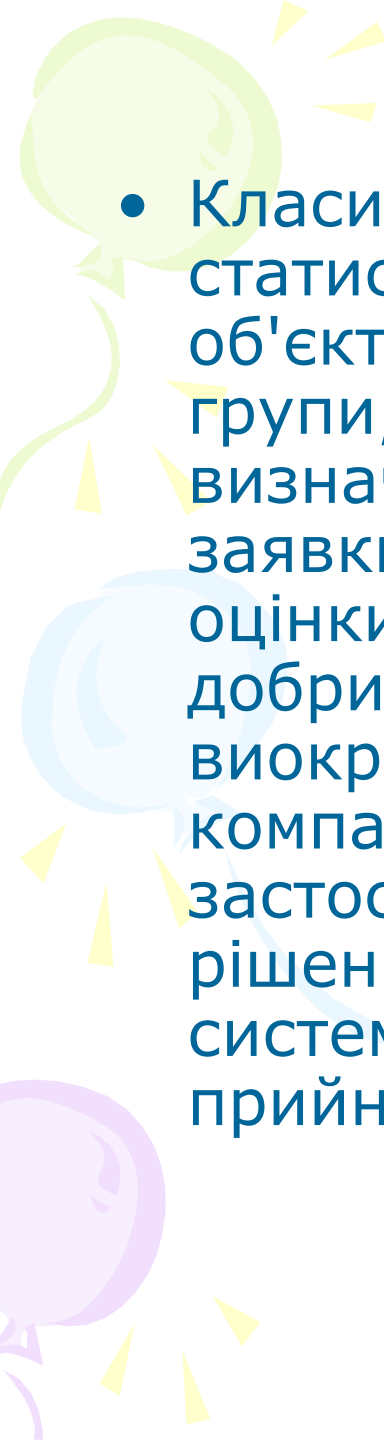
У зв'язку з цим виникає необхідність використання поняття кредитоспроможності для характеристики спроможності позичальника погашати свої зобов'язання перед банком виключно грошовими коштами.

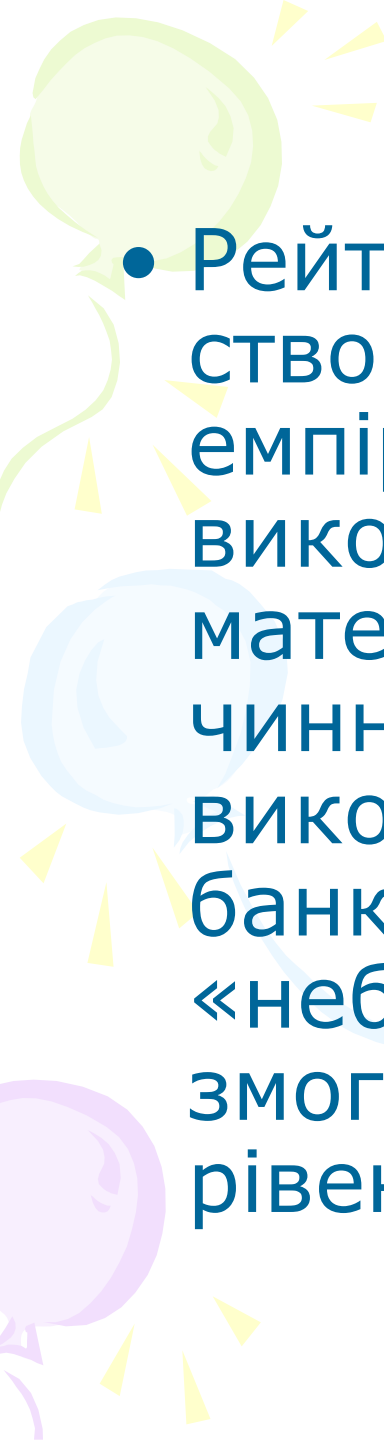

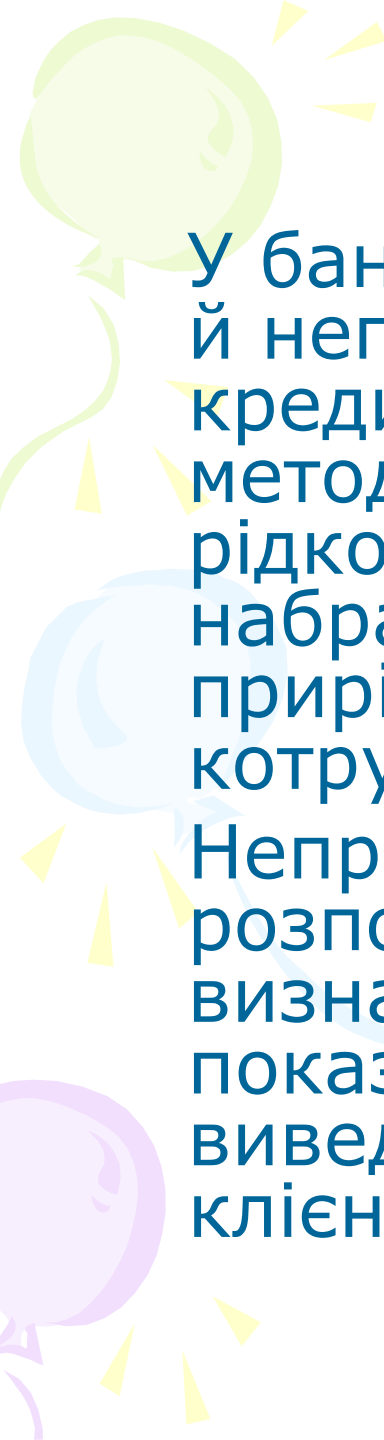
2.2. Системи аналізу кредитоспроможності позичальника, які використовуються в зарубіжних країнах

- Сучасні підходи до методології аналізу кредитоспроможності позичальників у комерційних банках базуються на комплексному застосуванні кількісних і якісних показників. Методи і моделі оцінки кредитоспроможності позичальників комерційних банків класифікуються так:

-
- класифікаційні (статистичні методи оцінки), до котрих належать бальні системи оцінки (рейтингові методики) і моделі прогнозування банкрутств (що базується на MDA — Multiple Discriminate Analysis — множинному дискримінантному аналізі);
 - моделі комплексного аналізу (на основі «напівемпіричних» методологій, тобто, котрі базуються на експертних оцінках аналізу економічної доцільності надання кредиту: «правила 6 С», CAMPARI, PARTS, PARSER та ін.).

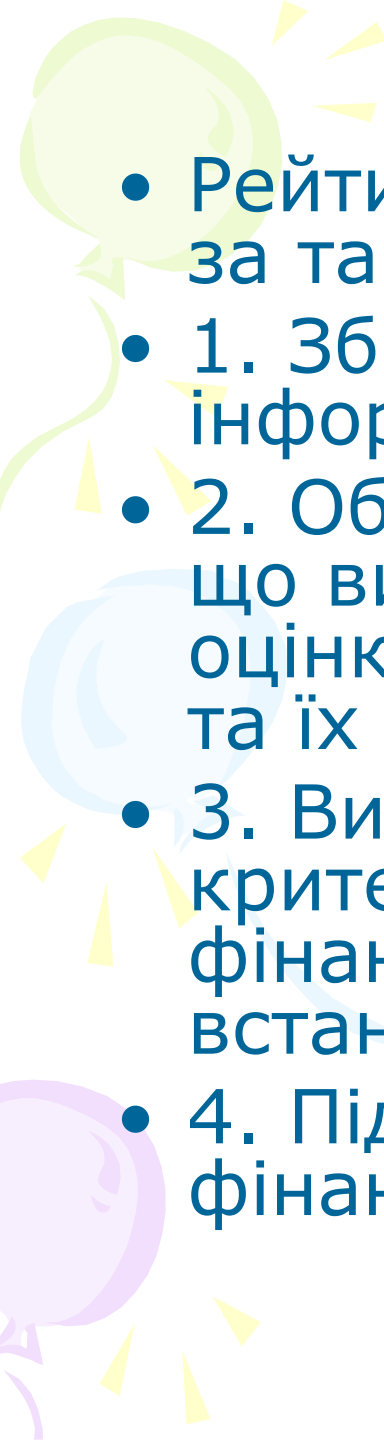
-
- Класифікаційні моделі відіграють роль статистичних прийомів, за допомогою котрих об'єкти спостереження можна поділити на групи, і є допоміжним інструментом для визначення можливості задоволення кредитної заявки. Так, рейтингові моделі (моделі бальної оцінки) поділяють позичальників на поганих і добрих, а моделі прогнозування намагаються виокремити фірми-банкрути від стійких компаній. Хоча такі моделі рідко застосовуються для прийняття остаточних рішень, вони можуть бути корисними як засоби систематизації інформації і підготовки до прийняття рішень.

-
- Рейтингові (бальні) системи оцінки створюються банками на основі емпіричного підходу з використанням регресійного математичного аналізу або чинникового аналізу. Ці системи використовують історичні дані про банківські «добрі», «надійні» та «неблагополучні» позики й дають змогу визначити критеріальний рівень оцінки позичальників.

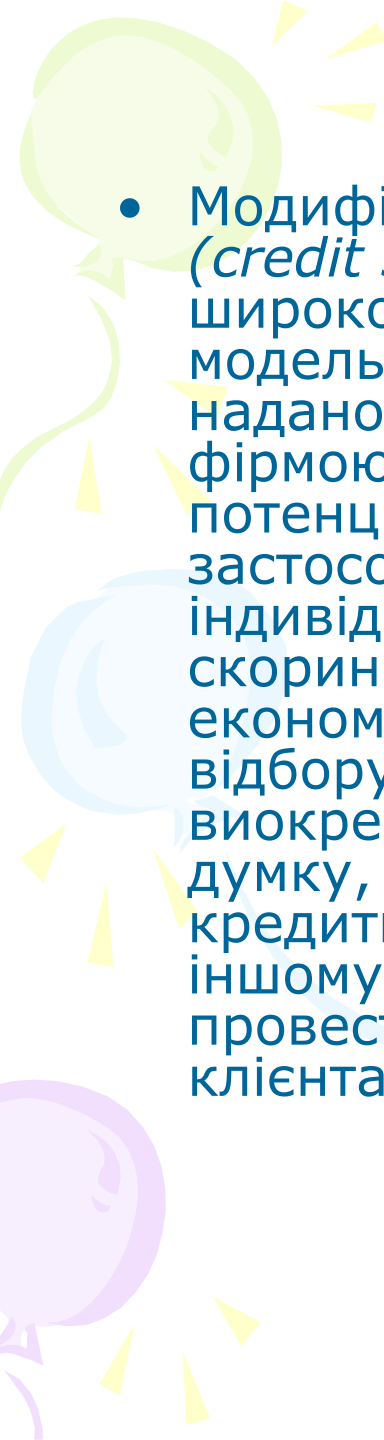

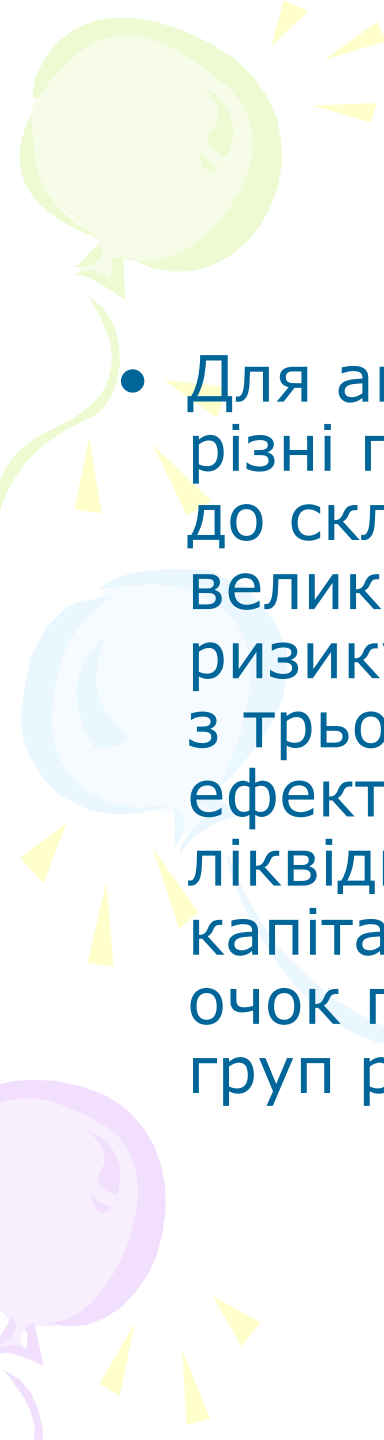
У банківській практиці розрізняють прямі й непрямі методики кредитоспроможності клієнтів. Прямі методики використовуються доволі рідко. Вони припускають, що сума набраних клієнтом балів фактично прирівнюється до тієї суми позики, на котру він має право.

Непрямі методики широко розповсюджені, їх суть у наданні визначених ваг (балів) різним оцінним показникам, а результатом оцінки є виведення класу кредитоспроможності клієнта.

-
- Рейтингову модель доцільно проводити за такими етапами.
 - 1. Збір та аналітична оцінка вхідної інформації за аналізований період часу.
 - 2. Обґрунтування системи показників, що використовуються для рейтингової оцінки фінансового стану підприємства, та їх класифікація.
 - 3. Вибір та економічне обґрунтування критеріїв для оцінки стійкості фінансового стану підприємства та встановлення обмежень їх зміни.
 - 4. Підсумкова рейтингова оцінка фінансового стану підприємства.

-
- Вищевикладене свідчить, що показник рейтингової оцінки може бути надійним критерієм порівняльної оцінки діяльності різних підприємств і їх підрозділів, конкурентоспроможності їхньої продукції, показником ефективності прийнятих управлінських рішень, основою вибору можливих варіантів розвитку виробництва, критерієм інвестиційної привабливості різних господарських об'єктів, помічником у виборі комерційним банком надійного ділового партнера. Тому його розрахунок доцільно виділити в окрему ланку аналітичної роботи.

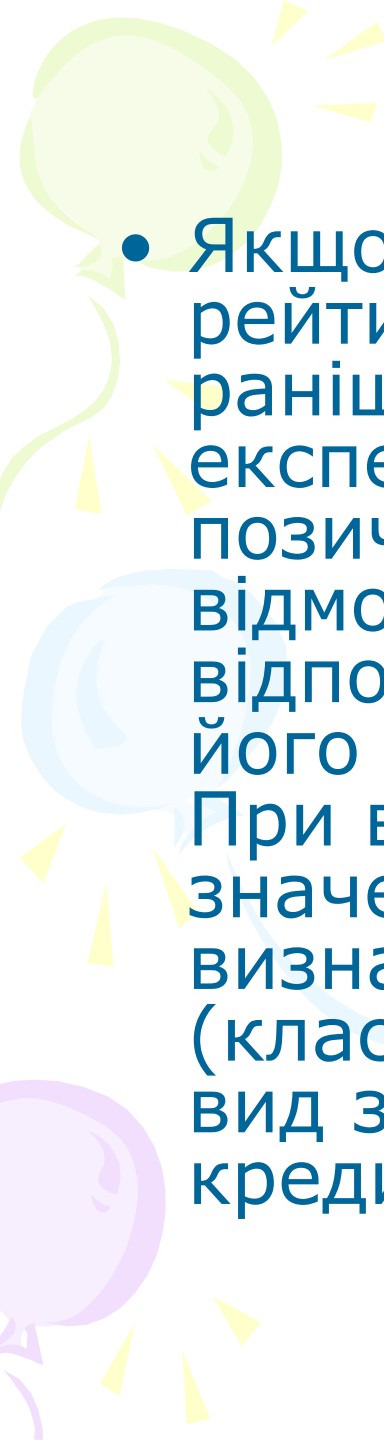
-
- Модифікацією рейтингової оцінки є кредитний скоринг (*credit scoring*) — технічний прийом, котрий доволі широко застосовується у банках Заходу. Скорингова модель може використовуватися для оцінки вже наданого кредиту (тобто ступеня ймовірності порушення фірмою умов кредитного договору) та для відбору потенційних позичальників. Скоринг може бути застосований як для ділових підприємств, так і для індивідуальних позичальників. Техніка кредитного скорингу була вперше запропонована американським економістом Д. Дюраном на початку 1940-х рр. для відбору позичальників за споживчим кредитом. Д. Дюран виокремив групу чинників, що дають змогу, на його думку, з достатньою достовірністю визначити ступінь кредитного ризику в наданні споживчої позики тому чи іншому позичальнику. Метод скорингу дає можливість провести експрес-аналіз заявки на кредит у присутності клієнта.

-
- Для аналізу ділових кредитів застосовуються різні прийоми скорингу — від простих формул до складних математичних моделей. Зокрема, великий австрійський банк (табл. 1) для оцінки ризику кредиту використовує просту методику з трьома балансовими показниками: ефективність використання капіталу, коефіцієнт ліквідності та співвідношення акціонерного капіталу й суми активів. Залежно від набраних очок підприємство потрапляє в одну з чотирьох груп ризику.

Таблиця 1

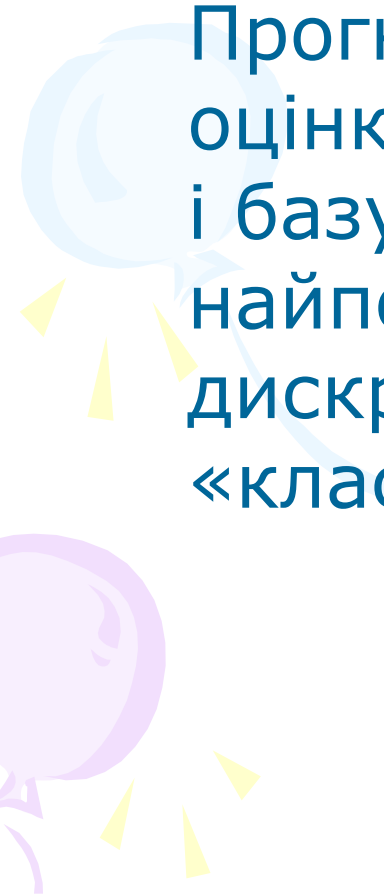
КРЕДИТНИЙ СКОРИНГ В АВСТРІЙСЬКОМУ БАНКУ «КРЕДИТАНШТАЛЬТ»

Показник	Межі	Вага	Група ризику (за кількістю очок)			
			A	B	C	D
Ефективність капіталу (у %)	2—15 %	50	Більше 99	Від 40 до 90	Від 20 до 39	Менше 20
Коефіцієнт ліквідності (у %)	15—40 %	20				
Акціонерний капітал (у %)	2—35 %	30				

-
- Якщо одержаний позичальником рейтинг (кредитний скоринг) нижчий від раніше встановленого спеціалістами та експертами банку значення, то такому позичальнику в наданні кредиту буде відмовлено. Якщо ж його оцінка відповідає встановленим нормативам, то його кредитну заявку буде задоволене. При введенні допустимих інтервалів значень оцінки можна одночасно визначити відповідні кожному інтервалу (класу позичальника) процентну ставку, вид забезпечення та інші умови кредитного договору.

Перевагою рейтингової (бальної) моделі є її простота: достатньо розрахувати фінансові коефіцієнти й зважити їх, щоб визначити клас позичальника.

Прогнозні моделі використовуються для оцінки якості потенційних позичальників і базуються на статистичних методах, найпоширенішими з яких є множинний дискримінантний аналіз, відомий як «кластерний аналіз».

Загальний вигляд дискримінантної функції:

$$Z = \sum_{i=1}^n a_i \cdot f_i ,$$

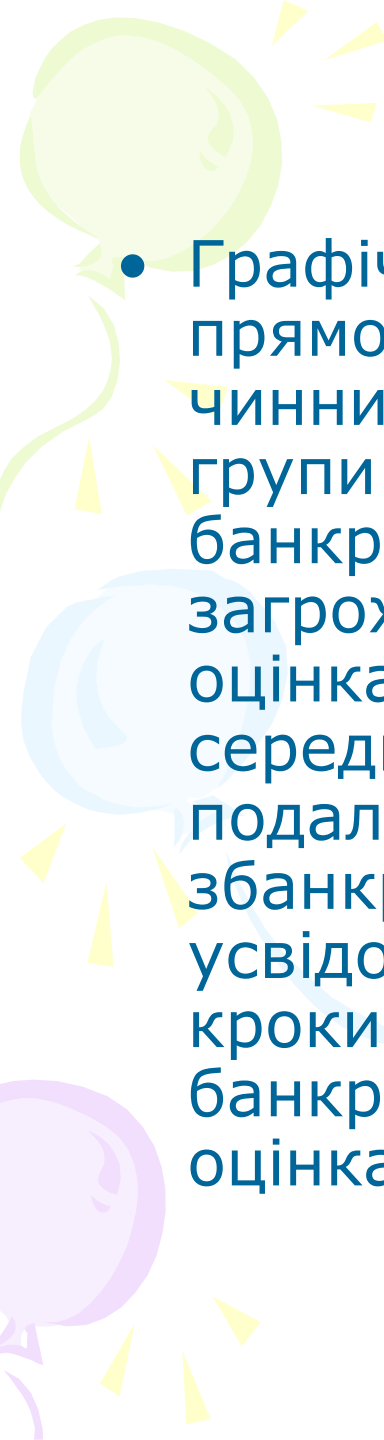
де:

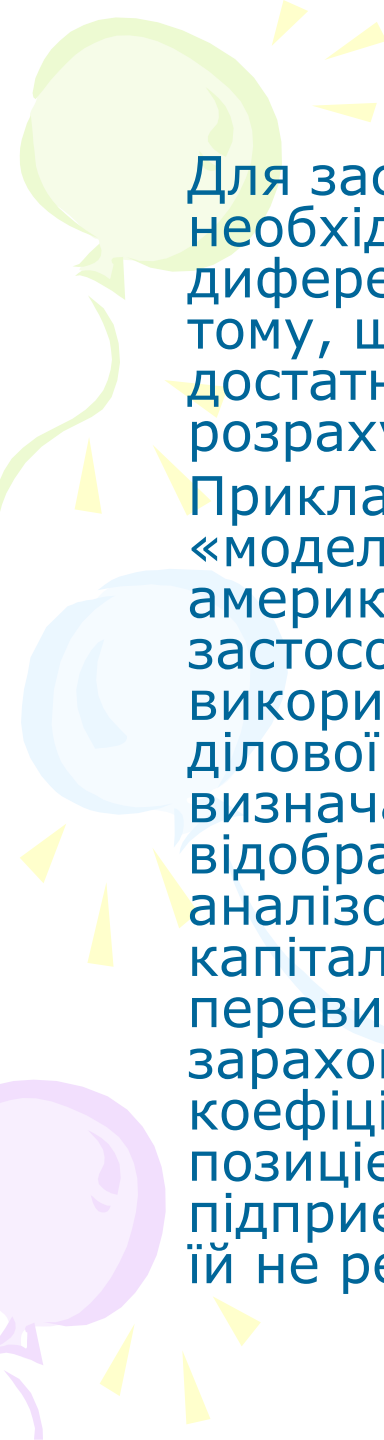
a_i , — параметри (коефіцієнти регресії)

f_i — чинники, котрі характеризують фінансовий стан позичальника (наприклад фінансові коефіцієнти);

n — кількість показників.

Коефіцієнти регресії розраховуються шляхом статистичного опрацювання даних за вибіркою фірм, котрі збанкрутували або зуміли вижити протягом певного періоду.

-
- Графічно дискримінантна функція (індекс Z) є прямою лінією, що ділить (залежно від значень чинників фінансового стану) усі компанії на дві групи: на ті, кому фінансові труднощі аж до банкрутства на ближчу перспективу не загрожують, і ті, кому це загрожує. Якщо Z -оцінка певної компанії-ближча до показника середньої компанії банкрута, то за умови подальшого погіршення її стану вона збанкрутує. Якщо менеджери компанії і банк, усвідомивши фінансові труднощі, здійснюють кроки, щоб запобігти посиленню ситуації, то банкрутство не відбудеться, відповідно Z -оцінка є сигналом раннього попередження.

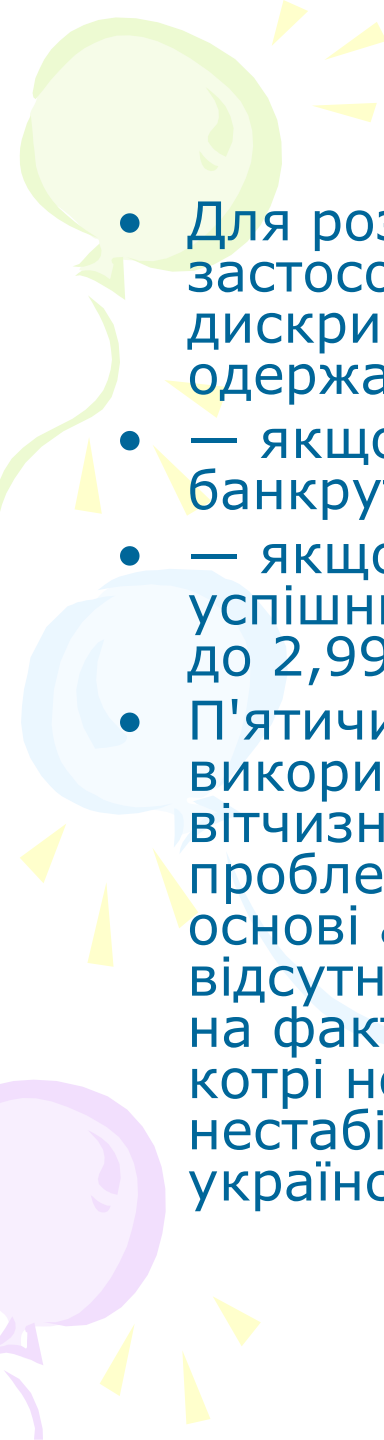
Для застосування множинного дискримінантного аналізу необхідна доволі репрезентативна вибірка підприємств, диференційованих за галузями, розмірами. Труднощі в тому, що всередині галузі не завжди можна знайти достатню кількість фірм, котрі збанкрутували, щоб розрахувати коефіцієнти регресії.

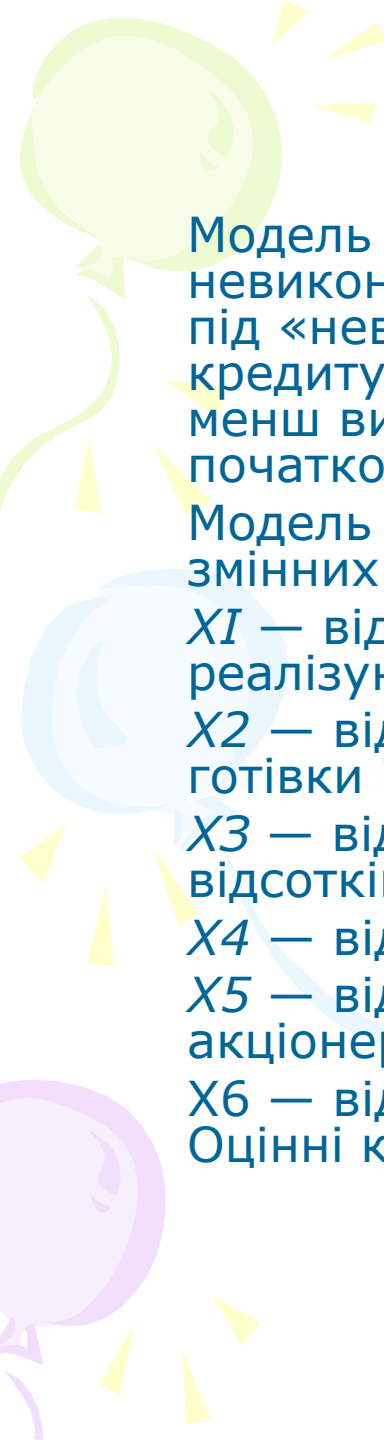
Прикладом такої класифікаційної моделі може бути «модель Зета» (*Zeta model*), розроблена групою американських економістів у кінці 70-х рр. XX ст., і котра застосовується банками в кредитному аналізі. Модель використовується для оцінки вірогідності банкрутства ділової фірми. Значення ключового параметра «Z» визначається за допомогою рівняння, змінні котрого відображають окремі ключові характеристики аналізованої фірми — її ліквідність, швидкість обігу капіталу та ін. Якщо для даної фірми коефіцієнт перевищує певну встановлену величину, то фірма зараховується до розряду надійних, а коли одержаний коефіцієнт нижчий від критичної величини, то, згідно з позицією авторів моделі фінансовий стан такого підприємства викликає настороженість і видавати кредит їй не рекомендується.

- Моделі Альтмана і Чессера є найвідомішими моделями множинного дискримінантного аналізу.
- У 1977 р. Альтманом, Халдеманом і Нарайаною введено «Z-аналіз» на основі такого рівняння:

$$Z = 1,2X_1 + 1,4X_2 + 3,3X_3 + 0,6X_4 + 1,0X_5,$$

де X_1 — відношення оборотного капіталу до сукупних активів;
 X_2 — відношення нерозподіленого прибутку до суми активів;
 X_3 — відношення бруто-доходу до сукупних активів;
 X_4 — відношення ринкової вартості акцій до загальної заборгованості;
 X_5 — відношення обсягів продажу (виручки від реалізації) до сукупних активів.

-
- Для розрахунку числових параметрів моделі Альтман застосовував статистичні методи, а саме багатовимірний дискримінант-ний аналіз. Класифікаційне «правило», одержане на підставі рівняння, стверджує:
 - — якщо $Z < 2,675$, то фірму відносять до групи банкрутів;
 - — якщо $Z > 2,675$, то фірму відносять до групи успішних. Альтман встановив, що при значенні Z від 1,81 до 2,99 модель не працює.
 - П'ятичинникова модель Альтмана є доволі простою у використанні. Однак застосовувати такі моделі вітчизняними комерційними банками поки що проблематично, тому що, по-перше, вони побудовані на основі аналізу емпіричних даних; по-друге, через відсутність статистики банкрутств; по-третє, через вплив на факт визнання фірми банкрутом багатьох чинників, котрі не піддаються обліку; по-четверте, через нестабільність нормативної бази банкрутства багатьох українських підприємств.

Модель нагляду за кредитами Чессера прогнозує випадки невиконання клієнтом умов кредитного договору. При цьому під «невиконанням умов» розуміється не тільки непогашення кредиту, а й будь-які інші відхилення, котрі роблять позику менш вигідною для кредитора, ніж було передбачено початково

Модель оцінки комерційної позики Чессера включає шість змінних:

X1 — відношення касової готівки та цінних паперів, що легко : реалізуються, до суми активів;

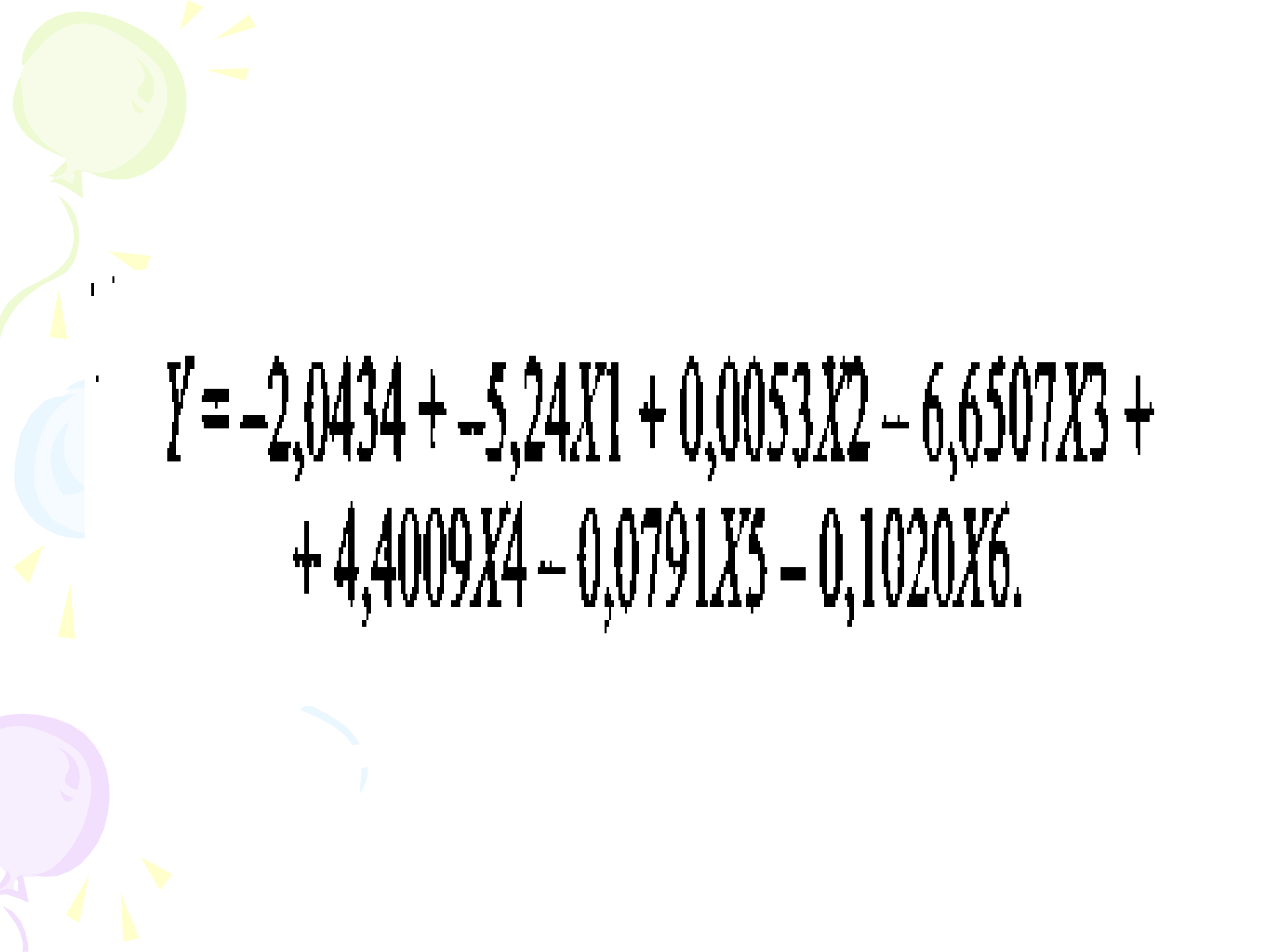
X2 — відношення чистої суми продажу (без ПДВ) до касової готівки і цінних паперів, що легко реалізуються;

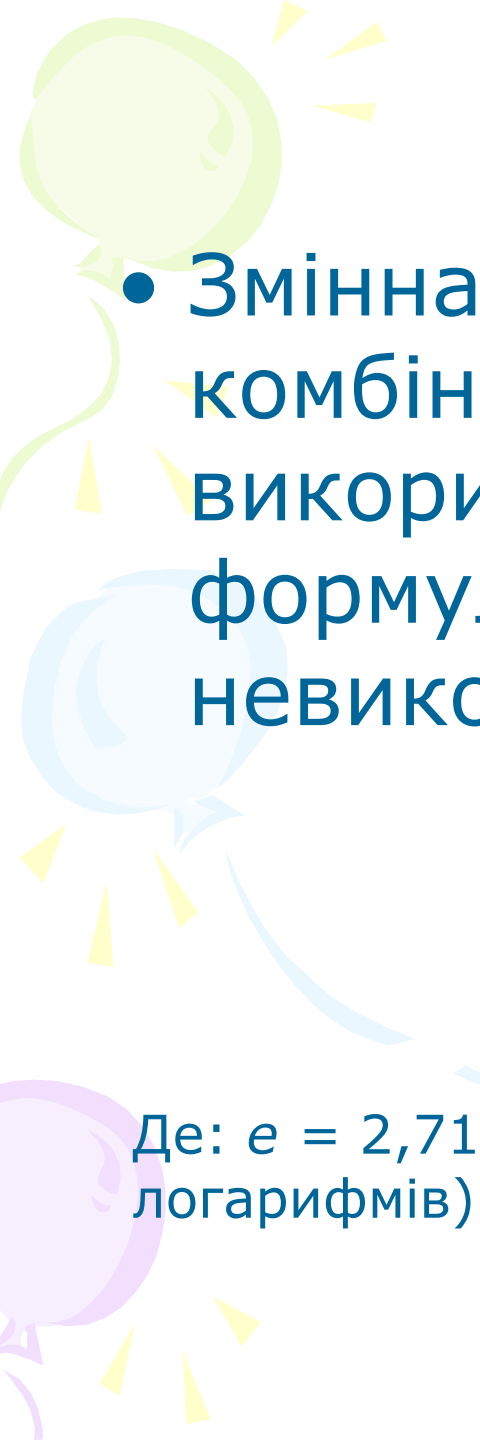
X3 — відношення бруто-доходів (прибутку до вирахування і відсотків і податків) до суми активів;

X4 — відношення загальної заборгованості до суми активів;

X5 — відношення основного капіталу до чистих активу (або акціонерного капіталу та довготермінових позик);

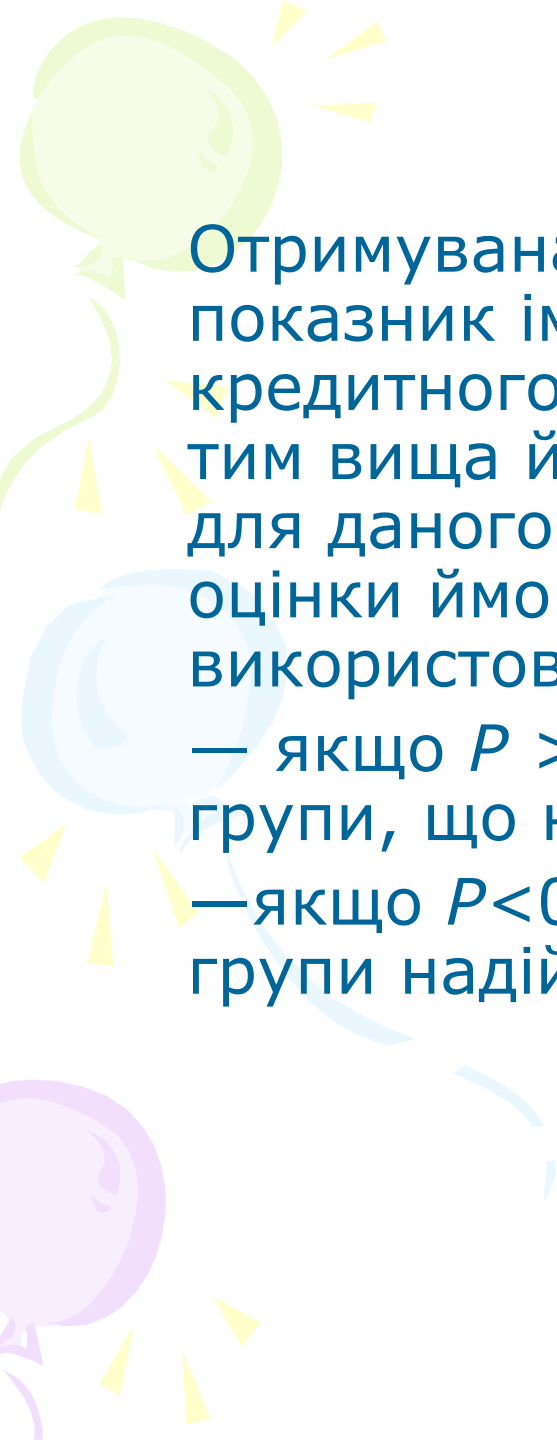
X6 — відношення оборотного капіталу до нетто-продажу. •
Оцінні коефіцієнти виявились такими:

A decorative background featuring a light green balloon with yellow streamers in the top left, a light blue balloon with yellow streamers in the middle left, and a light purple balloon with yellow streamers in the bottom left. The equation is centered in the middle of the slide.
$$Y = -2,0434 + -5,24X_1 + 0,0053X_2 - 6,6507X_3 + \\ + 4,4009X_4 - 0,0791X_5 - 0,1020X_6.$$

-
- Змінна Y , що є лінійною комбінацією незалежних змінних, використовується у наступній формулі для оцінки ймовірності невиконання умов договору, P :

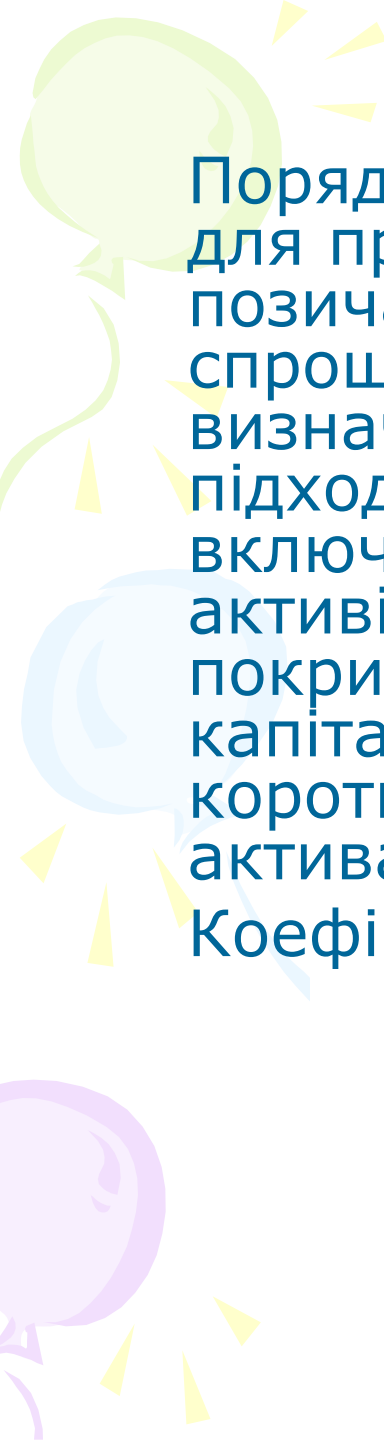
$$P = \frac{1}{1 + e^{-Y}},$$

Де: $e = 2,71828$ (число Ейлера — основа натуральних логарифмів).

Отримувана оцінка Y , може розглядатись як показник імовірності невиконання умов кредитного договору: чим більше значення F , тим вища ймовірність невиконання договору для даного позичальника. У моделі Чессера для оцінки ймовірності невиконання договору використовуються такі критерії:

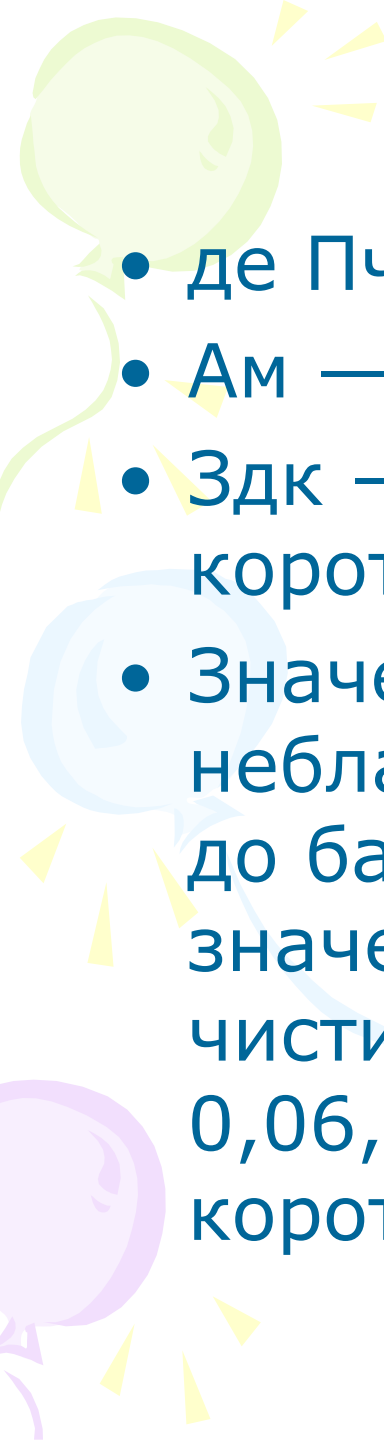
- якщо $P > 0,50$, то позичальника відносять до групи, що не виконає умов договору;
- якщо $P < 0,50$, то позичальника відносять до групи надійних позичальників

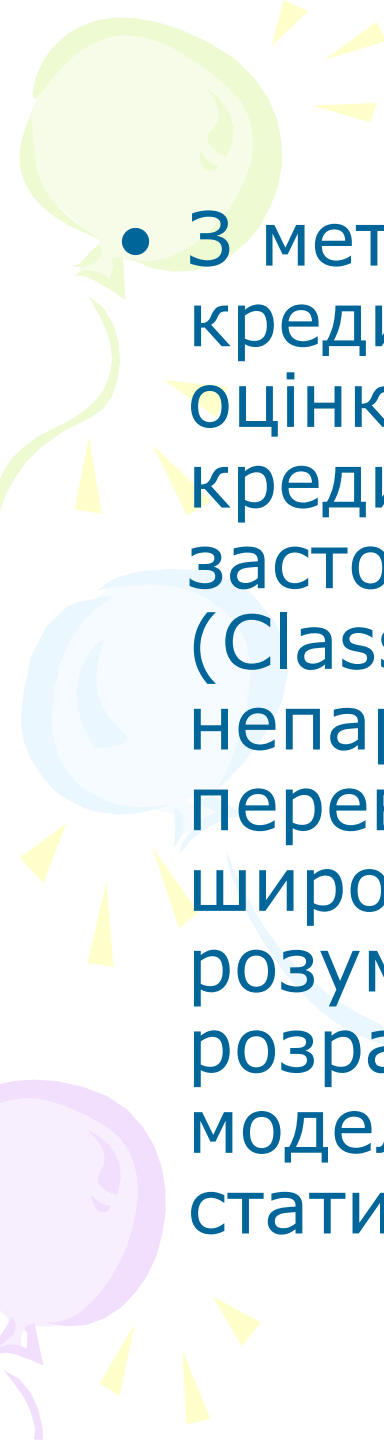

Поряд з множинним дискримінантним аналізом для прогнозування ймовірного банкрутства позичальника можуть використовуватись і спрощені моделі, що базуються на системі визначених показників. Прикладом такого підходу є система показників Бівера, котра включає: коефіцієнт Бівера; рентабельність активів; фінансовий леверидж; коефіцієнт покриття активів власним оборотним капіталом; коефіцієнт покриття короткотермінових зобов'язань оборотними активами.

Коефіцієнт Бівера визначається за формулою:

$$(П_ч - А_м) : З_{д.к.}$$

-
- де $Pч$ — чистий прибуток;
 - $Ам$ — амортизація;
 - $Здк$ — довготермінові та короткотермінові зобов'язання.
 - Значення $\geq -0,15$ свідчить про неблагополучний фінансовий стан за рік до банкрутства. Аналогічні сигнали дає значення коефіцієнта покриття активів чистим оборотним капіталом, менше 0,06, і коефіцієнт покриття короткотермінових зобов'язань, менше 1.

-
- З метою визначення кредитоспроможності клієнтів банку, оцінки ризикованості та класифікації кредитів широке практичне застосування має модель CART (Classification and Regression Trees). Це непараметрична модель, основними перевагами котрої є можливість широкого застосування, доступність для розуміння і незначна трудомісткість розрахунків, хоча для побудови таких моделей застосовуються складні статистичні методи.

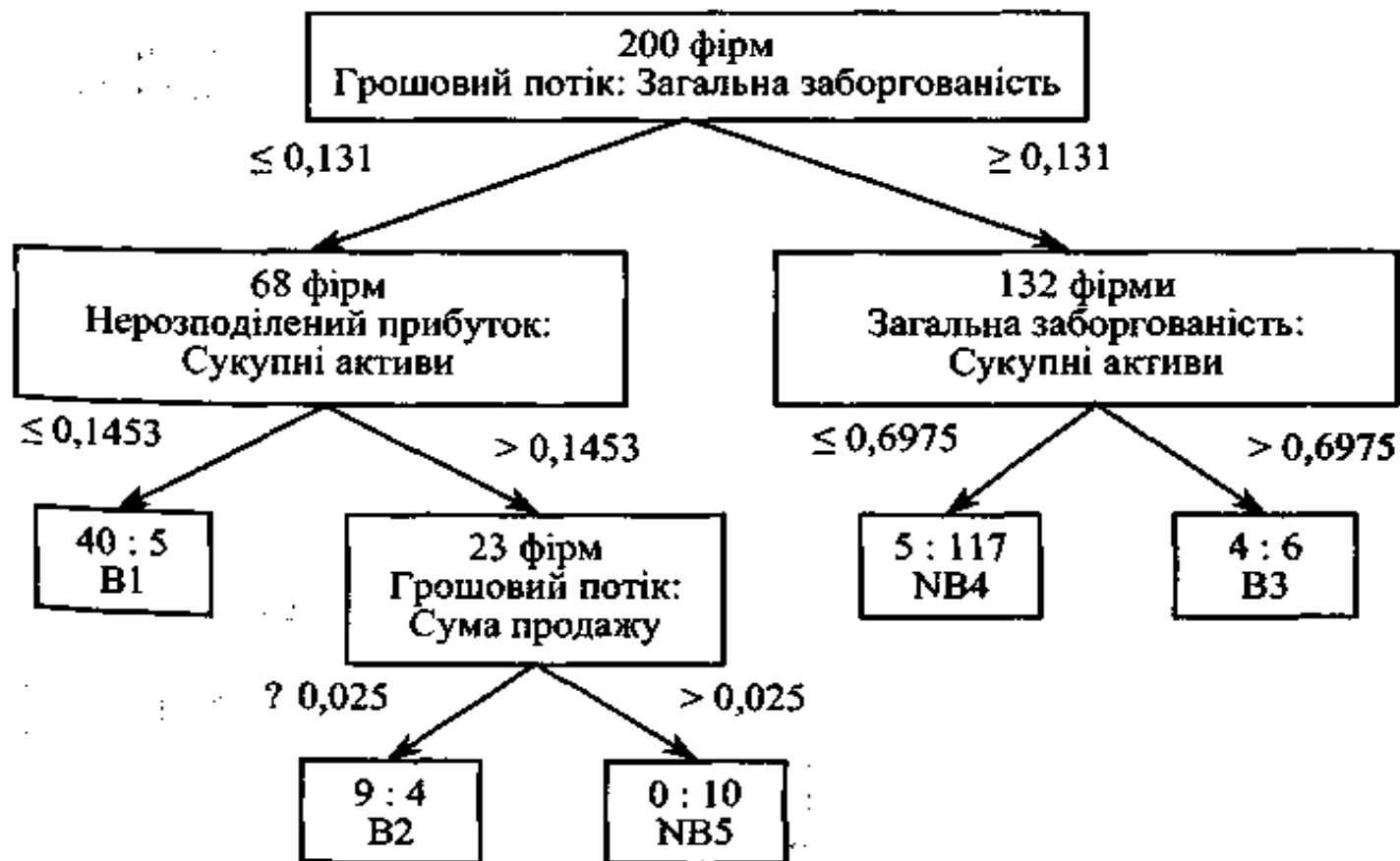
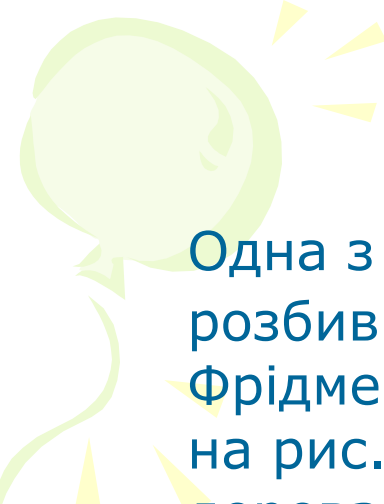

Рис. 2. Приклад використання моделі CART
(класифікаційного дерева)
для визначення фірм-банкрутів

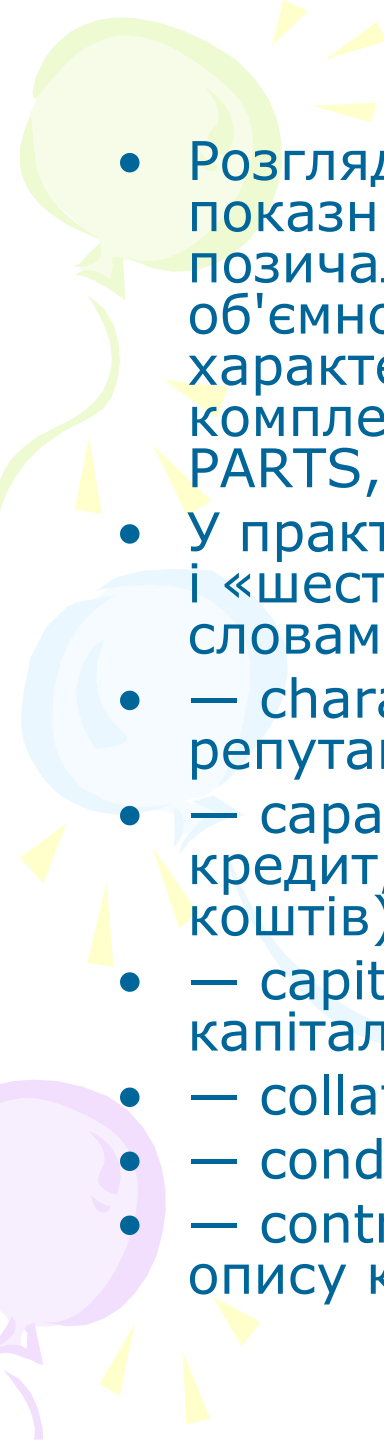

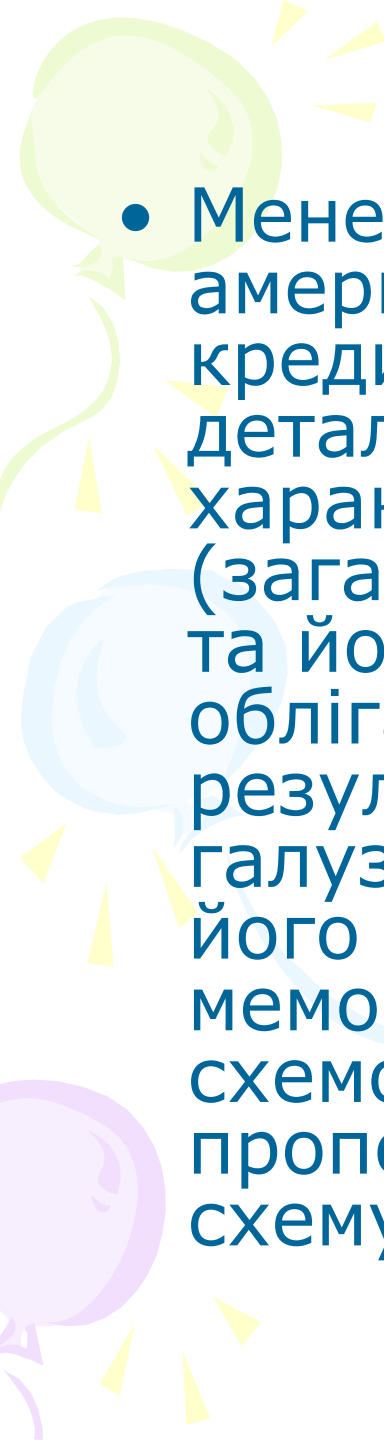
Одна з таких моделей під назвою «рекурсивна розбивка» і (recursive partitioning) запропонована М. Фрідменом, Е. І. Альтманом і Д. Као. Цю модель наведено на рис. 2, а її суть полягає у побудові «класифікаційного дерева» з метою виявлення фірм-банкрутів.

Принцип аналізу за цією моделлю у тому, що компанії-позичальники поділяються на «гілки» залежно від значень вибраних фінансових коефіцієнтів, кожна «гілка» дерева, у свою чергу, поділяється на «гілки» відповідно до інших коефіцієнтів. Відповідно ж до порогового значення обраного показника проводиться розподіл підприємств на підприємства, котрі потенційно можуть стати банкрутами (B), такі, що мають доволі стійкий фінансовий стан (N). Точність класифікації становить близько 90 %, що, у свою чергу, непогано.

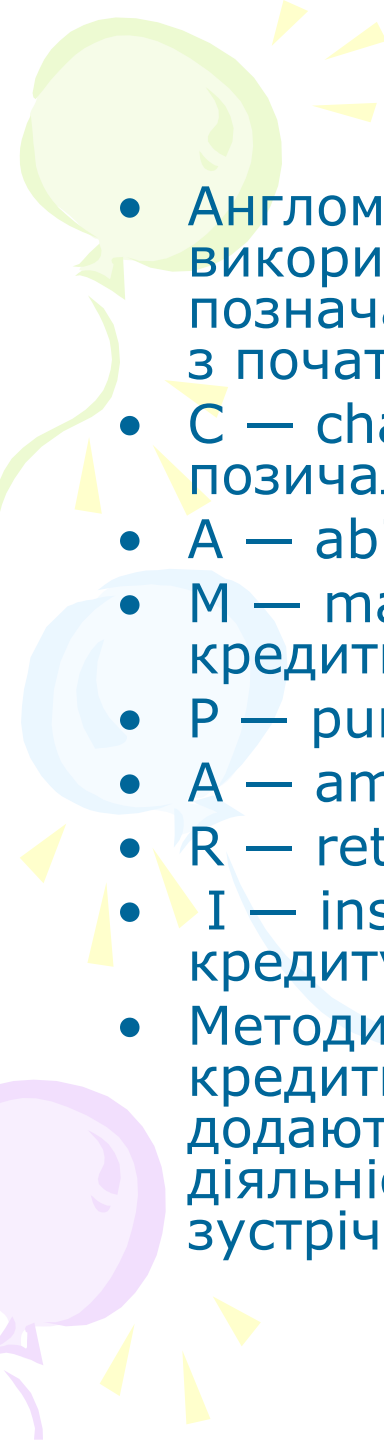

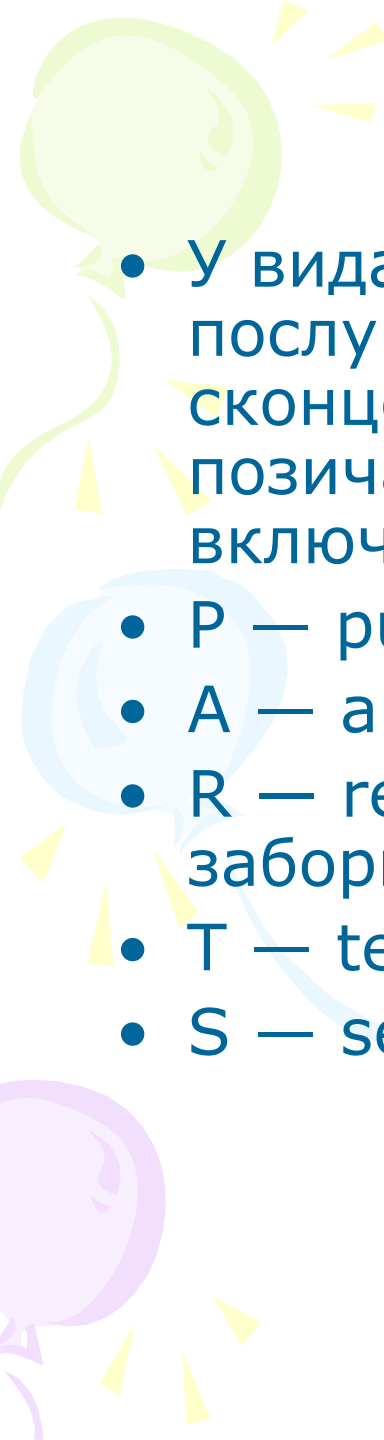
-
- Розглядаючи можливість використання тих чи інших показників для оцінки кредитоспроможності позичальників, не слід забувати про проведення об'ємного якісного аналізу. Агрегувати кількісні та якісні характеристики позичальника дають змогу моделі I комплексного аналізу: правило «шести *Ci*», CAMPARI, PARTS, і PARSER.
 - У практиці американських банків застосовується правило і «шести *Ci*», де критерії відбору клієнтів позначені словами, котрі | починаються на букву «*ci*»
 - — character (характер особистості позичальника, репутація);
 - — capacity або cash flow (спроможність вчасно повернути кредит, фінансові можливості або потік грошових коштів);
 - — capital (капітал, майно, величина акціонерного капіталу);
 - — collateral (забезпечення, види та вартість активів);
 - — conditions (економічна кон'юнктура та її перспективи);
 - — control (контроль, відповідність кредитної заявки опису кредитної політики банку).

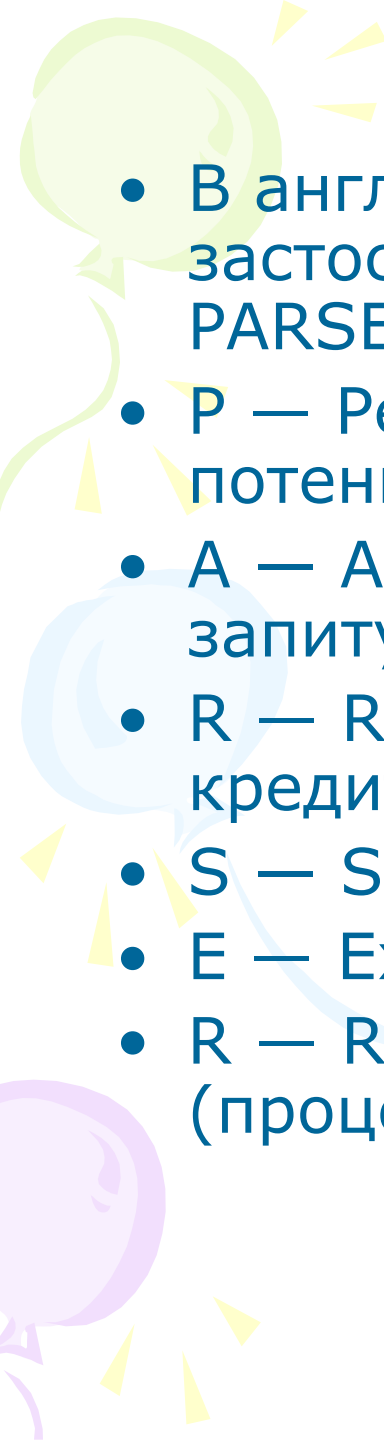
-
- Менеджери кредитних відділів американських банків для підготовки кредитних меморандумів складають детальний звіт не тільки про основні характеристики діяльності позичальника (загальні відомості, дані про керівництво та його зміни, рейтингова оцінка акцій, облігацій і векселів, фінансові результати, інші кредитори), а й про галузь, де він працює, характер ринку його продукції тощо, причому такий меморандум складається за стандартною схемою з конкретними висновками та пропозиціями менеджера. Загальну схему такого аналізу наведено в табл. 2.

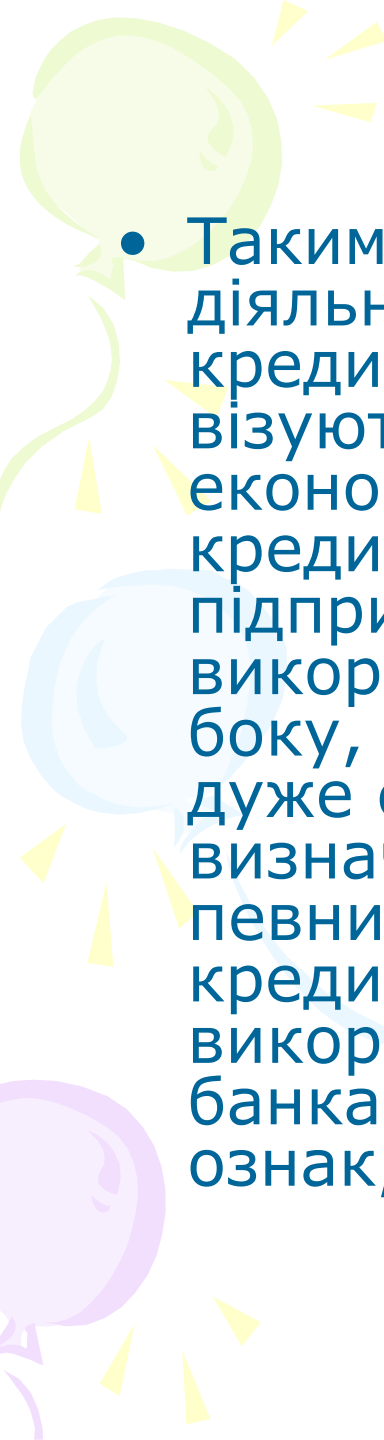
ПРАВИЛА «ШЕСТИ СІ», ЩО ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ У ПРАКТИЦІ БАНКІВ США¹

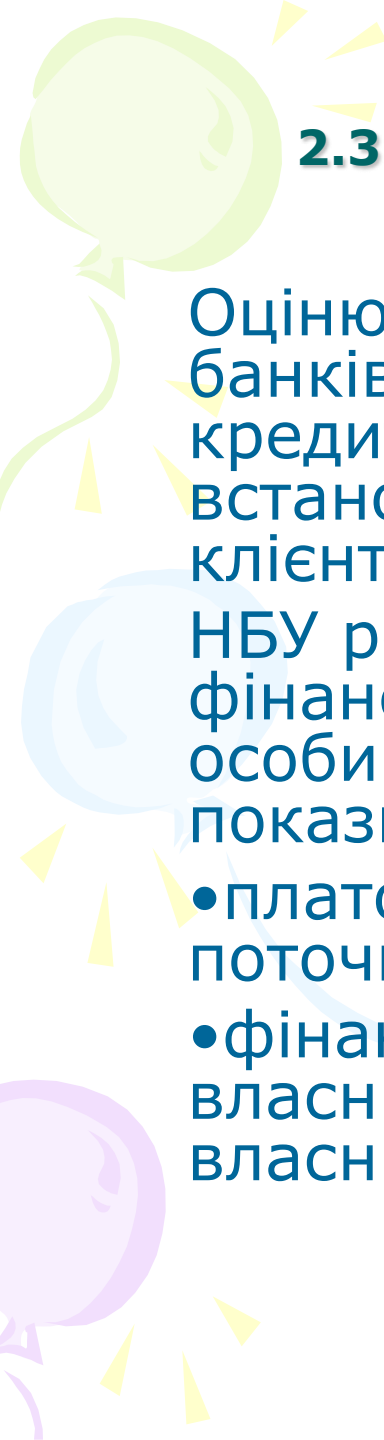
I. Характер (Character)	II. Здатність (Capacity)	III. Грошові кошти (Cash)	IV. Забезпечення (Collateral)	V. Умови (Conditions)	VI. Контроль (Control)
1. Кредитна історія клієнта банку 2. Досвід інших кредиторів з певним клієнтом 3. Мета кредиту 4. Досвід клієнта у складанні планів та прогнозів 5. Кредитний рейтинг клієнта 6. Наявність осіб серед керівників з правом другого підпису	1. Дієздатність клієнта та гарантів 2. Наявність статутних документів 3. Характеристика клієнта: юридичний статус, засновники, основна діяльність тощо	1. Прибуток, дивіденди та обсяги продажу в минулому 2. Достатність прогнозованої готівки і наявність ліквідних резервів 3. Терміни погашення дебіторської і кредиторської заборгованості, оборотність товарно-матеріальних запасів 4. Структура капіталу 5. Контроль за витратами, показники покриття 6. Динаміка цін на акції, якість управління 7. Зміст аудиторського висновку 8. Останні зміни в бухгалтерському обліку	1. Право власності на активи 2. Термін служби активів 3. Залишкова вартість 4. Борги, обмеження 5. Зобов'язання за лізингом та заставні 6. Наявність страхування 7. Гарантії 8. Банк клієнта 9. Судові санкції 10. Податкові санкції 11. Потреба у фінансових ресурсах	1. Рейтинг клієнта у своїй сфері, частка ринку 2. Порівняння результатів діяльності клієнта з результатами інших фірм даної галузі 3. Конкурентоспроможність продукції, чутливість клієнта і галузі до зміни стадій ділового циклу та зміни технології 4. Умови на ринку 5. Вплив інфляції на баланс фірми і потік готівки клієнта 6. Довготермінові галузеві прогнози 7. Правові, політичні чинники та чинники, пов'язані з навколишнім природним середовищем	1. Відповідні закони в банківській діяльності та правила щодо характеру і якості кредитів 2. Відповідна документація для контролерів 3. Підписані документи про визнання боргу та правильно складені документи на одержання кредиту 4. Відповідність кредитної заявки опису кредитної політики банку 5. Інформація про сторонніх осіб (економістів, політичних експертів) стосовно чинників, що впливають на процес погашення кредиту

-
- Англomовна література містить розроблені й використовувані сім принципів кредитування, що позначаються аббревіатурою CAMPARI, котра утворилася з початкових букв таких слів:
 - C — character — характеристика або репутація позичальника;
 - A — ability — здатність клієнта до повернення кредиту;
 - M — margin — очікувана банком дохідність (маржа) кредитної операції;
 - P — purpose — мета (ціль), для чого береться позика;
 - A — amount — загальна сума кредиту;
 - R — return — умови повернення позики;
 - I — insurance — страхування ризику неповернення кредиту.
 - Методика CAMPARI полягає у почерговому виділенні з кредитної заявки і фінансових документів, що додаються, найсуттєвіших чинників, котрі визначають діяльність клієнта в їх оцінці та уточненні після особистої зустрічі з клієнтом.

-
- У виданому в Англії посібнику з банківських послуг зазначається, що ключовим словом, де сконцентровані вимоги при видачі кредитів позичальникам, є термін «PARTS», котрий включає у себе:
 - P — purpose — призначення, мета кредиту;
 - A — amount — сума, розмір кредиту;
 - R — repayment — оплата, повернення заборгованості (основного боргу та відсотків);
 - T — term — термін;
 - S — security — застава, забезпечення кредиту.

-
- В англійських клірингових банках застосовується також система оцінки клієнта PARSER:
 - P — Person — інформація про особу — потенційного позичальника, його репутацію;
 - A — Amount — обґрунтування суми запитуваного кредиту;
 - R — Repayment — можливості погашення кредиту;
 - S — Security — оцінка забезпечення;
 - E — Expediency — доцільність кредиту;
 - R — Remuneration — винагорода банку (процентна ставка) за ризик надання кредиту.

-
- Таким чином, у зарубіжній банківській діяльності під час розгляду питання про кредитоспроможність клієнта комплексно візують такі не порівнювальні категорії, як економічні інтереси банку гарантії повернення кредиту, а також людські якості Рівного складу підприємства-боржника. В усіх системах використовуються спільні елементи, а з іншого боку, є й суттєві відмінності. По суті, ці системи дуже схожі — різні їх назви значною мірою визначені різною послідовністю розгляду певних ознак. Системи характеристик кредитоспроможності клієнтів, котрі використовуються зарубіжними комерційними банками, містять значно більший перелік ознак, ніж визначений НБУ.

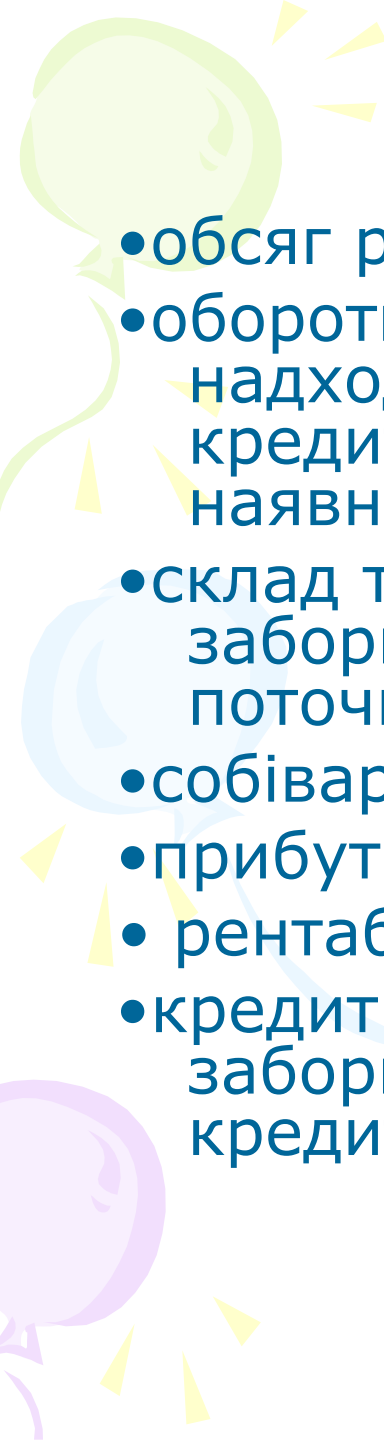

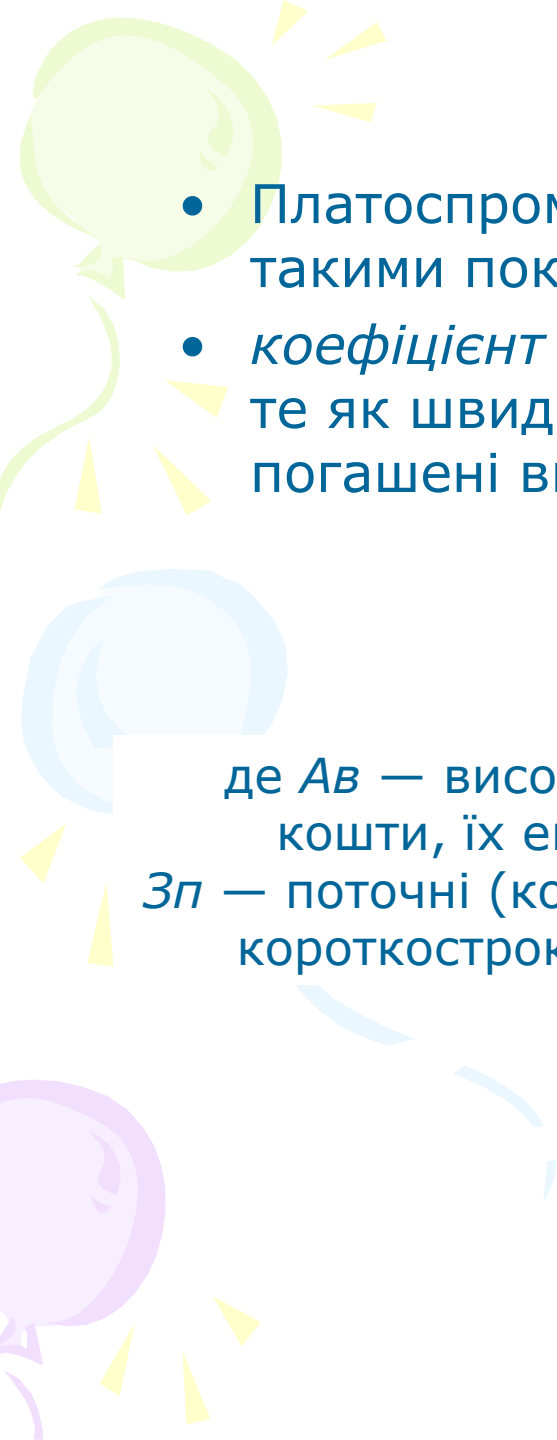
2.3. Система оцінювання кредитоспроможності позичальника в Україні

Оцінюючи кредитоспроможність клієнта, банківська установа фактично визначає рівень кредитного ризику, який вона візьме на себе, встановлюючи кредитні стосунки з цим клієнтом.

НБУ рекомендує банкам для здійснення оцінки фінансового стану позичальника—юридичної особи враховувати такі основні економічні показники його діяльності:

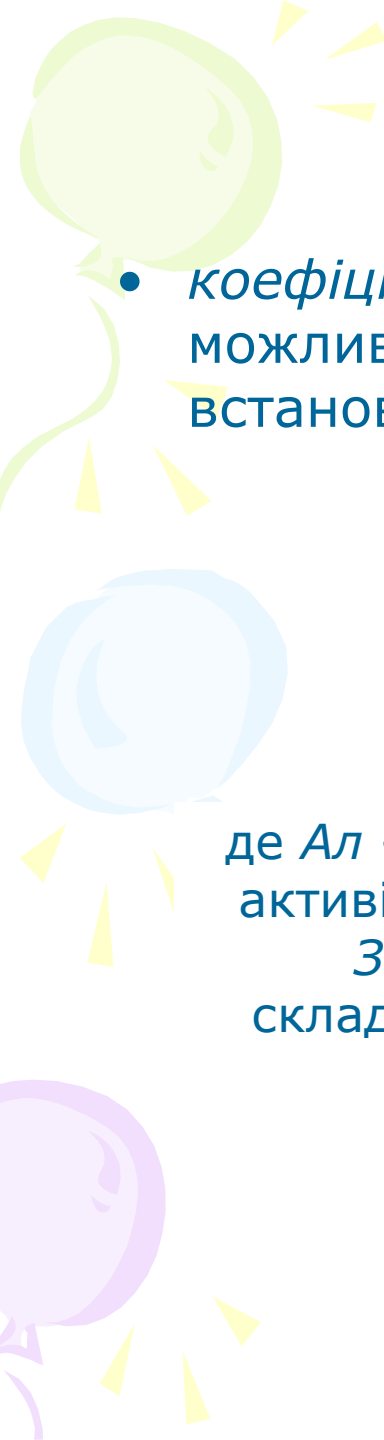
- платоспроможність (коефіцієнти миттєвої, поточної та загальної ліквідності);
- фінансова стійкість (коефіцієнти маневреності власних коштів, співвідношення залучених і власних коштів);

-
- обсяг реалізації;
 - обороты за рахунками (співвідношення надходжень на рахунки позичальника і суми кредиту, наявність рахунків в інших банках; наявність картотеки неплатежів — у динаміці);
 - склад та динаміка дебіторсько-кредиторської заборгованості (за останній звітний та поточний роки);
 - собівартість продукції (у динаміці);
 - прибутки та збитки (у динаміці);
 - рентабельність (у динаміці);
 - кредитна історія (погашення кредитної заборгованості в минулому, наявність діючих кредитів).

-
- Платоспроможність позичальника визначається за такими показниками:
 - *коефіцієнт миттєвої ліквідності (КЛ1)*, що характеризує те як швидко короткострокові зобов'язання можуть бути погашені високоліквідними активами:

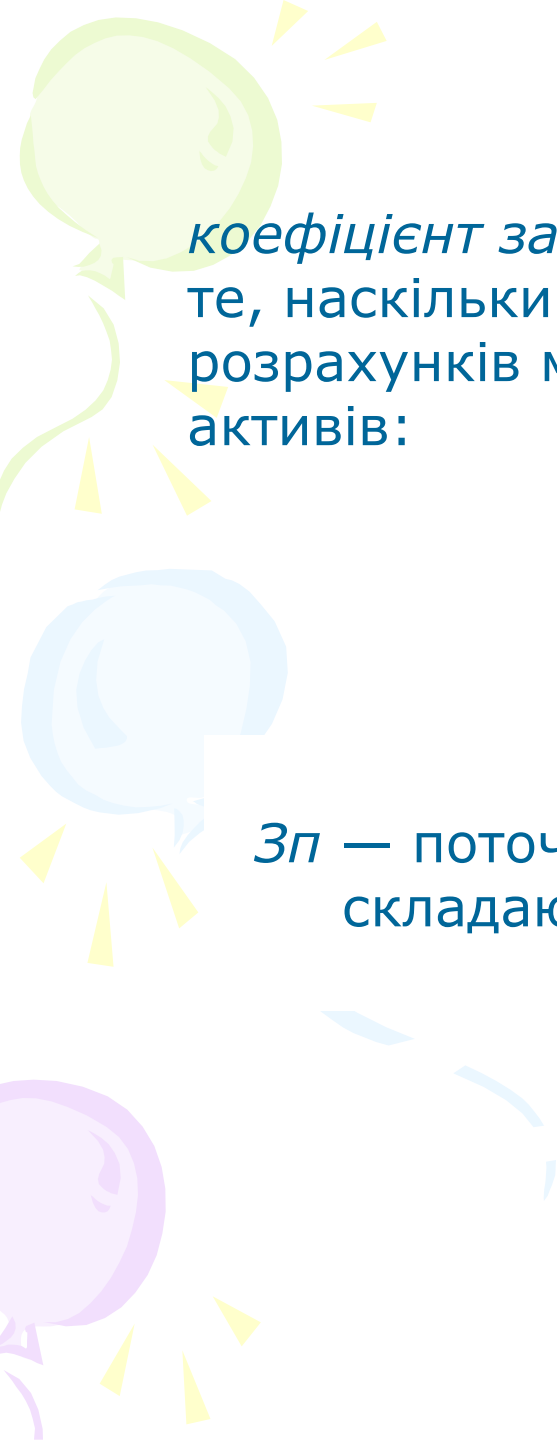
$$КЛ1 = \frac{A_B}{З_П}$$

де A_B — високоліквідні активи, до яких належать грошові кошти, їх еквіваленти та поточні фінансові інвестиції;
 $З_П$ — поточні (короткострокові) зобов'язання, що складаються з короткострокових кредитів і розрахунків з кредиторами;

-
- коефіцієнт поточної ліквідності (КЛ2), що характеризує можливість погашення короткострокових зобов'язань у встановлені строки:

$$КЛ2 = \frac{A_l}{З_{п}}$$

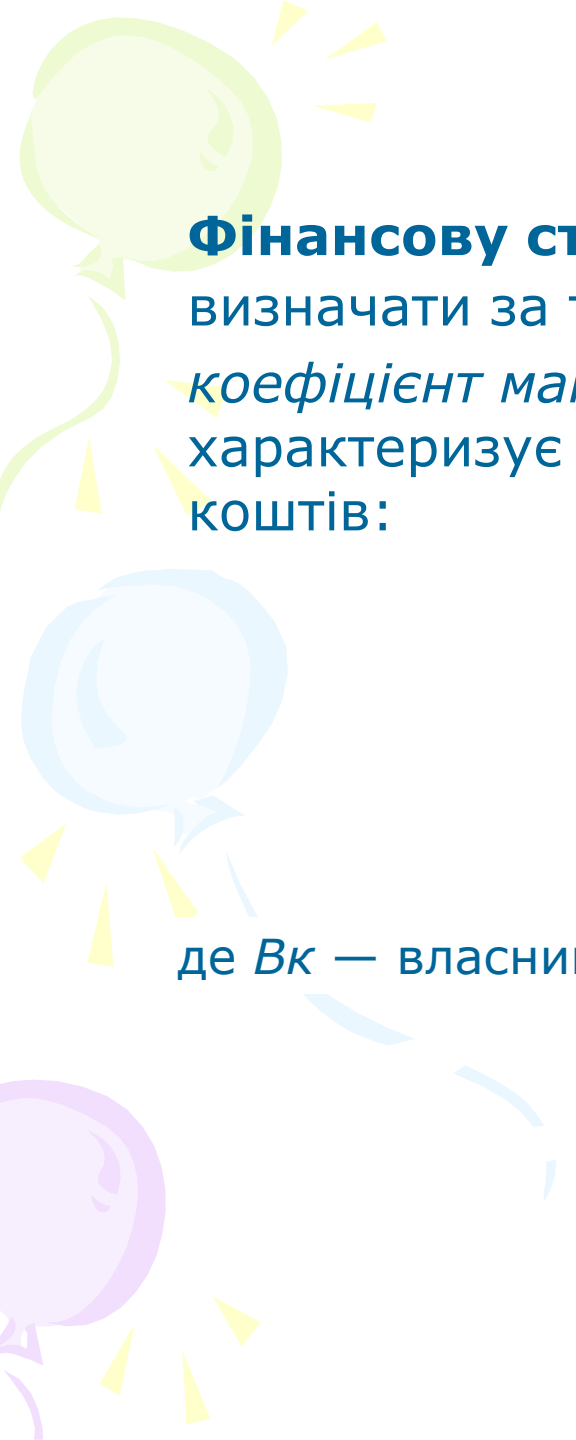
де A_l — ліквідні активи, що складаються з високоліквідних активів, дебіторської заборгованості, векселів одержаних;
 $З_{п}$ — поточні (короткострокові) зобов'язання, що складаються з короткострокових кредитів і розрахунків з кредиторами;

коефіцієнт загальної ліквідності (КП), що характеризує те, наскільки обсяг короткострокових зобов'язань і розрахунків можна погасити за рахунок усіх ліквідних активів:

$$КП = \frac{A_o}{З_{\Pi}}$$

де A_o — оборотні активи;
 $З_{\Pi}$ — поточні (короткострокові) зобов'язання, що складаються з короткострокових кредитів і розрахунків з кредиторами.

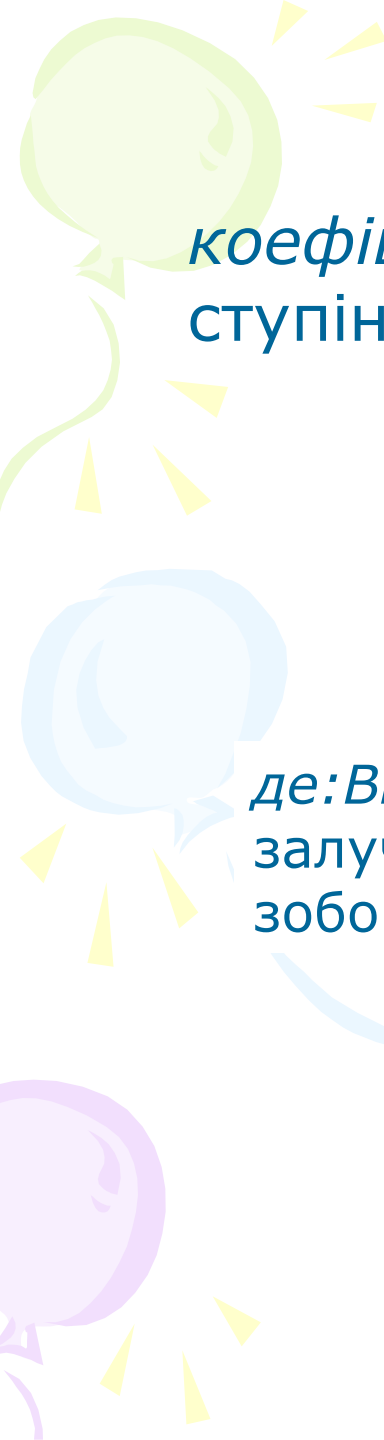

Фінансову стійкість позичальника НБУ рекомендує визначати за такими показниками:

коефіцієнт маневреності власних коштів (КМ), що характеризує ступінь мобільності використання власних коштів:

$$KM = \frac{B_k - A_n}{B_k}$$

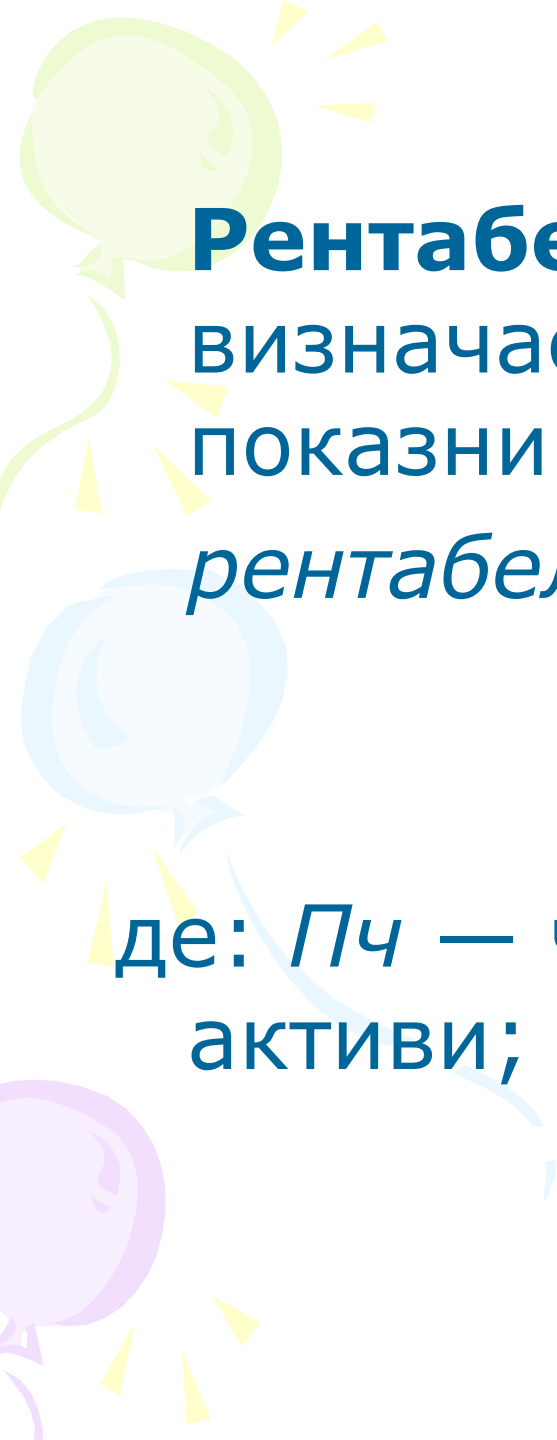
де B_k — власний капітал підприємства; A_n — необоротні активи;

коефіцієнт незалежності (КН), що характеризує ступінь фінансового ризику:

$$KH = \frac{Z_{\kappa}}{B_{\kappa}}$$

де: B_{κ} — власний капітал підприємства; Z_{κ} — залучені кошти (довгострокові та поточні зобов'язання).

Рентабельність позичальника
визначається за такими
показниками:

рентабельність активів:

$$P = \frac{\Pi_{\text{ч}}}{A}$$

де: $\Pi_{\text{ч}}$ — чистий прибуток; A —
активи;

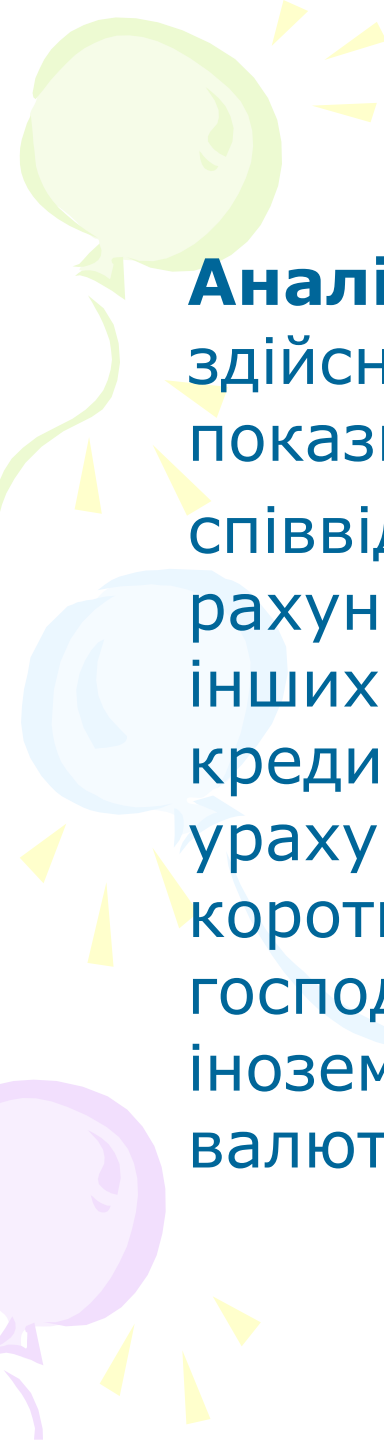

рентабельність продажу:

$$P = \frac{\Pi_{\text{ч}}}{O_p}$$

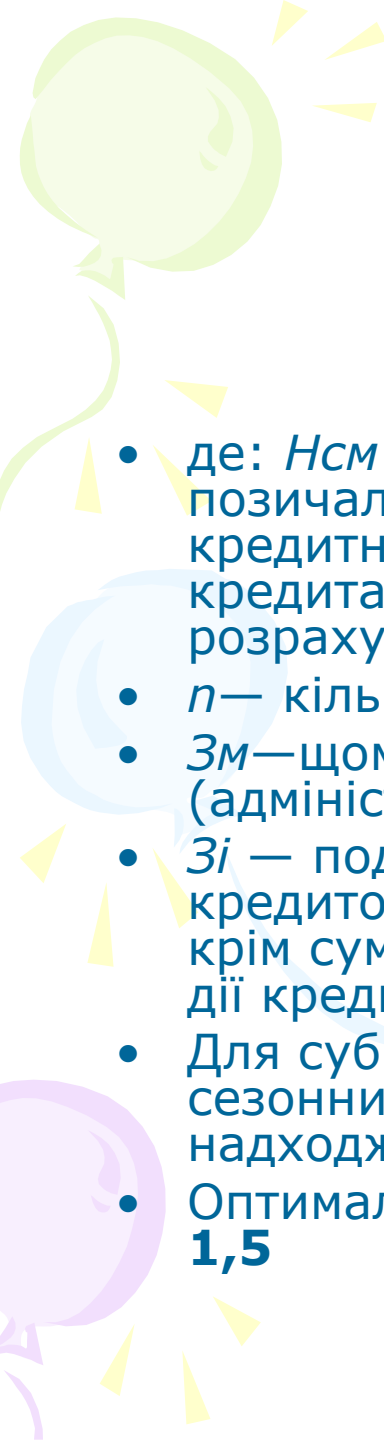
де $\Pi_{\text{ч}}$ — чистий прибуток;

O_p — обсяг реалізації продукції
(без ПДВ).

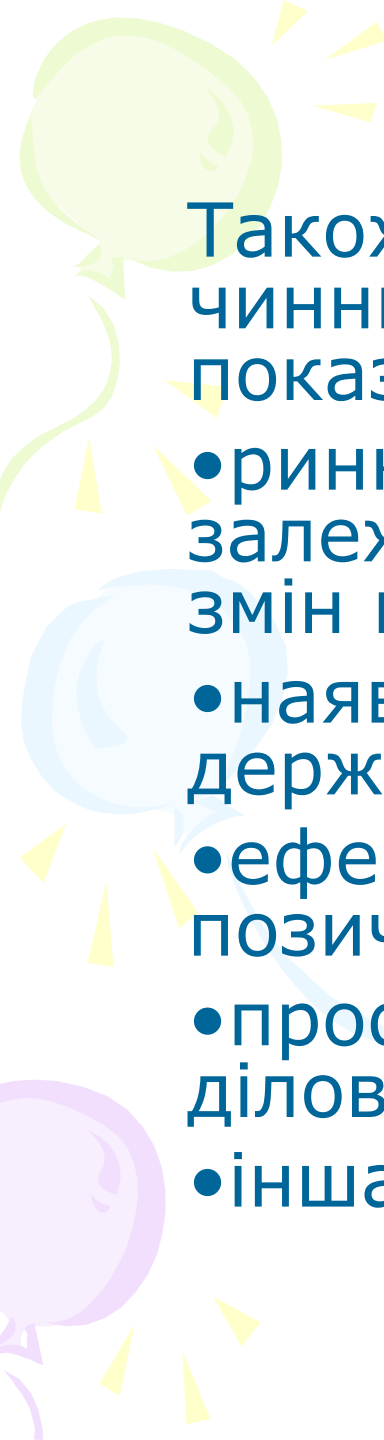
Аналіз грошових потоків позичальника має здійснюватися з урахуванням такого показника:

співвідношення чистих надходжень на всі рахунки позичальника (у тому числі відкриті в інших банках) до суми основного боргу за кредитною операцією та відсотками за нею з урахуванням строку дії кредитної угоди (для короткострокових кредитів) г та для суб'єктів господарювання, котрі отримали кредит в іноземній валюті, з урахуванням зміни валютного курсу:

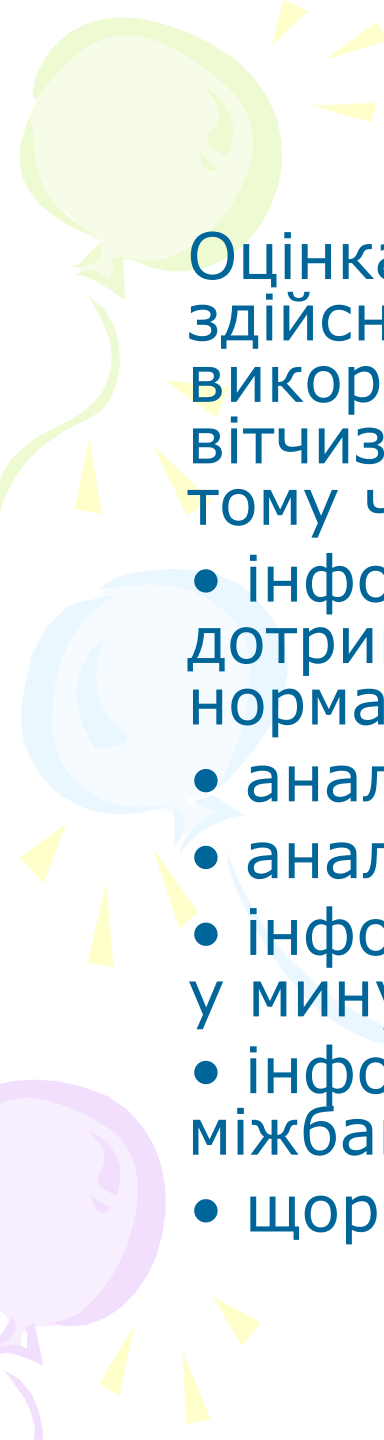
$$K = \frac{(H_{cm} \cdot n) - (Z_m \cdot n) - Z_i}{C_k}$$

- де: H_{cm} — середньомісячні надходження на рахунки позичальника протягом трьох останніх місяців (за винятком кредитних коштів); C_k — сума кредиту та відсотки за ним (за кредитами в іноземній валюті ця сума приймається до розрахунку з урахуванням зміни валютного курсу);
- n — кількість місяців дії кредитної угоди;
- Z_m — щомісячні умовно-постійні зобов'язання позичальника (адміністративно-господарські витрати тощо);
- Z_i — податкові платежі та сума інших зобов'язань перед кредиторами, що мають бути сплачені з рахунка позичальника, крім сум зобов'язань, строк погашення яких перевищує строк дії кредитної угоди (за даними останнього балансу).
- Для суб'єктів господарювання, діяльність яких пов'язана із сезонним характером виробництва, середньомісячна сума надходжень визначається за 12 місяців.
- Оптимальне теоретичне значення показника K — не менше ніж **1,5**

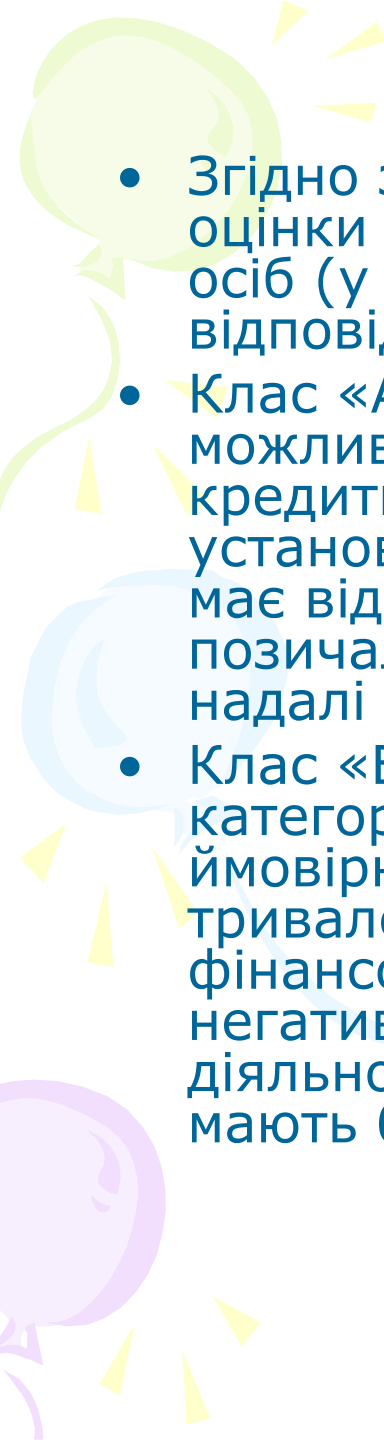
Також можуть бути враховані *суб'єктивні* чинники, що характеризуються такими показниками:

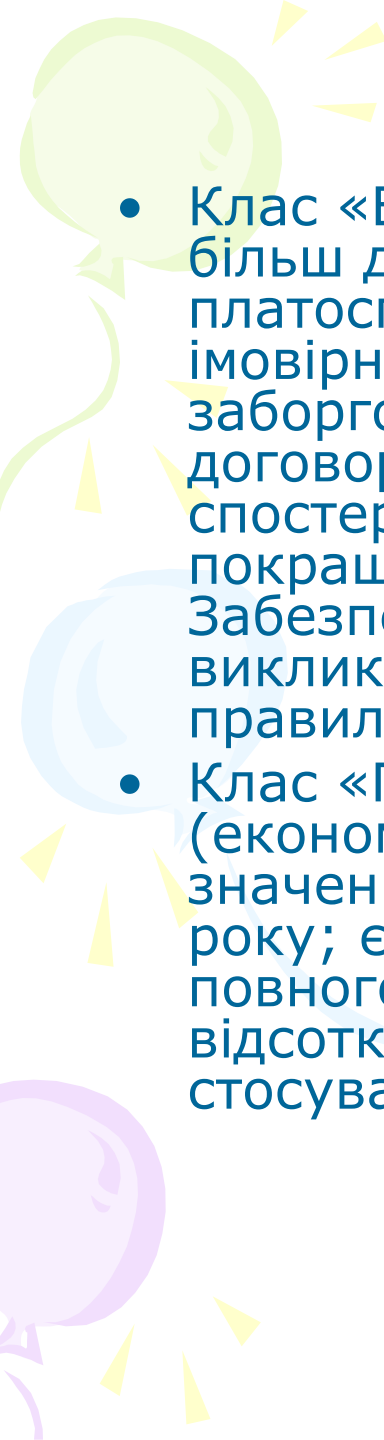
- ринкова позиція позичальника та його залежність від циклічних і структурних змін в економіці та галузі промисловості;
- наявність державних замовлень і державна підтримка позичальника;
- ефективність управління позичальника;
- професіоналізм керівництва та його ділова репутація;
- інша інформація.

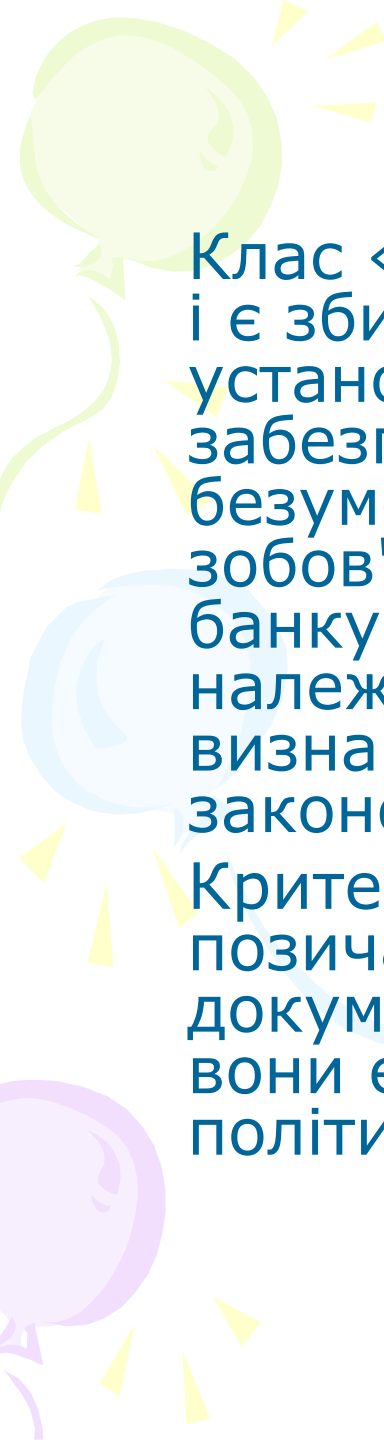

Оцінка фінансового стану позичальника-банку здійснюється не рідше ніж один раз на місяць з використанням методів, що використовуються у вітчизняній та світовій банківській практиці, у тому числі з урахуванням:

- інформації позичальника-банку про дотримання економічних нормативів і нормативу обов'язкового резервування коштів;
- аналізу якості активів і пасивів;
- аналізу прибутків і збитків;
- інформації про виконання банком зобов'язань у минулому;
- інформації про надані та одержані міжбанківські кредити;
- щорічного аудиторського висновку

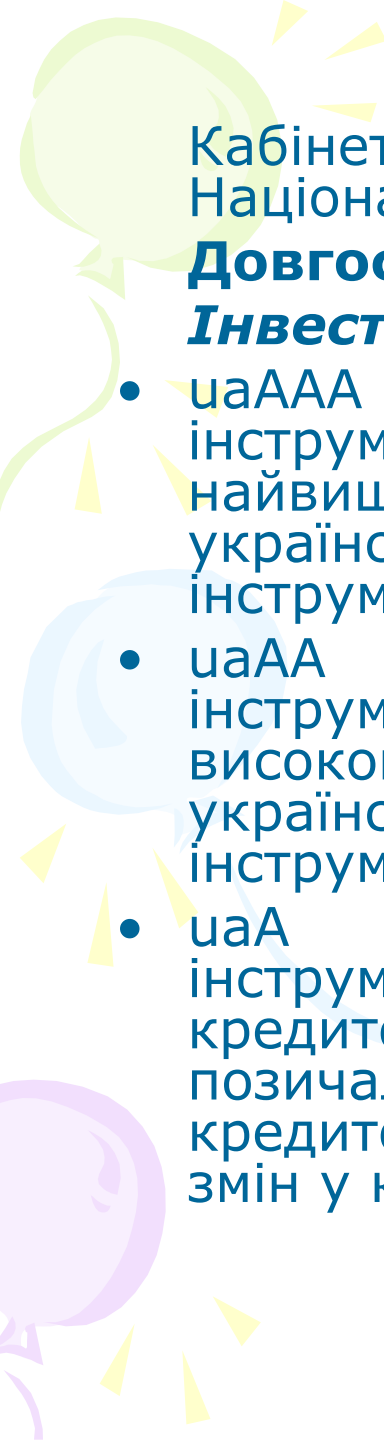
-
- Згідно з тим самим положенням НБУ, за результатами оцінки фінансового стану позичальників—юридичних осіб (у тому числі і банків) вони зараховуються до відповідного класу:
 - Клас «А» — фінансова діяльність добра, що свідчить про можливість своєчасного виконання зобов'язань за кредитними операціями, економічні показники в межах установлених значень; вище керівництво позичальника має відмінну ділову репутацію; кредитна історія позичальника — бездоганна; фінансова діяльність і надалі проводитиметься на високому рівні.
 - Клас «Б» — фінансова діяльність позичальника цієї категорії близька за характеристиками до класу «А», але ймовірність підтримування її на цьому рівні протягом тривалого часу є низькою. Аналіз коефіцієнтів фінансового стану позичальника може свідчити про негативні тенденції в його діяльності. Недоліки в діяльності позичальників, які належать до класу «Б», мають бути лише потенційними.

-
- Клас «В» — фінансова діяльність задовільна і потребує більш детального контролю. Надходження коштів і платоспроможність позичальника свідчать про імовірність несвоечасного погашення кредитної заборгованості в повному обсязі та в строки, передбачені договором, якщо недоліки не будуть усунені. Одночасно спостерігається можливість виправлення ситуації і покращання фінансового стану позичальника. Забезпечення кредитної операції має бути ліквідним і не викликати сумнівів щодо оцінки його вартості, правильності оформлення угод про забезпечення тощо.
 - Клас «Г» — фінансова діяльність незадовільна (економічні показники не відповідають установленим значенням) і спостерігається її нестабільність протягом року; є високий ризик значних збитків; імовірність повного погашення кредитної заборгованості та відсотків/комісій за нею є низькою; проблеми можуть стосуватися стану забезпечення за кредитом.

Клас «Д» — фінансова діяльність незадовільна і є збитковою; показники не відповідають установленим значенням, кредитна операція не забезпечена ліквідною заставою (або безумовною гарантією), імовірності виконання зобов'язань позичальником/контрагентом банку практично немає. До цього класу належить позичальник/контрагент банку, що визнаний банкрутом в установленому чинним законодавством порядку.

Критерії оцінювання фінансового стану позичальника та методику їх визначення банк документально фіксує в окремому положенні, вони є невід'ємною частиною його кредитної політики.

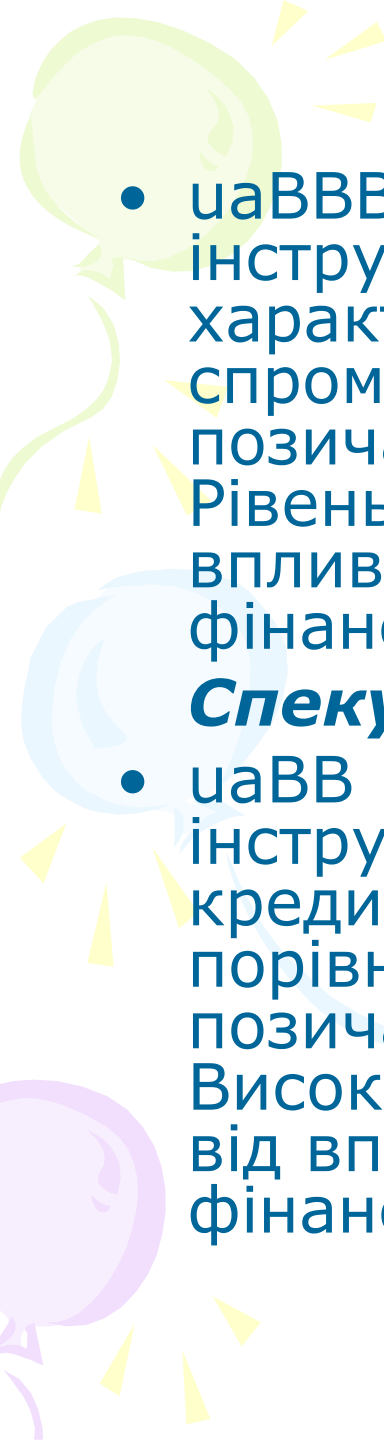

Кабінетом Міністрів України було розроблено Національну і рейтингову шкалу, яка наводиться нижче.

Довгострокові кредитні рейтинги (більше 1 року)

Інвестиційні рівні

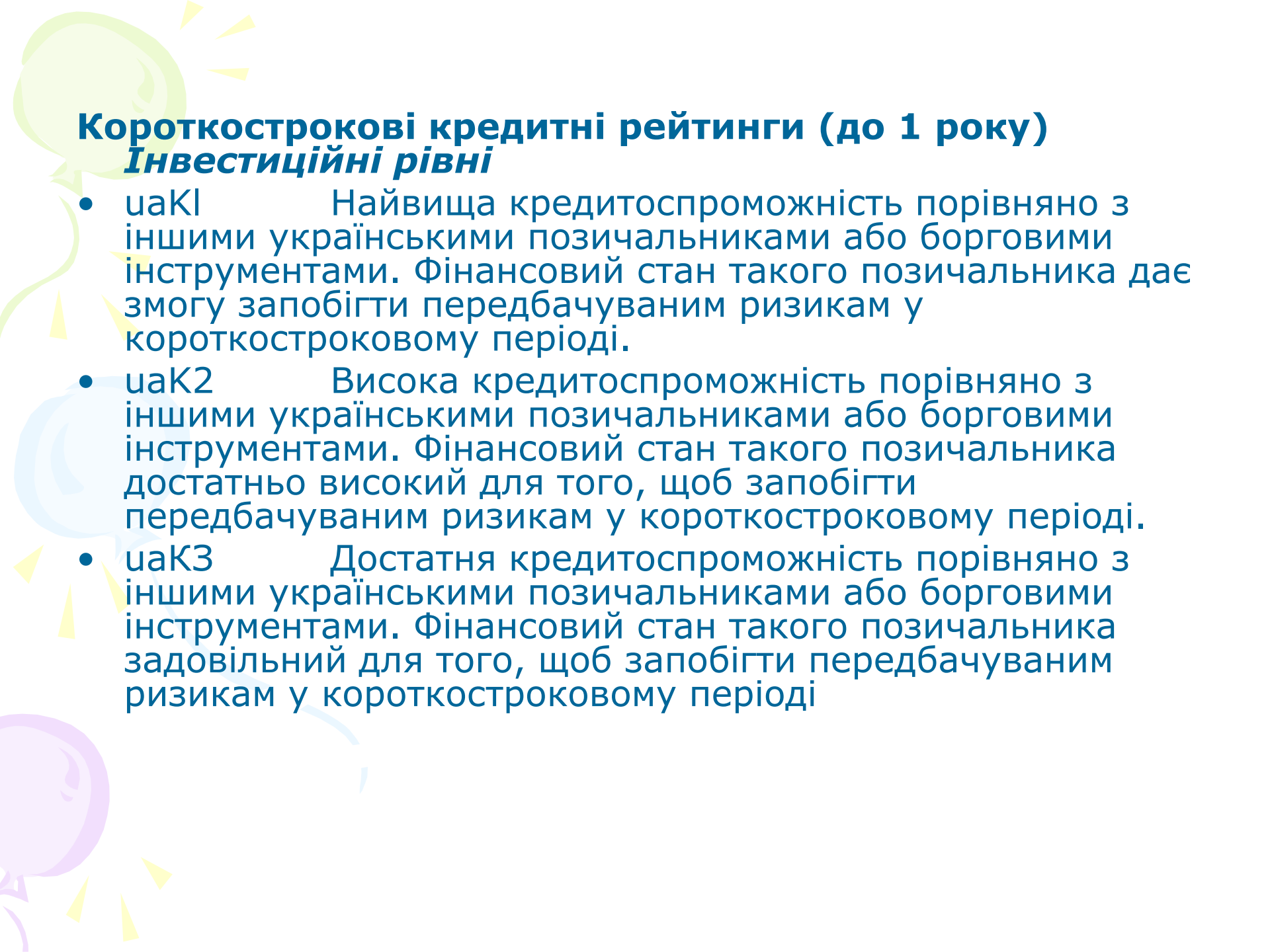
- **uaAAA** Позичальник або окремий борговий інструмент з рейтингом uaAAA характеризуються найвищою кредитоспроможністю порівняно з іншими українськими позичальниками або борговими інструментами.
- **uaAA** Позичальник або окремий борговий інструмент з рейтингом uaAA характеризуються дуже високою кредитоспроможністю порівняно з іншими українськими позичальниками або борговими інструментами.
- **uaA** Позичальник або окремий борговий інструмент з рейтингом uaA характеризуються високою кредитоспроможністю порівняно з іншими українськими позичальниками або борговими інструментами. Рівень кредитоспроможності чутливий до впливу несприятливих змін у комерційних, фінансових та економічних умовах.

-
- **uaBBB** Позичальник або окремий борговий інструмент з рейтингом **uaBBB** характеризуються достатньою кредитоспроможністю порівняно з іншими українськими позичальниками або борговими інструментами. Рівень кредитоспроможності залежить від впливу несприятливих змін у комерційних, фінансових та економічних умовах.

Спекулятивні рівні

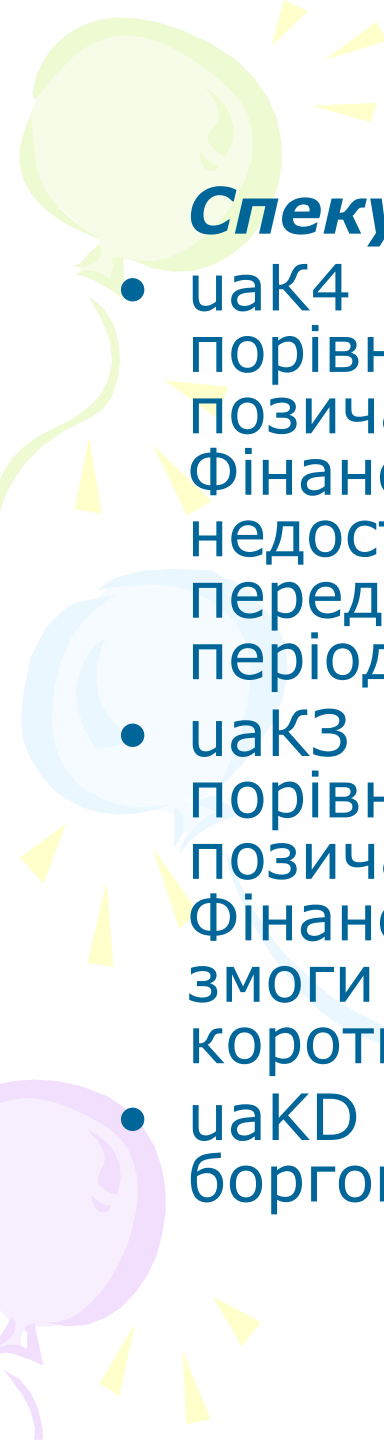
- **uaBB** Позичальник або окремий борговий інструмент з рейтингом **uaBB** характеризуються кредитоспроможністю, нижчою за достатню, порівняно з іншими українськими позичальниками або борговими інструментами. Висока залежність рівня кредитоспроможності від впливу несприятливих змін у комерційних, фінансових та економічних умовах.

-
- **иаВ** Позичальник або окремий борговий інструмент з рейтингом **иаВ** характеризуються низькою кредитоспроможністю порівняно з іншими українськими позичальниками або борговими інструментами. Дуже висока залежність рівня кредитоспроможності від впливу несприятливих змін у комерційних, фінансових та економічних умовах.
 - **иаССС** Позичальник або окремий борговий інструмент з рейтингом **иаССС** характеризуються дуже низькою кредитоспроможністю порівняно з іншими українськими позичальниками або борговими інструментами. Потенційна вірогідність дефолту.
 - **иаСС** Позичальник або окремий борговий інструмент з рейтингом **иаСС** характеризуються високою вірогідністю дефолту.
 - **иаС** Очікується дефолт за борговими зобов'язаннями позичальника.
 - **иаД** Дефолт. Виплати відсотків і основної суми за борговими зобов'язаннями позичальника припинені без досягнення згоди кредиторів щодо реструктуризації заборгованості до настання строку платежу.

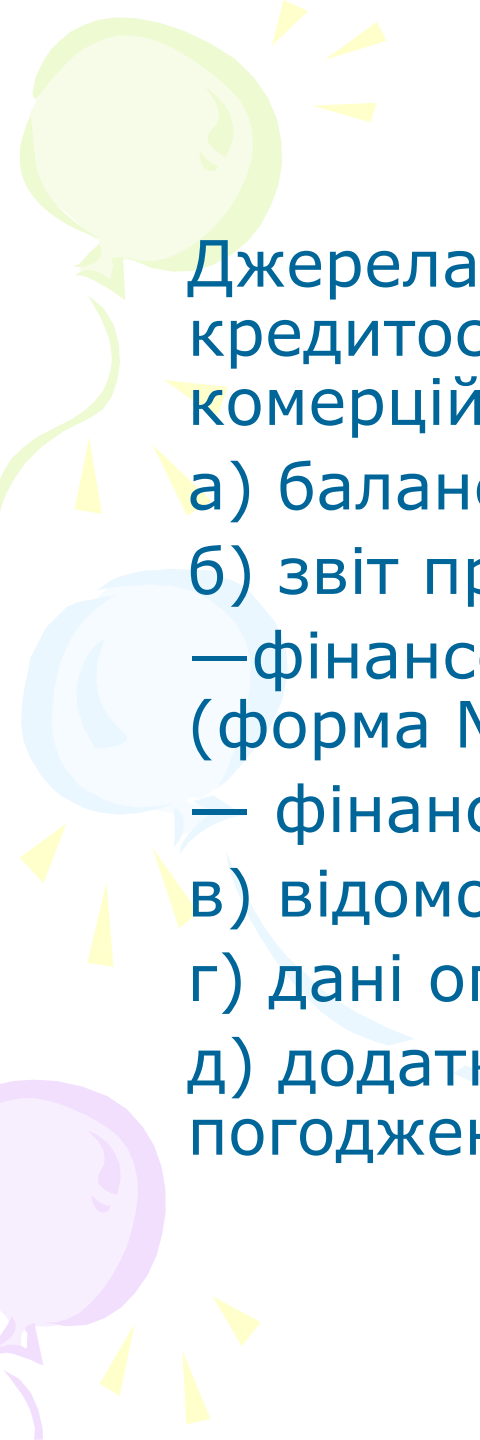
Короткострокові кредитні рейтинги (до 1 року) *Інвестиційні рівні*

- **uaK1** Найвища кредитоспроможність порівняно з іншими українськими позичальниками або борговими інструментами. Фінансовий стан такого позичальника дає змогу запобігти передбачуваним ризикам у короткостроковому періоді.
- **uaK2** Висока кредитоспроможність порівняно з іншими українськими позичальниками або борговими інструментами. Фінансовий стан такого позичальника достатньо високий для того, щоб запобігти передбачуваним ризикам у короткостроковому періоді.
- **uaK3** Достатня кредитоспроможність порівняно з іншими українськими позичальниками або борговими інструментами. Фінансовий стан такого позичальника задовільний для того, щоб запобігти передбачуваним ризикам у короткостроковому періоді

Спекулятивні рівні

- **uaK4** Низька кредитоспроможність порівняно з іншими українськими позичальниками або борговими інструментами. Фінансовий стан такого позичальника недостатній для того, щоб запобігти передбачуваним ризикам у короткостроковому періоді.
- **uaK3** Дуже низька кредитоспроможність порівняно з іншими українськими позичальниками або борговими інструментами. Фінансовий стан такого позичальника не дає змоги запобігти передбачуваним ризикам у короткостроковому періоді.
- **uaKD** Позичальник оголосив дефолт за борговими зобов'язаннями.

Джерелами визначення показників кредитоспроможності позичальника для комерційного банку можуть бути:

- а) баланс (форма № 1);
- б) звіт про:
 - фінансові результати та їх використання (форма № 2);
 - фінансово-майновий стан (форма № 3);
- в) відомості статистичних органів;
- г) дані оперативного обліку позичальника;
- д) додаткова інформація, що надається за погодженням сторін.

2.3.1. Визначення кредитоспроможності юридичних осіб

Перш ніж планувати залучення капіталу шляхом одержання банківської позики, фінансові служби підприємства повинні оцінити можливості отримання кредиту. Для цього доцільно провести аналіз відповідності параметрів діяльності підприємства критеріям кредитоспроможності, що їх вимагають ті чи інші банки.

У науково-практичній літературі здебільшого виокремлюють кількісні та якісні критерії кредитоспроможності. Кількісні критерії пов'язані з оцінкою поточного та перспективного стану позичальника, а якісні виявляються на основі оцінки менеджменту підприємства та його ситуації на ринку факторів виробництва та збуту продукції. Взаємозв'язки між якісними та кількісними параметрами кредитоспроможності підприємства з погляду швейцарських фінансистів наведено на рис. 3.

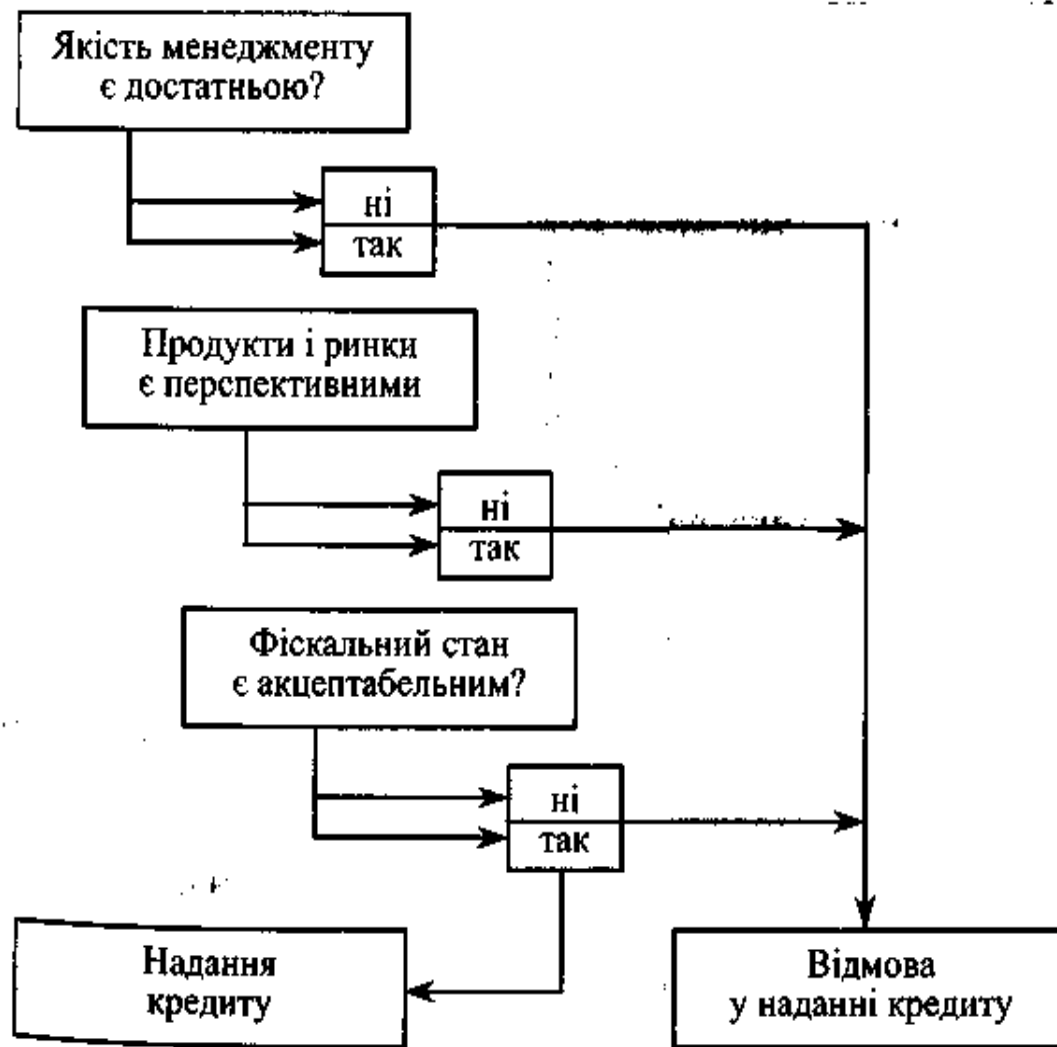
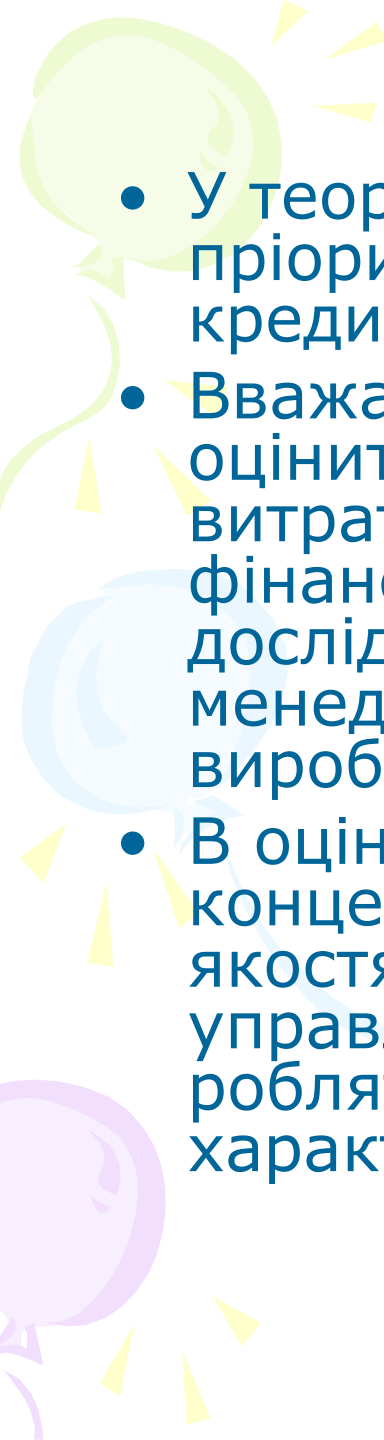
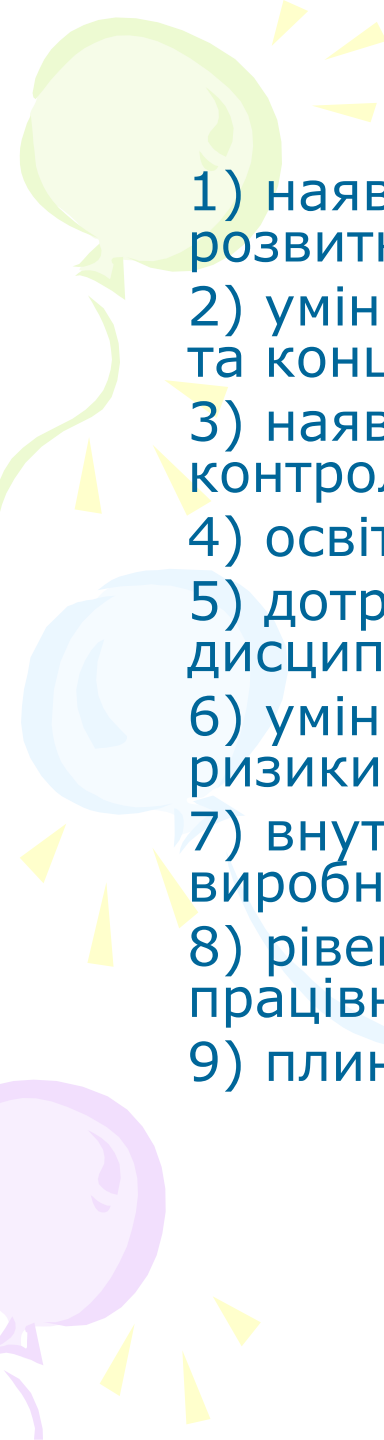
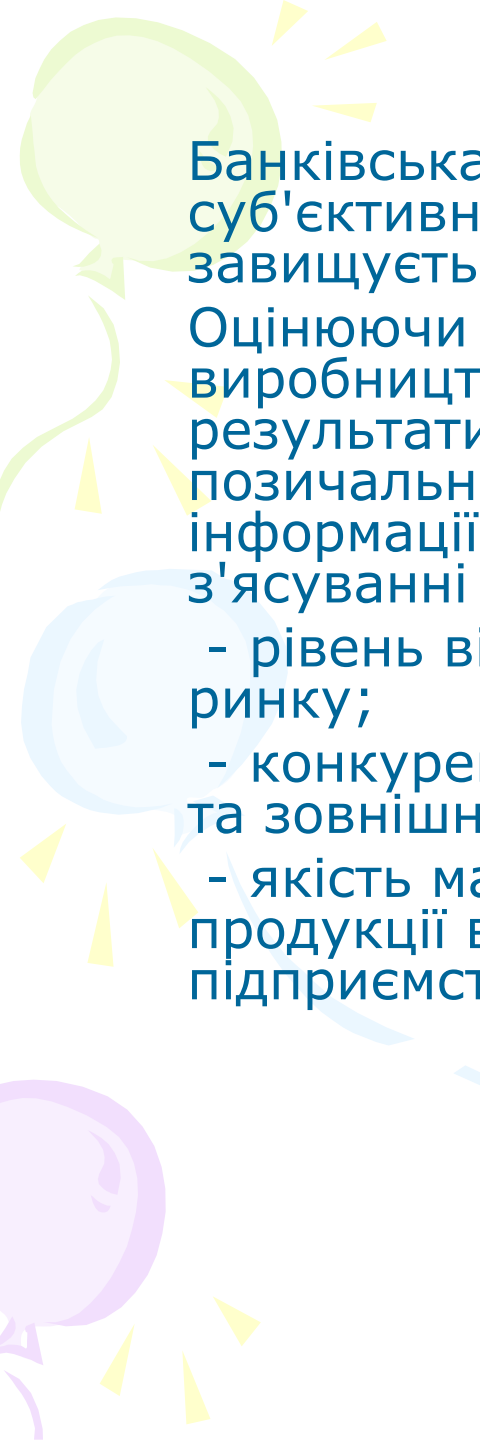

Рис. 3. Елементи оцінки кредитоспроможності у взаємозв'язку

-
- У теорії і практиці немає єдності щодо пріоритетності того чи іншого елементу кредитоспроможності.
 - Вважається, що якісні чинники досить важко оцінити і систематизувати: на це потрібно витратити більше часу і затрат, ніж на оцінку фінансового стану. Зазначені чинники досліджуються за двома напрямками: якість менеджменту та ситуація на ринку факторів виробництва та збуту продукції (товарів).
 - В оцінці рівня менеджменту увага концентрується на персональних і фахових якостях керівництва, а також на організації управління підприємством. Відповідні висновки робляться на основі вивчення інформації, яка характеризує:

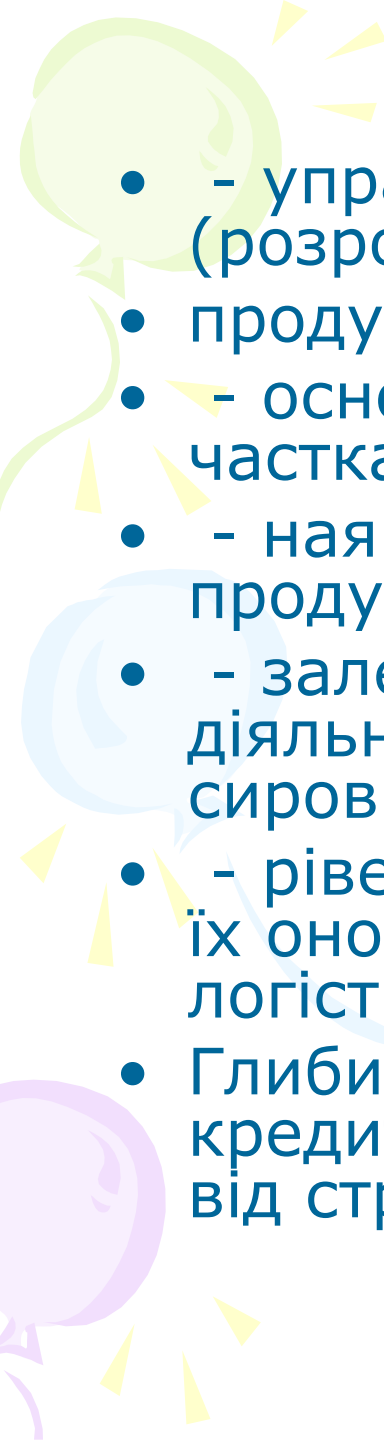
-
- 1) наявність і реальність довгострокової стратегії розвитку підприємства;
 - 2) уміння керівника чітко формулювати стратегічні цілі та концепцію розвитку підприємства;
 - 3) наявність та функціональну спроможність системи контролінгу;
 - 4) освіту, досвід та імідж керівництва;
 - 5) дотримання ділової етики, договірну та платіжну дисципліну підприємства;
 - 6) уміння менеджменту вчасно оцінювати підприємницькі ризики та вживати заходів щодо їх нейтралізації;
 - 7) внутрішній клімат, який склався на підприємстві, та виробничу дисципліну;
 - 8) рівень розмежування функціональних обов'язків працівників, наявність посадових інструкцій;
 - 9) плинність кадрів на ключових посадах

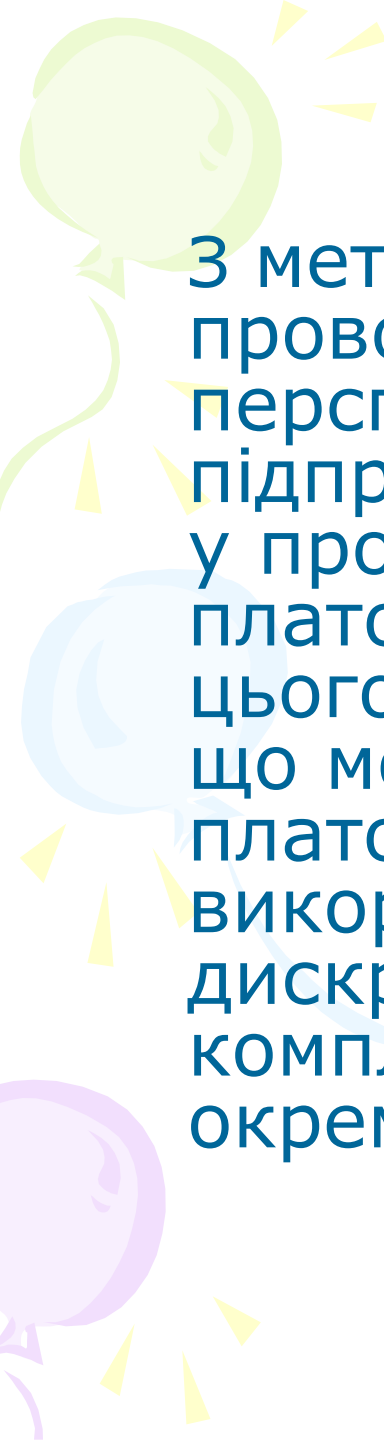

Банківська практика свідчить, що в результаті суб'єктивних оцінок якості менеджменту систематично завищується.

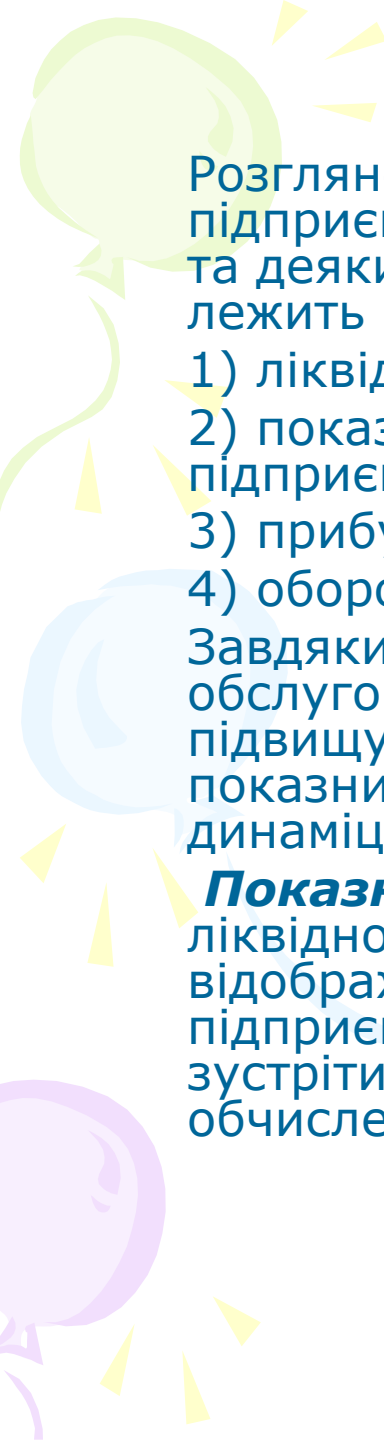
Оцінюючи ситуацію підприємства на ринку факторів виробництва та збуту продукції, використовують результати галузевого аналізу, співбесіди з клієнтами позичальника, а також повідомлення засобів масової інформації. Основна увага при цьому концентрується на з'ясуванні таких питань:

- рівень відповідності якості товарів їх цінам і вимогам ринку;
- конкурентоспроможність продукції (на внутрішньому та зовнішньому ринках), конкурентні переваги;
- якість маркетингової політики та концепції збуту продукції величина ринкового сегмента, який належить підприємству;

-
- - управління товарним асортиментом (розробка нових видів продукції);
 - - основні споживачі готової продукції та їхня частка в загальному обсязі реалізації;
 - - наявність замовлення на реалізацію продукції (робіт, послуг);
 - - залежність виробничо-господарської діяльності підприємства від постачальників сировини та матеріалів;
 - - рівень зносу основних засобів і необхідність їх оновлення та наявність ефективної системи логістики на підприємстві.
 - Глибина оцінки якісних критеріїв кредитоспроможності значною мірою залежить від строку, на який видається кредит.

З метою оцінювання кількісних критеріїв проводиться аналіз поточного та перспективного фінансового стану підприємства. Головне завдання полягає у прогнозуванні майбутньої платоспроможності підприємства. Для цього аналізуються всі можливі фактори, що можуть вплинути на платоспроможність. На практиці використовуються різні моделі аналізу: дискримінантний та регресійний аналіз, комплексна оцінка на основі розрахунку окремих фінансових показників тощо.

Розглянемо найтипівіший підхід до оцінки фінансового стану підприємств, який застосовується провідними європейськими та деякими вітчизняними банками. В основі цього підходу лежить розрахунок таких основних блоків показників:

- 1) ліквідності та платоспроможності;
- 2) показники, які характеризують структуру капіталу та майна підприємства;
- 3) прибутковості та самофінансування (поточні та прогнозні);
- 4) оборотності.

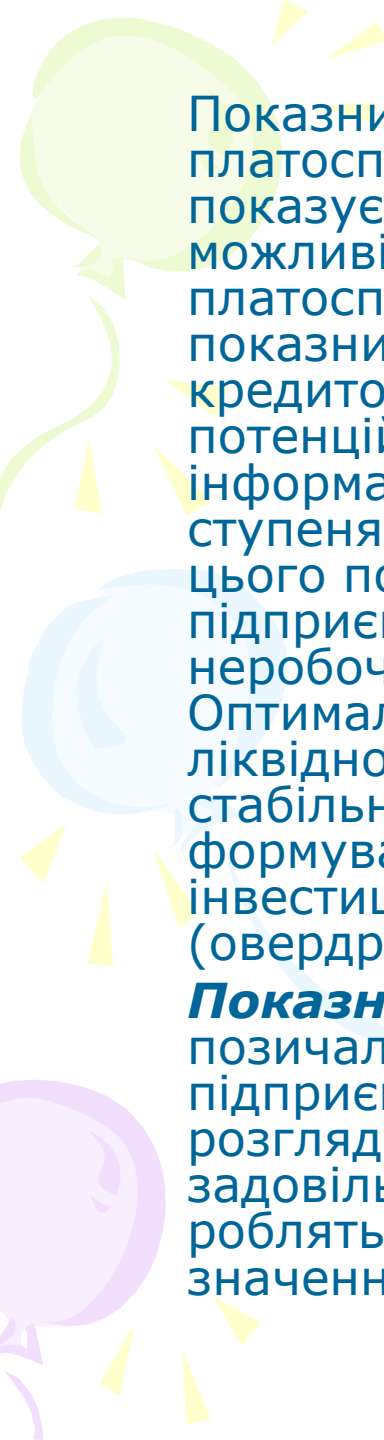
Завдяки аналізу робиться висновок про здатність підприємства обслуговувати свої борги. Об'єктивність висновків підвищується в результаті порівняння значень отриманих показників з рекомендованими, середньогалузевими, а також у динаміці.

Показники ліквідності та платоспроможності. Аналіз ліквідності підприємства ґрунтується на зіставленні відображених у балансі поточних платіжних зобов'язань підприємства та поточних активів. У теорії і практиці можна зустріти значну кількість показників ліквідності (алгоритми обчислення найпоширеніших з них наведено в табл. 3.

АЛГОРИТМ ОБЧИСЛЕННЯ ПОКАЗНИКІВ ЛІКВІДНОСТІ

Показник	Формула	Коментар	Реком. значення
Коефіцієнт абсолютної ліквідності (LR)	Показує, яка частка короткострокових боргових зобов'язань може бути покрита за рахунок грошових коштів і їхніх еквівалентів у вигляді ринкових цінних паперів і депозитів, тобто практично абсолютно ліквідними активами $LR = \frac{\text{Грошові кошти} + \text{Короткострокові інвестиції}}{\text{Поточні зобов'язання}}$	Для обчислення показника використовуються середні значення змінних за період	0.2—0.5
Коефіцієнт термінової ліквідності (QR)	Відношення найбільш ліквідної частини оборотних коштів до короткострокових зобов'язань. Зазвичай рекомендується, щоб значення цього показника було більше 1. Однак реальні значення для російських підприємств рідко становлять більше 0,7—0,8, що визнається припустимим $QR = \frac{\text{Грошові кошти} + \text{Короткострокові інвестиції} + \text{Розрахунки і векселі до отрим.}}{\text{Поточні зобов'язання}}$	Для обчислення показника використовуються середні значення змінних за період	
Коефіцієнт поточної ліквідності (CR)	Обчислюється як частка від ділення оборотних активів на короткострокові зобов'язання й показує, чи досить у підприємства коштів, які можуть бути використані для погашення короткострокових зобов'язань. Відповідно до міжнародної практики, значення коефіцієнта ліквідності повинні перебувати в межах від одиниці до двох (іноді до трьох). Нижня межа обумовлена тим, що оборотних активів повинно бути досить, щонайменше для загашення короткострокових зобов'язань, інакше компанія виявиться під загрозою банкрутства. Перевищення оборотних активів над короткостроковими зобов'язаннями більш ніж у три рази також є небажаним, оскільки може свідчити про нерациональну структуру активів $CR = \frac{\text{Поточні активи}}{\text{Поточні зобов'язання}}$	Для обчислення показника використовуються середні значення змінних за період	

Показник	Формула	Коментар	Реком. значення
Чистий оборотний капітал (NWC)	Різниця між оборотними активами й короткостроковими зобов'язаннями. Іноді ще цей показник називають «квотою оборотних коштів». Оптимальна сума чистого оборотного капіталу залежить від особливостей діяльності компанії, зокрема, від її масштабів, обсягів реалізації, швидкості оборотності матеріальних запасів і дебіторської заборгованості. Нестача оборотного капіталу свідчить про нездатність підприємства вчасно погасити короткострокові зобов'язання. Значне перевищення чистого оборотного капіталу над оптимальною потребою свідчить про нерациональне використання ресурсів підприємства: наприклад, випуск акцій або одержання кредитів понад реальну потребу $NWC = \frac{\text{Поточні активи}}{\text{Поточні зобов'язання}}$	Для обчислення показника використовуються середні значення змінних за період	

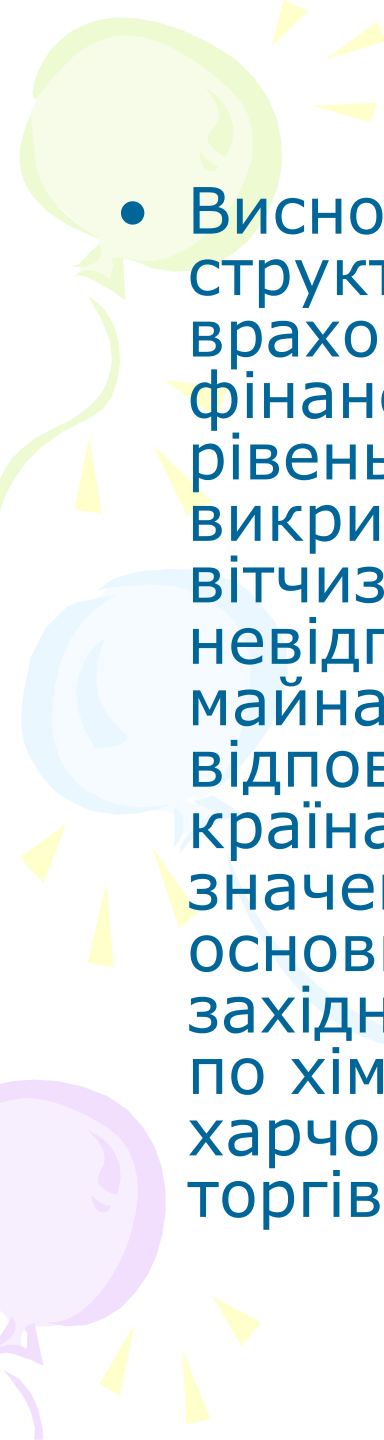

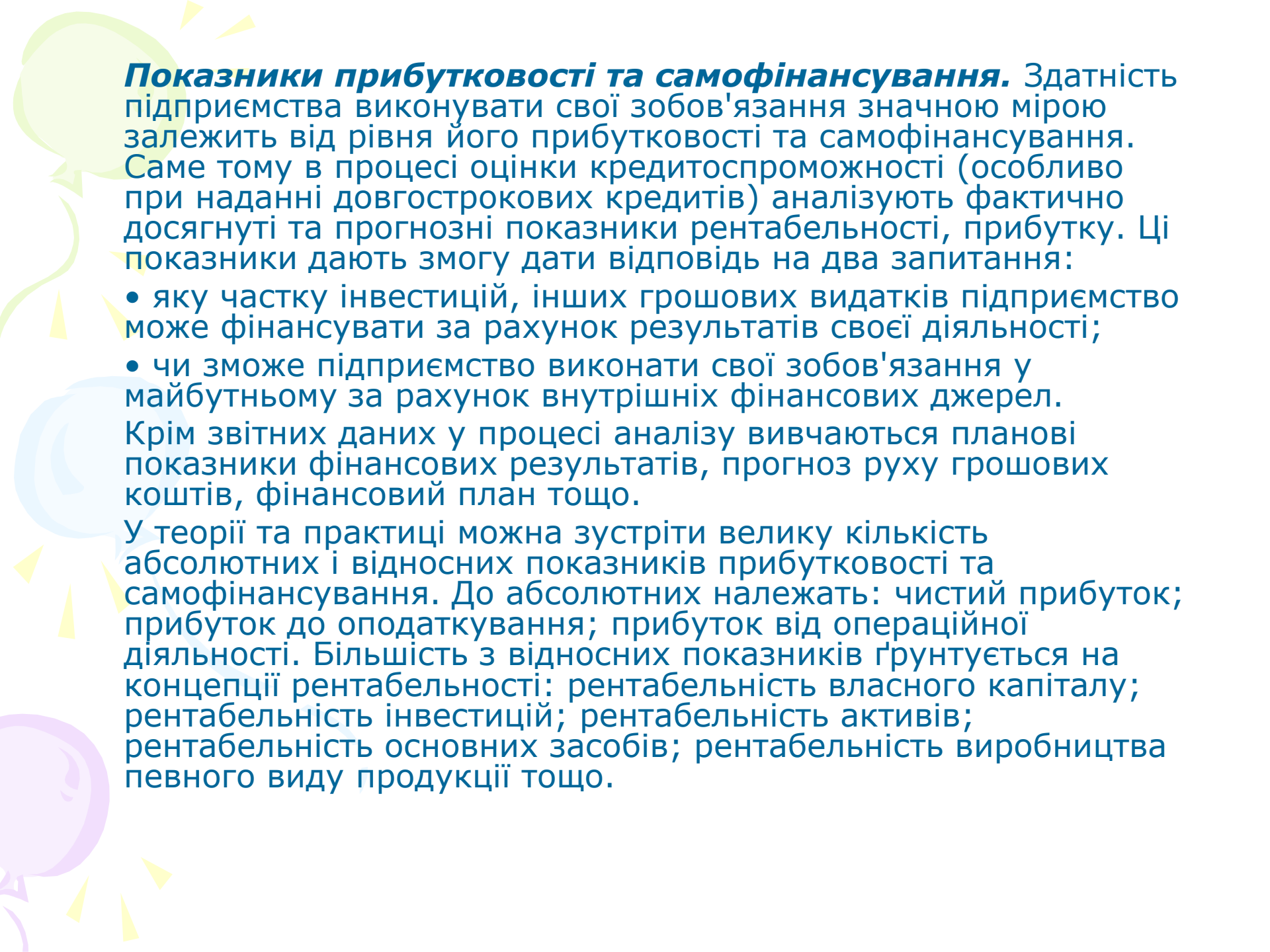
Показник абсолютної ліквідності характеризує платоспроможність підприємства на дату складання балансу і показує, яку частину короткострокових зобов'язань воно має можливість погасити негайно. Висновки щодо майбутньої платоспроможності позичальника на основі аналізу цього показника робити недоцільно. Однак під час оцінювання кредитоспроможності підприємства банк звертає увагу на потенційну платоспроможність позичальника. Саме тому рівень інформаційного навантаження показника ліквідності першого ступеня для банку є досить низьким. Надто високе значення цього показника негативно впливає на рентабельність підприємства, оскільки залучений капітал вкладається в неробочі активи, якими є грошові кошти та їх еквіваленти. Оптимальною вважається ситуація, коли показник абсолютної ліквідності перебуває на рівні 0,2. З метою забезпечення стабільної поточної платоспроможності підприємства можуть формувати резерви ліквідності (наприклад, поточні фінансові інвестиції) чи вдаватися до залучення контокорентних кредитів (овердрафту).

Показники, які характеризують **структуру капіталу** та майна позичальника, наведено в табл. 4. Структура капіталу підприємства досить детально характеризується під час розгляду вертикального правила фінансування. Висновки щодо задовільності показників структури капіталу та майна робляться на основі їх зіставлення із середньогалузевими значеннями.

Показник	Формула	Коментар	Реком. значення
Коефіцієнт фінансової незалежності (Equity to Total Assets)	Характеризує залежність фірми від зовнішніх позик. Чим нижчим є значення коефіцієнта, тим більше позик у компанії, тим вище ризик неплатоспроможності, потенційного виникнення грошового дефіциту в підприємства $\frac{EQ}{NA} = \frac{\text{Власний капітал}}{\text{Загальні активи}}$	Для обчислення показника використовуються середні значення змінних за період	0,5—0,8
Сумарні зобов'язання до активів (TD/TA)	Демонструє, яка частка активів фінансується за рахунок позикових коштів, незалежно від джерела $\frac{TD}{TA} = \frac{\text{Довгострокові зобов'язання} + \text{Поточні зобов'язання}}{\text{Загальні активи}}$	Для обчислення показника використовуються середні значення змінних за період	0,2—0,5
Сумарні зобов'язання до власного капіталу (TD/EQ)	Характеризує залежність фірми від зовнішніх позик. Чим вищим є значення коефіцієнта, тим більше позик у компанії, тим вище ризик неплатоспроможності. Високе значення коефіцієнта відображає також потенційну небезпеку виникнення в підприємства дефіциту коштів. Інтерпретація цього показника залежить від багатьох факторів: середній рівень цього коефіцієнта в інших галузях, доступ компанії до додаткових боргових джерел фінансування $\frac{TD}{EQ} = \frac{\text{Загальні зобов'язання}}{\text{Загальний акціонерний капітал}}$	Для обчислення показника використовуються середні значення змінних за період	0,5—0,8

Показник	Формула	Коментар	Реком. значення
Довгострокові зобов'язання до активів (LTD/TA)	Демонструє, яка частка активів підприємства фінансується за рахунок довгострокових позик $LTD/TA = \frac{\text{Довгострокові зобов'язання}}{\text{Загальні активи}}$	Для обчислення показника використовуються середні значення змінних за період	
Довгострокові зобов'язання до необоротних активів (LTD/FA)	Демонструє, яка частка основних засобів фінансується за рахунок довгострокових позик. Іноді розраховують аналогічний за змістом зворотний коефіцієнт, що показує частку власного капіталу у фінансуванні основних засобів $LTD/FA = \frac{\text{Довгострокові зобов'язання}}{\text{Необоротні засоби}}$	Для обчислення показника використовуються середні значення змінних за період	
Коефіцієнт покриття відсотків або коефіцієнт захищеності боргу (TIE), разів	Показує, скільки разів протягом звітного періоду компанія заробила кошти для виплати відсотків за позиками $TIE = \frac{\text{Прибуток до оподаткування} + \text{Амортизація}}{\text{Відсотки по кредитах}}$	Для обчислення показника використовуються середні значення змінних за період	від 6 до 8 залежно від галузі

-
- Висновки щодо раціональності формування структури капіталу підприємства слід робити, враховуючи рівень дотримання правил фінансування, а також середньогалузевий рівень відповідних показників. Зважаючи на викривлену структуру формування активів вітчизняних підприємств, а також невідповідність балансової та реальної вартості майна, за орієнтир доцільно брати показники відповідних галузей в економічно розвинутих країнах. Наприклад, середньогалузеве значення показника, який характеризує частку основних засобів у структурі активів західноєвропейських підприємств, становить: по хімічній промисловості – близько 20 %; харчовій — 35; текстильній — 25; оптовій торгівлі — 15; роздрібній торгівлі — 20 %.

Показники прибутковості та самофінансування. Здатність підприємства виконувати свої зобов'язання значною мірою залежить від рівня його прибутковості та самофінансування. Саме тому в процесі оцінки кредитоспроможності (особливо при наданні довгострокових кредитів) аналізують фактично досягнуті та прогнозні показники рентабельності, прибутку. Ці показники дають змогу дати відповідь на два запитання:

- яку частку інвестицій, інших грошових видатків підприємство може фінансувати за рахунок результатів своєї діяльності;
- чи зможе підприємство виконати свої зобов'язання у майбутньому за рахунок внутрішніх фінансових джерел.

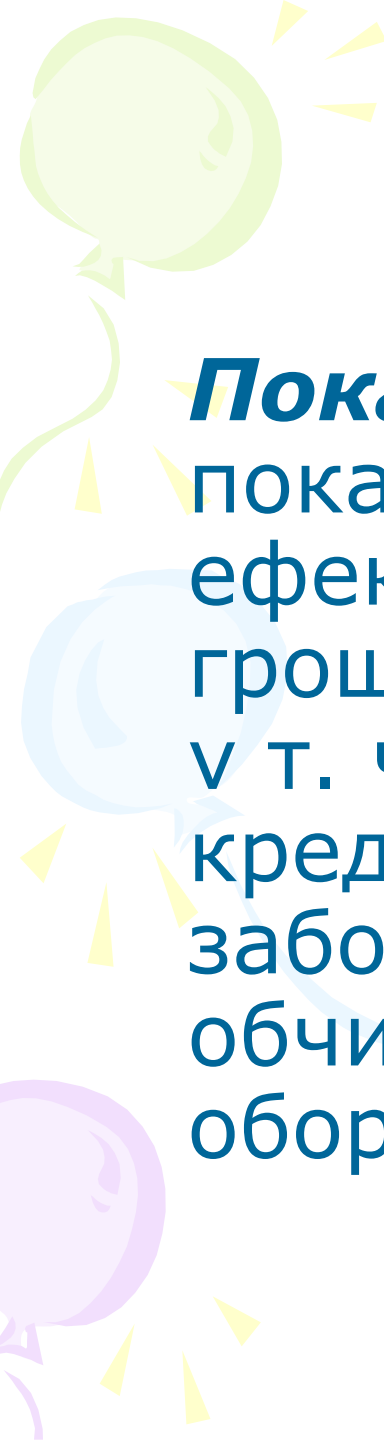
Крім звітних даних у процесі аналізу вивчаються планові показники фінансових результатів, прогноз руху грошових коштів, фінансовий план тощо.

У теорії та практиці можна зустріти велику кількість абсолютних і відносних показників прибутковості та самофінансування. До абсолютних належать: чистий прибуток; прибуток до оподаткування; прибуток від операційної діяльності. Більшість з відносних показників ґрунтується на концепції рентабельності: рентабельність власного капіталу; рентабельність інвестицій; рентабельність активів; рентабельність основних засобів; рентабельність виробництва певного виду продукції тощо.

Зрозуміло, що оцінюючи кредитоспроможність позичальника, кредитні експерти підбирають свій каталог показників, які, на їхню думку, дозволяють дійти найоб'єктивніших висновків про потенційну здатність підприємства виконувати свої зобов'язання за рахунок внутрішніх фінансових джерел. У табл. 5 наведено найпоширеніші зі згаданих показників

Показник	Формула	Коментар
Рентабельність продажу (ROS), %	Демонструє частку чистого прибутку в обсязі продажу підприємства $ROS = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Чистий об'єм продажів}} \cdot 100 \%$	Для обчислення показника використовуються середні значення змінних за період

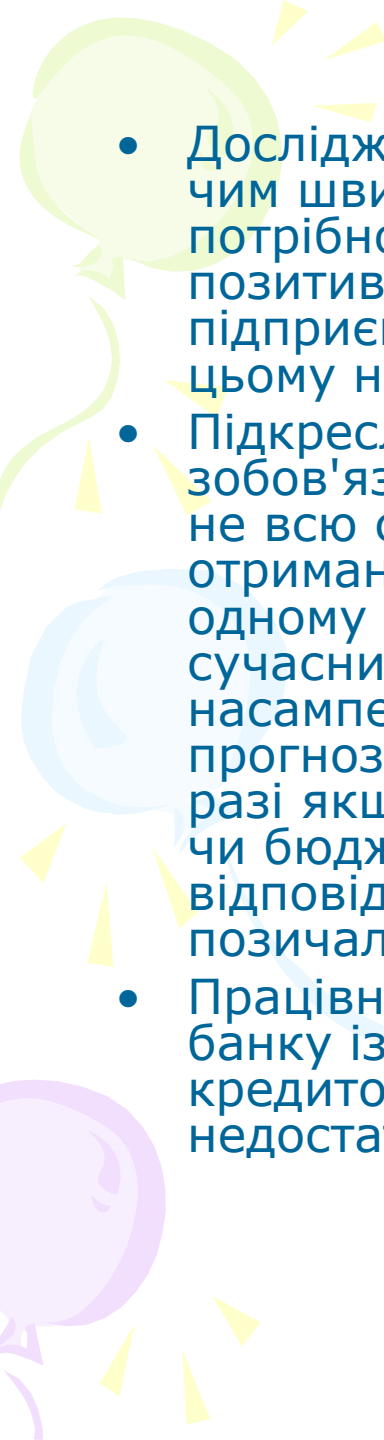
Показник	Формула	Коментар
Рентабельність власного капіталу (ROE), %	Дозволяє визначити ефективність використання капіталу, інвестованого власниками підприємства. Звичайно цей показник порівнюють із можливим альтернативним вкладенням коштів у інші цінні папери. Він показує, скільки грошових одиниць чистого прибутку заробила кожна одиниця, вкладена власниками компанії $\frac{NI}{EQ} = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Загальний власний капітал}} \cdot 100 \%$	Для обчислення показника використовуються середні значення змінних за період
Рентабельність оборотних активів (RCA), %	Демонструє можливості підприємства в забезпеченні достатнього обсягу прибутку стосовно використовуваних оборотних активів компанії. Чим вищим є значення цього коефіцієнта, тим ефективніше використовуються оборотні активи $\frac{NI}{CA} = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Оборотні активи}} \cdot 100 \%$	Для обчислення показника використовуються середні значення змінних за період
Рентабельність позаоборотних активів (RFA), %	Демонструє здатність підприємства забезпечувати достатній обсяг прибутку стосовно основних засобів компанії. Чим вищим є значення даного коефіцієнта, тим ефективніше використовуються основні засоби $\frac{NI}{FA} = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Основні засоби}} \cdot 100 \%$	Для обчислення показника використовуються середні значення змінних за період
Рентабельність активів (Рентабельність інвестицій) (ROI), %	Стосовно даного показника виникла невелика термінологічна плутанина. У дослівному перекладі з англійської назва даного показника звучить, як «рентабельність інвестицій», хоча як свідчить формула, ні про які інвестиції не йдеться: $\frac{NI}{EA} = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Загальні активи}} \cdot 100 \%$	Для обчислення показника використовуються середні значення змінних за період

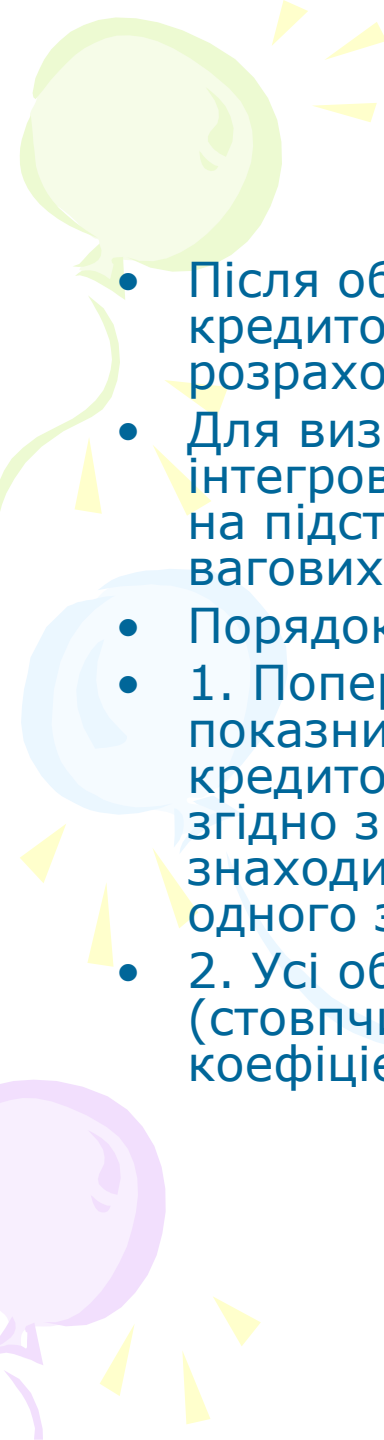

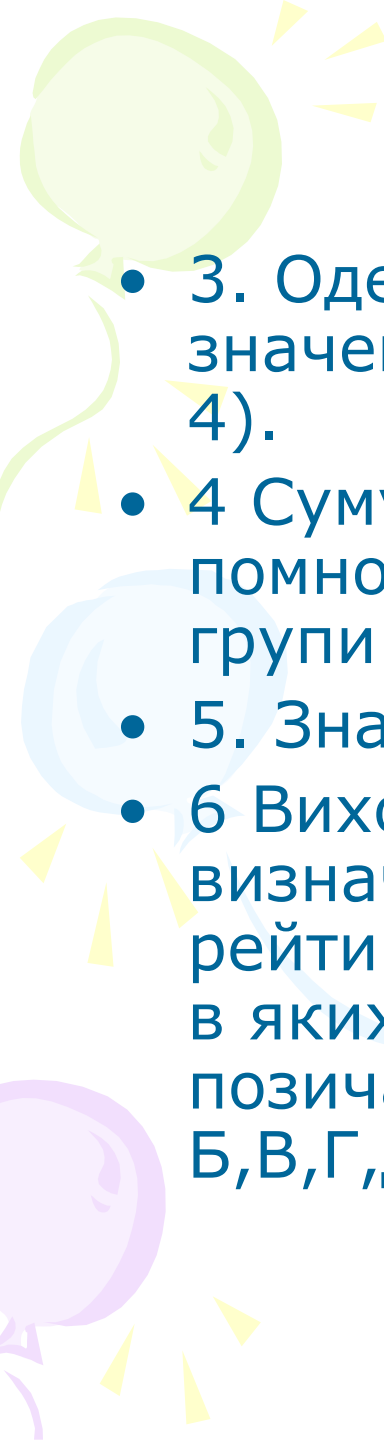
Показники оборотності. Ця група показників характеризує ефективність управління грошовими потоками підприємства в т. ч. оборотними активами, кредиторською, дебіторською заборгованістю тощо. Алгоритми обчислення основних показників оборотності наведено в табл. 6.

АЛГОРИТМ ОБЧИСЛЕННЯ ПОКАЗНИКІВ ОБОРОТНОСТІ

Показник	Формула	Коментар
Оборотність робочого капіталу (NCT), разів	Показує, наскільки ефективно компанія використає інвестиції в оборотний капітал і як це впливає на зростання продажу. Чим вищим є значення цього коефіцієнта, тим ефективніше використовується підприємством чистий оборотний капітал $NS/NWS = \frac{\text{Загальна виручка за рік}}{\text{Середнє значення чистого оборотного капіталу}}$ Щоб одержати кількість днів одного обороту, необхідно 365 днів поділити на значення коефіцієнта. Що нижче значення, тим краще	Розрахунок провадиться тільки для періоду в один рік, при цьому використовуються сумарний виторг від реалізації продукції (послуг) за поточний рік і середнє значення чистого робочого капіталу за поточний рік
Оборотність основних коштів (FAT), разів	Характеризує ефективність використання підприємством наявних у його розпорядженні основних коштів. Чим вищим є значення коефіцієнта, тим ефективніше підприємство використовує основні кошти. Низький рівень фондівіддачі свідчить про недостатній обсяг продажу або про занадто високий рівень капітальних вкладень. Однак значення даного коефіцієнта значно відрізняються один від одного в різних галузях. Також значення даного коефіцієнта значно залежить від способів нарахування амортизації й практики оцінки вартості активів. Отже, може статися така ситуація, коли показник оборотності основних коштів буде вищим на підприємстві, що має зношені основні засоби $NS/FA = \frac{\text{Загальна виручка за рік}}{\text{Середнє значення суми необоротних активів}}$	Обчислення провадиться тільки для періоду в один рік, при цьому використовуються сумарний виторг від реалізації продукції (послуг) за поточний рік і середнє значення суми позаоборотних активів за поточний рік

-
- Досліджуючи показники оборотності, слід виходити з того що чим швидше обертаються вкладені кошти, тим менше їх потрібно, а отже, тим меншою буде вартість капіталу, що позитивно впливає на рентабельність і платоспроможність підприємства. Фінансовий аналітик повинен орієнтуватися при цьому на середньогалузеві показники оборотності.
 - Підкреслимо, що оцінюючи здатність позичальника виконати зобов'язання у майбутньому, працівники банку розраховують не всю сукупність показників, охарактеризованих вище. Для отримання об'єктивної картини достатньо проаналізувати по одному чи кілька показників з кожного блоку. Згідно із сучасними тенденціями оцінки кредитоспроможності увага насамперед акцентується на аналізі достатності та реальності прогностичних показників балансу та фінансових результатів. У разі якщо на підприємстві немає фахівців з питань планування чи бюджетування, працівники банку можуть обчислити відповідні планові показники, виходячи з наданої позичальником інформації.
 - Працівники фінансових служб перед тим, як звертатися до банку із кредитною заявкою, повинні самі оцінити кредитоспроможність підприємства з тим, щоб у разі її недостатності провести роботу, спрямовану на її підвищення¹.

-
- Після обчислення низки показників, що характеризують кредитоспроможність позичальника, комерційні банки розраховують клас позичальника.
 - Для визначення класу позичальника можна обчислити інтегрований показник фінансового стану, який розраховується на підставі наведених вище коефіцієнтів, їх вагових значень та вагових коефіцієнтів їх аналітичних груп.
 - Порядок визначення інтегрованого показника такий:
 - 1. Попередньо здійснюється оцінка фактичних значень показників, які використовує банк для визначення кредитоспроможності позичальника. Оцінка здійснюється згідно з таблицею 7. Залежно від того, в яких параметрах знаходиться фактичне значення коефіцієнта, останній набуває одного зі значень — 2,1 чи 0 (як приклад).
 - 2. Усі обчислені фактичні значення заносяться до табл. 8 (стовпчик 5). У стовпчик 6 вноситься оцінка кожного коефіцієнта, яку визначено на підставі табл. 7.

-
- 3. Одержану оцінку помножити на вагове значення коефіцієнта (стовпчик 6 • стовпчик 4).
 - 4 Суму значень показників за кожною групою помножити на вагомий коефіцієнт відповідної групи.
 - 5. Знайти суму значень усіх груп (Σ).
 - 6 Виходячи із суми значень усіх показників визначається клас позичальника на підставі рейтингової шкали (табл. 9). Залежно від того, в яких параметрах перебуває значення Σ , позичальник належить до певного ласу (А, Б, В, Г, Д)

**ОЦІНКА ПОКАЗНИКІВ, ЯКІ ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ
ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ**

Коефіцієнт	Оцінка		
	2	1	0
Коефіцієнт абсолютної ліквідності		0,2 і більше	менше 0,2
Коефіцієнт загальної ліквідності	2 і більше	від 1 до 2	менше 1
Коефіцієнт фінансової незалежності		0,2 і більше	менше 0,2
Коефіцієнт маневреності		0,5 і більше	менше 0,5
і т. д	—	—	—

Таблиця 8

**ВИЗНАЧЕННЯ ІНТЕГРОВАНОГО ПОКАЗНИКУ ОЦІНКИ
ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПОЗИЧАЛЬНИКА**

№ з/п	Показник	Теоретичне значення показника	Вагоме значення показника	Розрахункове значення показника	Оцінка коефіцієнта	Оцінка показника з урахуванням вагомості (гр. 6 · гр. 4)
1	2	3	4	5	6	7
Показники платоспроможності						
Вагомий коефіцієнт – 5						
1	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	не менше 0,2	6			
2	Коефіцієнт загальної ліквідності	не менше 2,0	8			
3						
Разом по групі						

Показник	Формула	Коментар
Оборотність активів (TAT), разів	Характеризує ефективність використання компанією всіх наявних у її розпорядженні ресурсів, незалежно від джерел їхнього залучення. Даний коефіцієнт показує, скільки разів за рік відбувається повний цикл виробництва й обігу, що приносить відповідний ефект у вигляді прибутку. Цей коефіцієнт також значно варіюється залежно від галузі $NS/TA = \frac{\text{Загальна виручка за рік}}{\text{Середнє значення суми всіх активів за рік}}$	Обчислення проводиться тільки для періоду в один рік, при цьому використовуються сумарний виторг від реалізації продукції (послуг) за поточний рік і середнє значення суми всіх активів за поточний рік
Оборотність запасів (ST), разів	Відображає швидкість реалізації запасів. Для розрахунку коефіцієнта у днях необхідно 365 днів розділити на значення коефіцієнта. Загалом чим вищим є показник оборотності запасів, тим менше коштів пов'язано в цій найменш ліквідній групі активів. Особливо актуальне підвищення оборотності й зниження запасів за наявності значної заборгованості в пасивах компанії $ST = \frac{\text{Вартість реалізованої продукції}}{\text{Вартість запасів}}$	
Оборотність дебіторської заборгованості (Період погашення дебіторської заборгованості (CP), днів	Показує середнє число днів, необхідне для стягнення заборгованості. Щоб одержати кількість днів, необхідно помножити значення коефіцієнта на 365. Чим менше це число, тим швидше дебіторська заборгованість перетворюється на кошти, і, отже, підвищується ліквідність оборотних коштів підприємства. Високе значення коефіцієнта може свідчити про труднощі зі стягненням коштів за рахунками дебіторів $CP = \frac{\text{Середнє значення дебіторської заборгованості за рік}}{\text{Загальна виручка за рік}}$	Обчислення проводиться тільки для періоду в один рік, при цьому використовуються сумарний виторг за рік і середнє значення дебіторської заборгованості за поточний рік

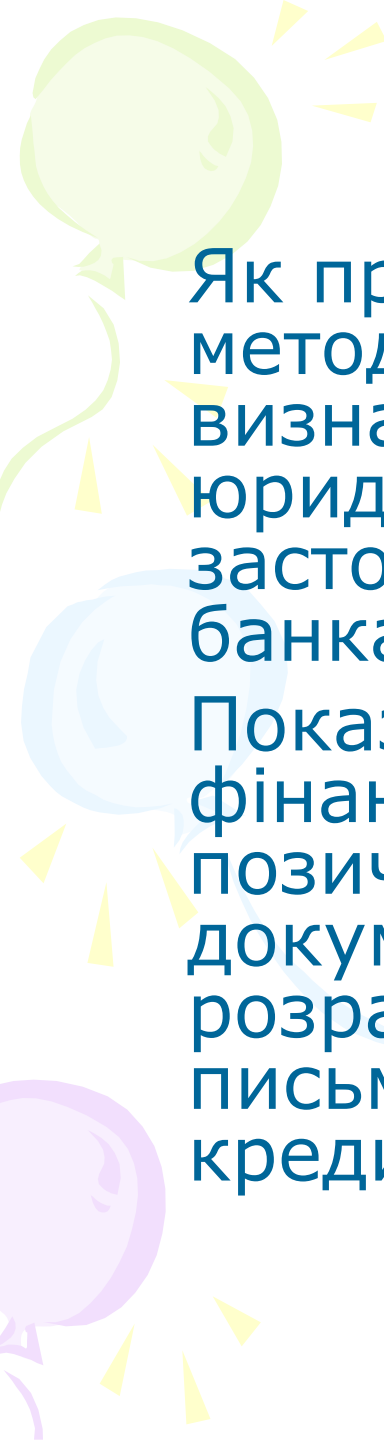
1	2	3	4	5	6	7
Показники структури капіталу Вагомий коефіцієнт — 4						
1	Коефіцієнт фінансової незалежності	не менше 0,2	5			
2	Коефіцієнт маневреності	не менше 0,5	4			
3						
Разом по групі						
.....						
Усього за всіма групами						
Клас						

РЕЙТИНГОВА ШКОЛА ВИЗНАЧЕННЯ КЛАСУ ПОЗИЧАЛЬНИКА

Значення інтегрованого показника	Клас
Понад 200	А
Від 160 до 200	Б
Від 135 до 160	В
Від 110 до 135	Г
Менше 110	Д

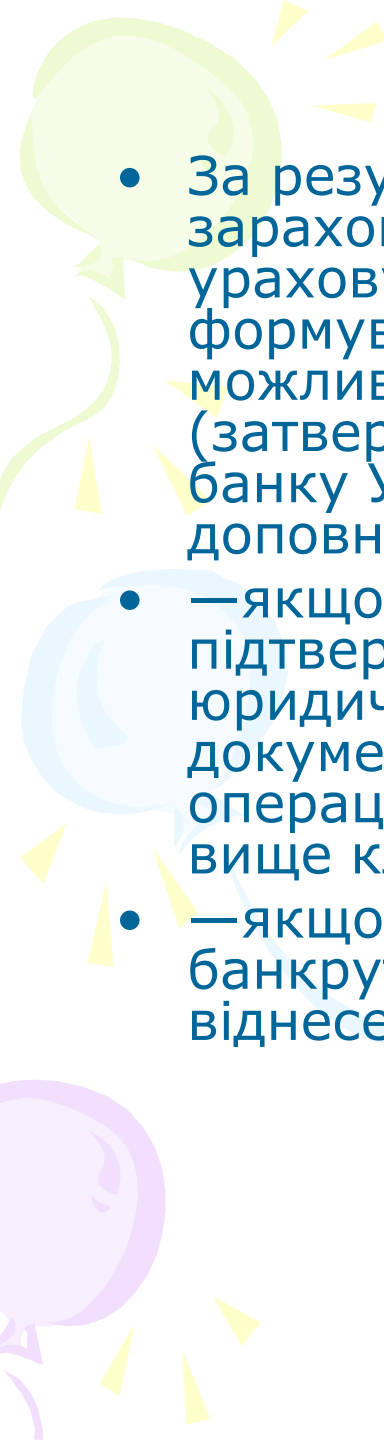

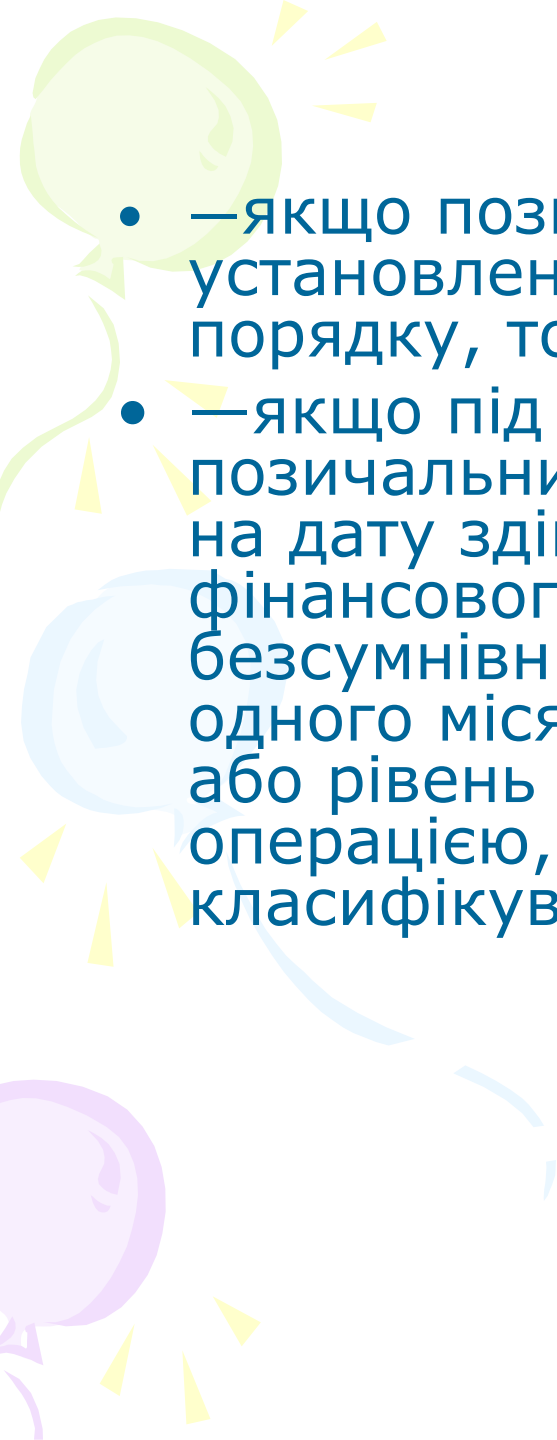
Як приклад, можна також використати методику оцінки фінансового стану та визначення класу позичальника— юридичної особи, що розроблена та застосовується деякими комерційними банками України.

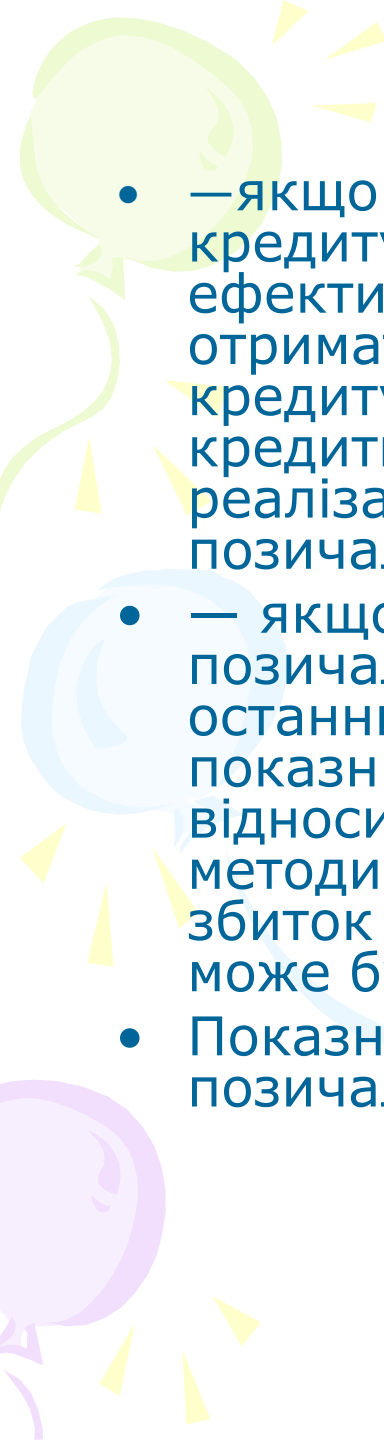
Показники, що були враховані в оцінці фінансового стану та визначення класу позичальника, мають бути підтверджені документально або відповідними розрахунками, а необхідності — письмовими висновками працівника кредитного підрозділу.

Клас	Загальна сума балів
Клас А	більше 370 балів
Позичальники надійні (не ризикові)	
Клас Б	
Позичальники із мінімальним ризиком	301—370 балів
Клас В	
Позичальники із середнім ризиком	141—300 балів
Клас Г	
Позичальники з високим ризиком	51—140 балів
Клас Д	
Позичальники з повним ризиком	50 балів і менше

-
- За результатами оцінки фінансового стану позичальник зараховується до відповідного класу. При цьому слід урахувати вимоги Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків (затверджено постановою Правління Національного банку України від 06.07.2000 р. № 279 (зі змінами і доповненнями), згідно з якими зокрема:
 - —якщо відсутня достовірна фінансова звітність, що підтверджує оцінку фінансового стану позичальника— юридичної особи, а також належним чином не оформлені документи, на підставі яких здійснювалася кредитна операція, то такий позичальник має класифікуватися не вище класу «Г»;
 - —якщо проти позичальника порушено справу про банкрутство, то такий позичальник не може бути віднесений вище класу «Г»;

-
- —якщо позичальника визнано банкрутом в установленому чинним законодавством порядку, то його слід віднести до класу «Д»;
 - —якщо під час попередньої класифікації позичальника було віднесено до класу «Г» та на дату здійснення наступної оцінки фінансового стану юридичної особи немає безсумнівних підтверджень поліпшити протягом одного місяця фінансовий стан позичальника або рівень забезпечення за кредитною операцією, то такого позичальника потрібно класифікувати на клас нижче (клас «Д»);

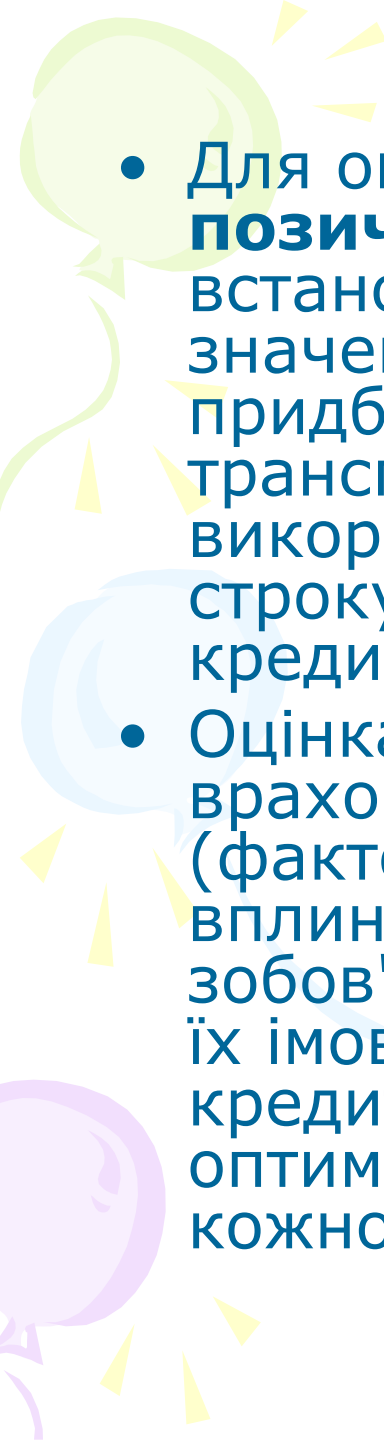
-
- —якщо установа банку здійснює довгострокове кредитування під інвестиційний проект, розрахунок ефективності якого (у тому Числі доходу, що планується отримати від його реалізації) забезпечує погашення кредиту та відсотків/комісій за ним відповідно до умов кредитної угоди, а також за умови, що бізнес-план реалізації інвестиційного проекту виконується, то клас позичальника може бути підвищено на один рівень;
 - — якщо за результатами оцінки фінансового стану у позичальника виявлено поточні збитки, а діяльність останнього звітного року є прибутковою та інші показники на достатньому рівні, то позичальник відноситься до відповідного класу, визначеного за цією методикою; якщо фінансовим результатом діяльності є збиток (наростаючим підсумком), то позичальник не може бути класифікований вище класу «Г».
 - Показники, що характеризують кредитоспроможність позичальника — юридичної особи та оцінка їх у балах:

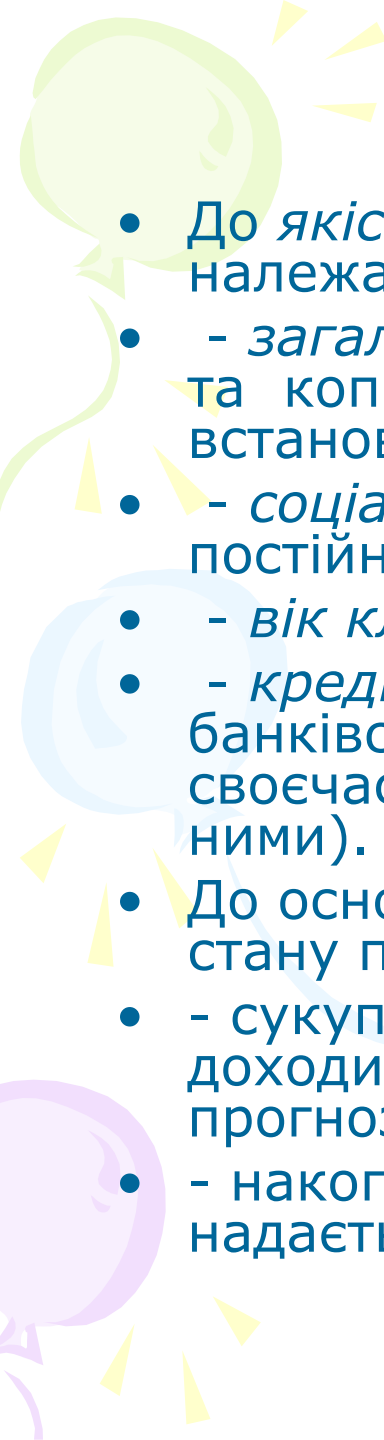
2.3.2. Визначення кредитоспроможності фізичних осіб

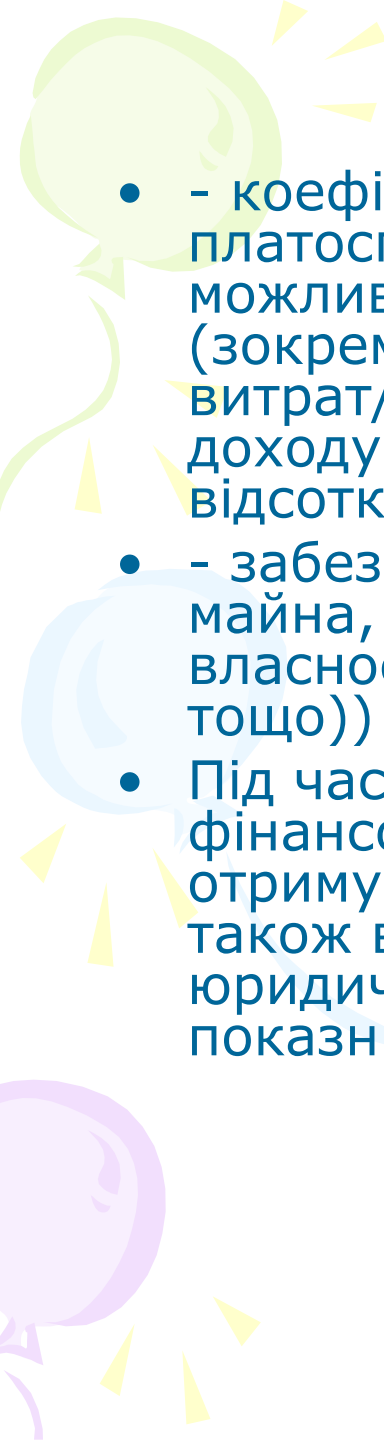
У разі звернення фізичної особи до кредитної установи важливо визначити, яке цільове призначення цього кредиту.

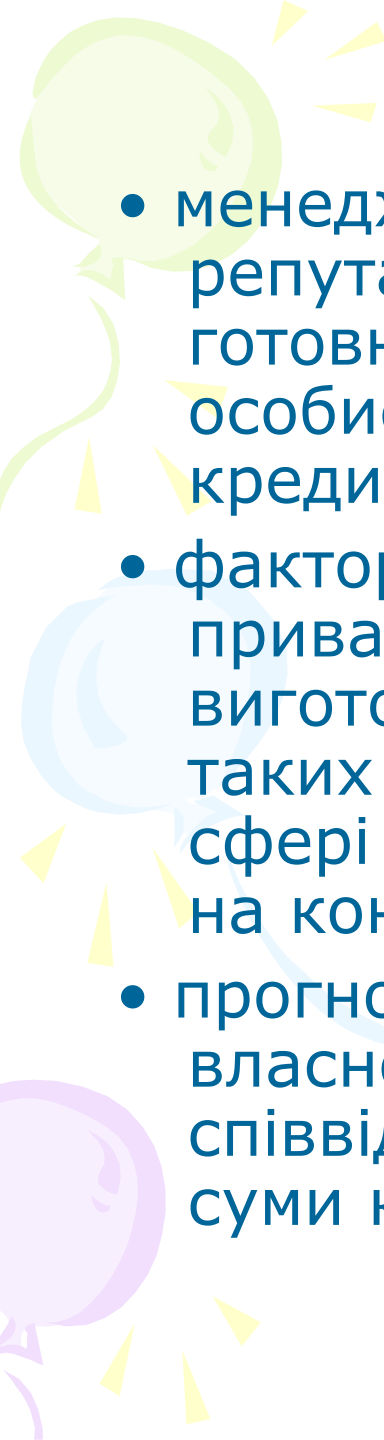
Якщо це інвестиційний кредит, то кредитними експертами проводиться детальний аналіз діяльності суб'єкта підприємницької діяльності—фізичної особи. Розглядається детальний план розвитку бізнесу підприємця та реальна можливість повернення кредиту.

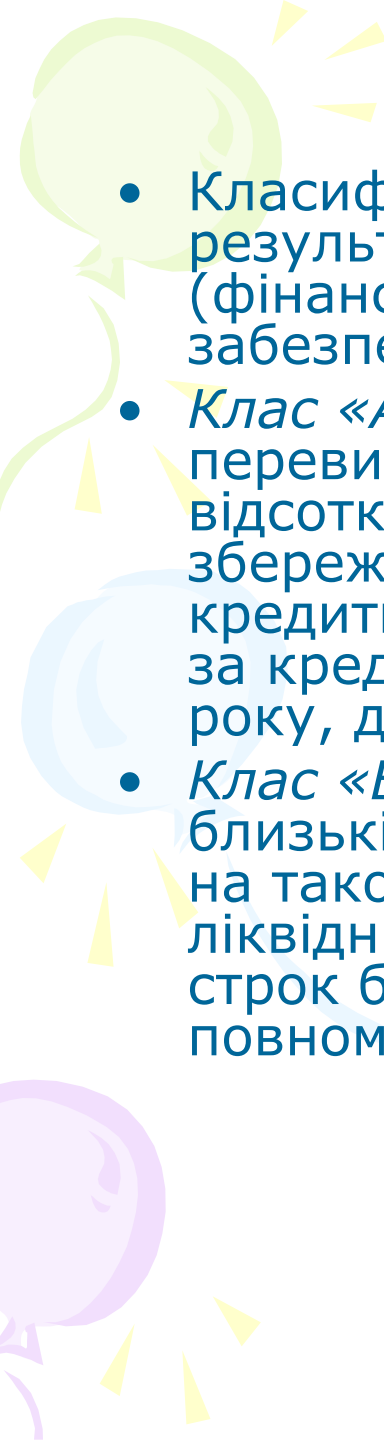
Важливим у цьому плані є факт наявності застави, яка має, як правило, у 2—3 рази перевищувати розмір суми кредиту.

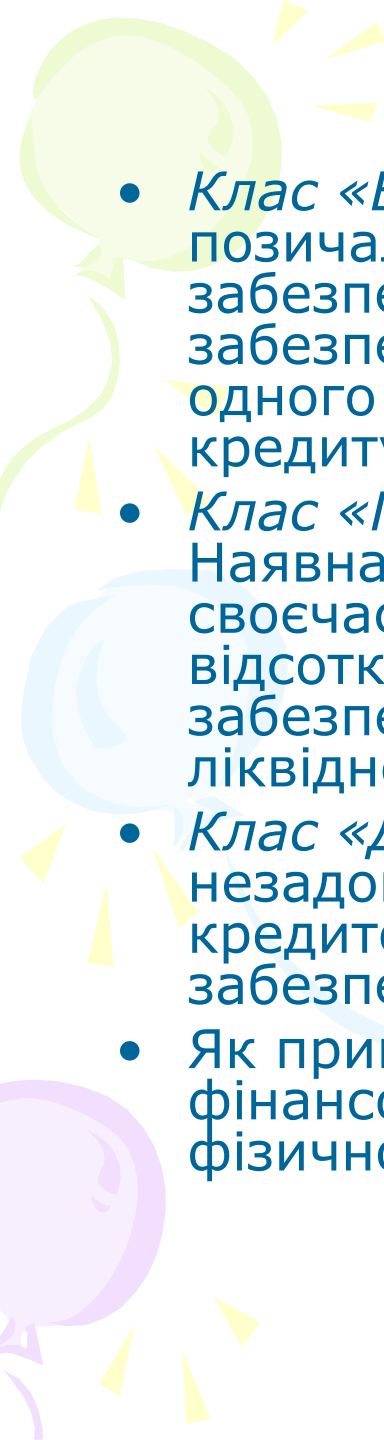
-
- Для оцінки **фінансового стану позичальника—фізичної особи** банки встановлюють показники та їх оптимальні значення залежно від виду кредиту (на придбання або будівництво житла, придбання транспортних засобів, товарів тривалого використання інші потреби), його обсягу й строку, виду забезпечення (застави) за кредитом.
 - Оцінка фінансового стану позичальника має враховувати кількісні та якісні показники (фактори), що можуть тією чи іншою мірою вплинути на виконання позичальником зобов'язань за кредитом, з визначенням рівня їх імовірного впливу на дотримання умов кредитної угоди шляхом установаження оптимальних значень та відповідних балів для кожного з показників (факторів).

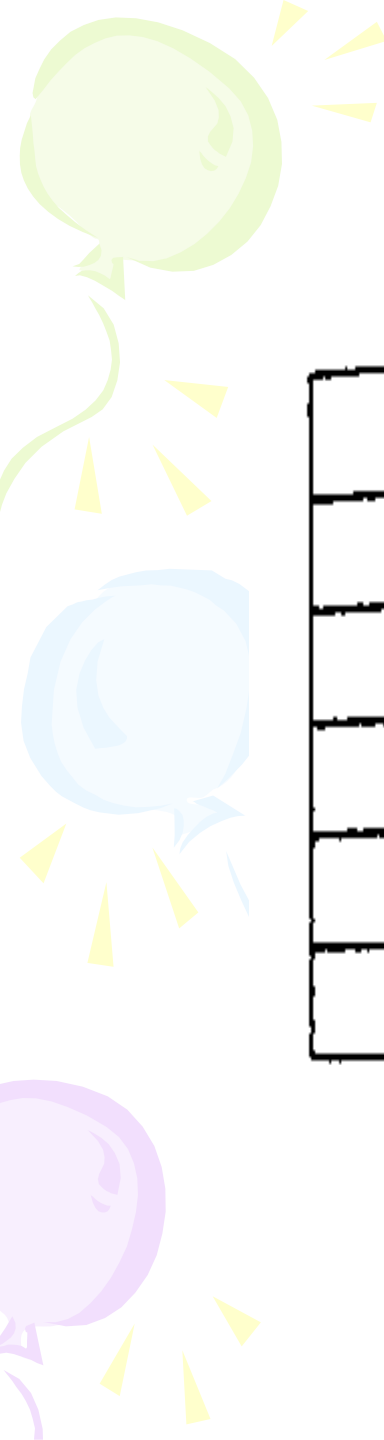
-
- До *якісних* характеристик позичальника зокрема належать:
 - - *загальний матеріальний стан клієнта* (наявність майна та копій відповідних документів, що засвідчують у встановленому порядку його право власності);
 - - *соціальна стабільність клієнта* (тобто наявність постійної роботи, ділова репутація, сімейний стан тощо);
 - - *вік клієнта*;
 - - *кредитна історія* (інтенсивність користування банківськими кредитами/гарантіями в минулому та своєчасність їх погашення й сплати відсотків/комісій за ними).
 - До основних *кількісних* показників оцінки фінансового стану позичальника — фізичної особи зокрема належать:
 - - сукупний чистий дохід (щомісячні очікувані сукупні доходи, зменшені на сукупні витрати та зобов'язання) та прогноз на майбутнє;
 - - накопичення на рахунках у банку (інформація надається за бажанням позичальника);

-
- - коефіцієнти, що характеризують поточну платоспроможність позичальника та його фінансові можливості виконати зобов'язання за кредитною угодою (зокрема, співвідношення сукупних доходів і витрат/зобов'язань позичальника, сукупного чистого доходу за місяць і щомісячного внеску за кредитом та відсотками/комісіями за ним);
 - - забезпечення кредиту (застава рухомого й нерухомого майна, наявність його страхування, передавання права власності на об'єкт кредитування (житло, автотранспорт тощо)) та його ліквідність.
 - Під час визначення кредитоспроможності й оцінки фінансового стану позичальників—фізичних осіб, які отримують кредит як підприємці, мають ураховуватися також відповідні показники, що встановлюються для юридичних осіб, у тому числі такі якісні та кількісні показники:

-
- менеджмент (рівень менеджменту, ділова репутація та зв'язки в діловому оточенні, готовність та спроможність клієнта нести особисту відповідальність за виконання кредитних зобов'язань тощо);
 - фактори ринку (вид галузі, оцінка привабливості товарів/послуг, що виготовляються/надаються клієнтом; ринок таких товарів/послуг, рівень конкуренції у сфері діяльності клієнта, тривалість діяльності на конкретному ринку тощо);
 - прогноз руху грошових потоків (співвідношення власного капіталу та розміру кредиту, співвідношення грошових оборотів за місяць та суми кредиту тощо).

-
- Класифікація позичальників — фізичних осіб за результатами визначення їхньої кредитоспроможності (фінансового стану) здійснюється з урахуванням рівня забезпечення за кредитними операціями, а саме:
 - *Клас «А»* — сукупний чистий дохід позичальника значно перевищує внески на погашення кредиту та відсотків/комісій за ним, високою є ймовірність збереження такого співвідношення протягом дії кредитної угоди; обсяг, якість і ліквідність забезпечення за кредитами, що видаються на строк більше одного року, достатні.
 - *Клас «Б»* — основні характеристики аналогічні або близькі до класу «А», однак ймовірність їх підтримування на такому самому рівні є низькою. Обсяг, якість і ліквідність забезпечення за кредитами, що видаються на строк більше одного року, достатні для погашення в повному обсязі кредиту та відсотків/комісій за ним.

-
- *Клас «В»* — сукупні обсяги доходів і витрат позичальника свідчать про досягнення граничної межі в забезпеченні погашення боргу. Обсяг, якість і ліквідність забезпечення за кредитами, видаються на строк більше одного року, достатні для погашення в повному обсязі кредиту та відсотків/комісій за ним.
 - *Клас «Г»* — фінансовий стан позичальника нестабільний. Наявна тенденція й періодично виникають проблеми зі своєчасною сплатою боргу за кредитами та відсотками/комісіями за ним. Є проблеми щодо забезпечення за кредитом (низький рівень його ліквідності або його обсяг недостатній тощо).
 - *Клас «Д»* — фінансовий стан позичальника незадовільний. Доходи не забезпечують сплату боргу за кредитом та відсотків/комісій за ним. Кредит не забезпечений ліквідною заставою.
 - Як приклад можна навести таку методику оцінки фінансового стану та визначення класу позичальника-фізичної особи

Клас	Бали
А	101 і більше
Б	88—100
В	71—87
Г	56—70
Д	менше 56